

V Z P O M Í N K Y

z prvních dob ministerstva financí.

Díl I.

Část revuální.

V červnu 1928.

Úvod.

Radost z hlediska průběhu státního převratu dne 20. října 1918 tlumena byla značně dusným hospodářským ovzduším po válce. Urputný, přes 4 roky trvající zápas národů rozvrátil měnu bývalé Rakousko-Uherské říše, podryl kvetoucí náš průmysl, který propůjčiti musil stroje své k výrobě potřeb a dotkl se citelně i pokročilého našeho zemědělství.

Měl-li mladý náš stát vyveden býti z nesnesitelné této situace, bylo nutno vybudovati vedle samostatnosti politické v nejbližší době nutnou její oporu – samostatnost hospodářskou.

Nejtěžší a nejdůležitější úkol při práci této případl ministerstvu financí, které hned v prvních dobách po převratu musilo energicky zasáhnouti, abychom vyšli z chaosu a právní nejistoty, jež dostala republika naše při svém vzniku do vínku.

Jak nutný byl rychlý zásah ministerstva financí zejména v oboru měnovém, vidno je nejlépe z toho, že společný cedulový ústav bývalé říše Rakousko – Uherské vykazoval v době převratu podle výkazu z 26. října 1918 skutečný oběh bankovek 30.68 miliard, koncem roku 1918 dokonce 35.59 miliard K oproti 2.13 miliard K k 23.červenci 1918. Vedle této záplavy bankovek bylo zde 101.57 miliard válečných půjček rakouských a uherských, které výhodnou sazbou lombardní sváděly přímo majitele, aby zastavili je u cedulové banky a záplavu platidel tímto způsobem ještě podporovali.

Závratná tato čísla vyvolala na všech stranách vážné obavy, co bude s bankovkami, co s válečnými půjčkami, s peněžními vklady a t. d. Nejistota tato živena byla ještě tajemnými náarázkami na to, co bude následovati. Neunikne prý ani jediná koruna zbohatlíkova citelnému zdanění, které vyrovná tak hospodářské nesrovnalosti způsobené válkou. Válečné půjčky ať prý si zaplatí, kdo válku vedl; vlastníci jejich ať nenařikají nad ztrátami jich na nikoho než na sebe, poněvadž upisující válečné půjčky, válku jen podporovali a prodlužovali.

Důsledky tohoto dusného hospodářského ovzduší pronikly přirozeně i do úřadoven ministerstva financí a zde v prvé řadě do oddělení 4, kterému přikázány byly vedle jiných, tehdy ještě méně důležitých věcí, zejména záležitosti měnové a věci týkající se státního dluhu.

Přednostou oddělení tohoto stanoven byl min.rada Karel Leopold, který byl od roku 1898 po svém předchůdci Dru Vladimíru Valníčkovi až do převratu referentem pro české věci v censurním oddělení bývalého ministerstva financí ve Vídni pro podniky podléhající veřejnému účtování. Min.radovi Leopoldovi přiděleni byli kromě účetního úředníka Václava Straky hned v prvních dnech Dr Karel Brabenec, bývalý ministerský tajemník v poplatkovém oddělení ministerstva financí ve Vídni, a koncem prosince 1918 Dr Václav Plocar, tehdy finanční rada v odboru XV. zemského finančního ředitelství v Praze.

Všichni tito čtyři úředníci pracovali původně v jednom pokojíku o jednom okně a trojím vchodu, který jest v 1.poschodí do dvora proti jihu a jest druhým v pořadí od západu k východu. Nyní ho používají dva úředníci manipulační. Pro zajímavost zhotovil pozdější náš spolupracovník, nynější vrchní odborový rada Karel Stíbral, fotografii této jen nejnútnejším a zcela chatrným nábytkem opatřené místnosti se zmíněnými konceptními úředníky /: příl. I. :/.

Kdežto téměř všechna ostatní oddělení ministerstva financí mohla navázati prostě na platné předpisy a dosavadní praxi, očekávaly oddělení 4. úkoly zcela nové, které v historii neměly příkladu, a pro něž zmínění úředníci v dosavadní své praxi neměli ani potřebné opory. Měna a státní dluh byly totiž obory, které byly ve Vídni před českými úředníky uzavřeny na několik zámků.

Je samozřejmo, že nejvíce doléhala na občanstvo starost o válečné půjčky. Strach z úplného znehodnocení jejich otrásal celou jejich hospodářskou, ba často i duševní rovnováhou. Lidé přicházeli k nám přímo zoufalí; poukaz na nařízení Národního výboru z 9. listopadu 1918, č. 31 Sb.z. a n., kterým bylo berním úřadům uloženo přijímati k inkasu splatné státní obligace a cenné papíry rakouského, uherského a společenského státu, jakož i splatné kupony k nim, kdykoli strana požádala, dodával málo útěchy, neboť tuto ničily nadobro rozpravy na schůzích i v tisku.

Bylo ze zkušenosti známo, že válečných půjček neupisovali jen ti, kdo by si války přáli, ale byli mnozí, kteří nemohli nebo nedovedli odolat velikému tlaku úřednímu i jinému, morálnímu i hospodářskému; nechtějíce upisovati za hotové, upisovali na dluh, což zvláště bylo podporováno a vychvalováno. Byli i takoví, kteří ani o svém úpisu nevěděli, jako poručníci nebo poručenci, o nadacích ani nemluvě. Byli konečně i takoví, kteří ve zvýšeném zúrokování hledali zvýšení svého nepatrného důchodu. Všichni přinášeli svou bídu do úřadu, očekávající aspoň útěchu, když o hotové

peníze netroufali si ani hlasu pozvednouti. Mám dosud před sebou obraz dvou starých švadlen ze Žižkova, které nemohouce již za války udržeti jehlu v ruce ani šítí na stroji, byly živý z výnosu válečných půjček, nakoupených za úspory po celý život pracně nashromážděné. Žádný z nás, když vyslechl žalostný jejich nárek nad tím, že neberou ničeho na úrocích za prošlé kupony, ba ani nevědí, co bude s papíry samými, nebyl by si troufal říci jim něco jiného než slova útěchy do budoucnosti.

Tyto různé návštěvy, neomezené na určité dny ani hodiny, naplňovaly denně od rána do večera naše později již poněkud rozšířené úřadovny, takže pro nepřetržitý styk se stranami nebylo zpravidla vůbec možno v úředních hodinách věnovati se vyřizování došlých spisů, jež se hromadily měrou nevídanou. Návaly návštěvníků vzrůstaly v zástupy, které podobaly se známým válečným i poválečným "frontám", v nichž ani dva zřízení nestačili udržeti pořádek a často museli i policejní strážníci voláni býti na pomoc, zvláště objevila-li se v zástupu povaha radikálněji založená, která v tehdejší kvasu myšlenkovém vykládala si pojem demokracie až příliš extensivně.

Z četných trapných i veselých episod utkvěly mi zvláště tyto dvě v paměti :

Jednoho dne vracel jsem se ze schůze u tehdejšího ministerského předsedy Dra Kramáře. U nás stála obvyklá "fronta" od místností našich až do polovice dvora Clam-Gallasova paláce. Sotva přešel jsem několik zadních řad, byl jsem chycen za rukáv kabátu energickou ženou a vyzván, abych postavil se do poslední řady, jak to činí všichni příchozí a čekal, až dojde na mne řada. Bylo zapotřebí delšího vysvětlování a rázného zakročení strážníka, abych dostal se do své úřadovny.

Jindy opět přišla ke mně deputace obchodnic z Ovocného trhu s obtloustlou, velmi energickou a výmluvnou ženou v čele. Již tváře a vykasané rukávy žen nedávaly tušiti nic dobrého. Deputace přišla bez ohlášení a bez pozdravu, což tehdy ani nikoho nepřekvapilo. "Kde je ten Masaryk? ", tázala se mne zmíněná žena. Deputace nejevila sice příliš chuti utráceti drahocenný čas s tak malým pánem, klidným dotazům mým podařilo se však přece vyzvědět, že jde o vagon pomerančů, které byly na hranicích zadrženy, ježto dovoz jejich byl zakázán. Nepřekvapilo mne, že přišly do ministerstva financí; zde se soustředilo tehdy téměř všechno; pasy do ciziny, dovoz a vývoz zboží, nákup potravin a t. d. Vysvětlil jsem jim, že nechtějí mluvití patrně s panem prezidentem republiky Masarykem, nýbrž s panem ministrem financí Drem Rašínem a nabídl jsem se ochotně, že se postarám, aby byly jim přijaty. Podařilo se mi to též. Co se odehrálo u pana ministra, nevím, viděl jsem jen, jak odcházely z audienční síně se sklopenými hlavami; pravice mluvčí deputace nešermovala již ve vzduchu, nýbrž skryta byla klidně pod modrou zástěrou. Slovo její "S tím nic není" dávala tušiti, že pochodily velmi špatně a pomeranče jejich ještě hůře.

Podobných episod uvéstí by mohl každý z nás řadu, stačí snad již tyto dvě, abych nastínil aspoň přibližně, za jakých poměrů ujal jsem se 5. prosince 1918 jako přednosta oddělení pro státní dluh a měnu obtížného svého úkolu.

Není divu, že za poměrů těchto ozval se hlas, který nevěstil oddělení tomuto nic dobrého; bude prý to jedno z prvých, které se zhroutlí. Nezhroutlilo se – energie, s jakou jsme se dali všichni do práce, láska ke hroudě, na které jsme se zrodili, kamarádský duch, který v oddělení zavanul, a vydatná opora, kterou měli jsme v prvním ministru financí Dru Rašínovi, pomohly nám vykonati velikou práci a dosíci výsledků, o kterých opětně s pochvalou zmínil se náš nejlepší národohospodář, nynější ministr financí Dr Karel Engliš, a které vynutily si i úctu zahraničního finančního světa.

Jednání Dra Rašína s Rakousko-uherskou bankou a zákaz lombardu válečných půjček.

V měsíci listopadu 1918 vyslala Rakousko-uherská banka do Prahy svého zástupce, ředitele Dra Wallacha, který měl se informovati u našeho ministra financí o požadavcích a přáních československé vlády, týkajících se obchodů a správy banky. Pokud jsem mohl zjistiti, vyslovil ministr financí Dr Rašín přání, aby:

1/ generální rada přivolila, aby československá vláda jmenovala vládního komisaře u banky ve Vídni a přiznala funkcionáři tomuto všechna práva, uvedená v článku 51 stanov;

2/ působila na kruhy akcionářů a umožnila tak zvolení zástupců československého národa do generální rady;

3/ vytvořen byl z pražské filiálky hlavní ústav, stejný jako oba podle stanov již stávající hlavní ústavy ve Vídni a Pešti a jmenován jeho přednosta členem obchodní správy;

4/ prohlásila banka ochotu, že nebude namítati ničeho proti ustanovení zástupce československé vlády u hlavního ústavu pražského;

5/ užíváno bylo českého jazyka při všech stycích banky s úřady na našem území;

6/ banka prohlásila, že bez výslovného souhlasu zástupce československé vlády neposkytne žádnému nově vzniklému národnímu státu půjčky;

7/ zasílány byly ministerstvu financí výkazy o zásilkách bankovek filiálkám Rakousko-uherské banky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Přáním uvedeným pod bodem 1., 3. a 4. bylo ve schůzi generální rady dne 28. listopadu 1918 beze všeho vyhověno. Vládním komisařem pro vídeňský hlavní ústav jmenován byl zesnulý odborový přednosta Dr Bohumil Vlasák a zástupcem jeho přednosta oddělení 4. K. Leopold. Po odchodu Dra Valníčka do Prahy jmenován byl 16. května 1919 jeho zástupcem nynější ministerský rada Dr Josef Hladký. Úkoly prvního vytčeny byly ve stanovách banky, úkolem vládního komisaře u pražského hlavního ústavu pak bylo dohlížeti, jak používá ústav svých platebních prostředků, zejména peněz, jež jí byly vládou československou k určitým účelům poukázány.

Též přání, aby bylo užíváno jazyka českého při všech stycích s našimi úřady, bylo splněno.

Pokud šlo o volbu československých členů generální rady, prohlásila banka v přípisu z 28. listopadu 1918, že nemá na volbu, která jest věcí generálního shromáždění, rozhodujícího vlivu. Na splnění přání tohoto neměli jsme ostatně počátkem února 1919, kdy konáno bylo řádné výroční generální shromáždění banky, již žádného zájmu.

Odpověď na bod 6. byla ve zmíněném dopise velmi opatrně stylisována; Práví se tam doslovně : "Es wird sonach keinem Anstands unterliegen, dass diesem Regie – rungsvertreter insbesondere Ausweise über die Dotationen den einzelnen Bankanstalten mit Banknoten regelmässig vergelagt werden, und die neuerliche Gewährung von Krediten seitens der Bank an einzelnen Staaten nur dann stattfinden darf, wenn der zu bestellende Regierungsvertreter diesfalls keine Einwendung erhebt. " Proč volena byla stylisace tak opatrná, bylo nejlépe vidno později z odpovědi banky na výtky pronesené ministrem Drem Rašínem v telegramu z 26. února 1919, že banka nedostála převzatému závazku a poskytla půjčky Uhrám a Německému Rakousku. Výplaty uherské vládě nevyplývají prý z nových úvěrů, poskytnutých po válce, nýbrž jde tu prý o splnění úvěrových obchodů, uzavřených již dříve s uherskou vládou. Podobně mělo se to prý s výplatami německo-rakouské vládě; i tyto vyplývaly z dřívějších úvěrů poskytnutých bývalé c. k. vládě. Pro zajímavost uvádím zde, že úrok z těchto půjček byl zcela nepatrný; vládní komisař Dr Valníček mluví ve zprávě z 12. ledna 1919 o 1/2%.

Též výkazy o dotacích zdejších filiálek bankovkami Rakousko-uherské banky byly přesně zasílány; první za dobu od 4. do 26. listopadu došel již 28. listopadu 1918 /: č. 593/1918-pres. :/. Tento petit Rašínův souvisel patrně s tisni bankovek, o níž zmiňují se blíže v kapitole o zavedení obchodních platidel.

Jedním z nejdůležitějších předmětů rozhovoru na schůzi té byl zajisté lombard válečných půjček jehož chápali se nenasytní spekulanti tím více, čím rychleji klesal kurs těchto papírů. Stálo zajisté za to koupiti válečné půjčky za 60 až 65 K a lombardovati je obratem ruky za 75 K.

Dr Rašín domáhal se při každé příležitosti, aby lombard ten byl ne-li zrušen, tož aspoň omezen na nejnutnější míru. Čeho dosáhl, bylo jediné to, že se generální rada Rakousko-uherské banky, uznávajíc, že se v poslední době skutečně až příliš mnoho a bez potřeby hospodářské lombarduje, ve schůzi dne 18. prosince 1918 usnesla, aby lombardní úvar byl povolován příště v míře jen velmi omezené. Usnesení toto zůstalo však jen usnesením na papíře; pohledávky z lombardu válečných půjček vzrůstaly povážlivým tempem dále.

To přimělo Dra Rašína, že vynesení z 8. ledna 1919, č. 185/1919 – pres., zakázal lombard válečných půjček u hlavního ústavu v Praze a u všech filiálek Rakousko uherské banky v republice. Ve zmíněném výnosu, adresovaném hlavnímu ústavu v Praze, praví :

Dle výkazů mně dodaných narůstá stále lombard a současně žirový účet, z čehož je zřejmo, že tohoto lombardu neužívá se k účelu obchodnímu, nýbrž jenom k tomu, aby jisté cenné papíry, obzvláště válečné půjčky byly lombardovány a třemi čtvrtinami na bankovky přeměňovány. Ježto současně všechny peněžní ústavy jsou

přímo zaplavovány kasovními hotovostmi, jest zřejmo, že tento stav lombardu u Vašeho ústavu je nezdravý.

Z tohoto důvodu zakazují, aby v obvodu Československého státu byly lombardovány válečné půjčky rakouské a uherské a současně žádám, aby to bylo vídeňské centrále oznámeno se žádostí, aby stejné opatření učiněno bylo v centrále.

Ministerstvo financí ponechává si právo učiniti výjimky z tohoto zákazu v případech, kdy mu bude prokázána nutnost a potřeba takovýchto lombardních zápůjček.

V Praze dne 8. ledna 1919.

Ministr financí:

Dr Rašín v.r.

Zmiňuje-li se Dr Rašín ve své knize „Můj finanční plán“ v kapitole 15. na str. 39, že stalo se tak již 14. listopadu 1918, lze si to vysvětliti patrně tím, že neměl v roce 1920, kdy byla kniha ta psána, po ruce oněch pramenů, které se mi podařilo teprve po dlouhém pátrání nalézt.

Dr Rašín chtěl patrně palčivou otázku lombardu válečných půjček řešiti v dohodě s bankou. O tomto úmyslu svědčí, že na zprávu Národního výboru v Plzni z 18. listopadu 1918, řízenou ministerstvu financí a Národnímu výboru československému v Praze, o tom, že plzeňské filiálce Rakousko-uherské banky jsou předkládány miliony rakouských válečných půjček k lombardu podle dřívějších ustanovení do 75%, odpověděl Dr Rašín přípisem z 20. listopadu 1918, č. 78, že Rakousko-uherské bance nemůže býti zabráněno lombardovati válečné půjčky, poněvadž podle svého statutu je povinna státní dluhopisy lombardovati. Nelze prý proto této příčině učiniti nic nějakým nařízením, nýbrž pouze a jedině dohodou s bankou.

Uchýlil-li se Dr Rašín od tohoto původního úmyslu zmíněným jednostranným opatřením č.185/19, přiměl jej k tomu patrně povážlivý postup cedulové banky, na nějž při každé příležitosti důrazně upozorňoval. Posledně stalo se tak přípisem hlavnímu ústavu ve Vídni ze dne 17. ledna 1919, kdy narhoval zároveň aby při prolongacích placeny byly dosavadní lombardní závazky tak, aby zapůjčená částka nečinila více než 50% nom., poněvadž skutečná cena válečných půjček klesla až na 60%; vyšší kursy znamenáné na vídeňské burse jsou prý jen kursy umělé. Chce-li Rakousko-uherská banka sloužiti zájmům průmyslu, obchodu a zájmů veřejným, nemůže pokračovati v dosavadní své politice, nýbrž musí se snažiti, aby oběh bankovek, pokud je vyvoláván soukromými stranami lombardem cenných papírů, zvláště válečných půjček, byl omezen na nejnutnější míru.

Donutila jej k tomu snad i okolnost, že Rakousko-uherská banka produkovala toto prohlášení bývalého c.k. ministerstva financí ve Vídni:

Rakousko-uherská banka bude poskytovat lombardní zápůjčky na pokladniční poukázky a úpisy úmorem splatných státních půjček, vydaných c.k. vládou na základě dosavadních osmi válečných půjček, neobmezujíc celkovou výši zápůjček. Naproti tomu zavazuje se c.k. vláda, že nahradí Rakousko-uherské bance úplně jakoukoliv škodu vzniklou od dnešního dne z tohoto speciálního lombardního obchodu. C.k. vláda bude zejména povinna po uzavření míru současně s urovnáním ostatních úvěrových obchodů s Rakousko-uherskou bankou umožniti úplnou likvidaci těchto lombardních obchodů v hotových penězích ve prospěch banky a na její náklad. Kdyby banka likvidovala, zavazuje se c.k. vláda převzít tento lombardní obchod od banky tel quel za hotovou výplatu Rakousko-uherské bance.

Se zřetelem na tuto záruku c.k. vlády zůstane Rakousko-uherská banka při lombardování úpisů rakouských válečných půjček ve styku s c.k. ministerstvem financí, aby zachovala postup odpovídající úmyslu tohoto

ministerstva. Kdyby bylo nutno úpisy rakouských válečných půjček zástavou dané prodati, nabídne banka tyto papíry předem c.k. finanční správě, po případě poštovní spořitelně ve Vídni ke koupi.

Prohlášení toto zaslala Rakousko-uherská banka přípisem z 31. prosince 1918, č. 5837/18, ministerstva financí v Praze se žádostí, aby československý stát uznal výslovně prohlášení c.k. ministerstva financí ve Vídni z 22. října 1918 jako závazné také pro další budoucnost.

Odpovědí na to byl zmíněný zákon z 8. ledna 1919, z něhož povolovány byly výjimky jen v řídkých případech a pouze do 50% jmenovité hodnoty. Byly to zejména ohledy sociální, zřetel na požadavky průmyslu v přechodné době, aby předešlo se těžké krizi přerušením provozu a nezaměstnanosti, jejíž břímě spadlo by na stát, a t. d.

Na protest Rakousko-uherské banky ze dne 16. ledna 1919, č. 231/19, jehož slovné znění jest v příloze II., odpověděl ministr financí přípisem z 31. ledna 1919, č. 1355/19, adresovaným vládnímu komisaři Dru Valníčkovi, že bance jde zjevně spíše o formální protest, než o věcnou stránku celé otázky, poněvadž ve věci samé není mezi ním a bankou vůbec sporu. Banka uznává výslovně důvody, pro které Dr Rašín zakázal lombard válečných půjček a varuje jen před neblahými hospodářskými následky, které však nastati nemohou, poněvadž o skutečnou potřebu hospodářského života je povoláním odůvodněných výjimek a dostatek postaráno. Banka však pomíjí mlčením, ač vlastně sama nejlépe to ví, že zvláště přemrštěné požadavky vídeňských bank přesahovaly téměř vlastní její prostředky. Banka sama je jistě více přesvědčena než by chtěla otevřeně doznati, že zákaz lombardu válečných půjček jí nejen nepřekáží, nýbrž přichází jí právě vhod a to ještě bez odia, které za ni převzal Dr Rašín sám.

Poněvadž přes to nadbytek hotových peněz trvá díle, nemůže ministr financí na zákazu lombardu válečných půjček nejen nic měniti, nýbrž byl dokonce nucen příkazem daným pražskému ústavu z 27. ledna 1919, č. L211 přes., zásadně zrušiti také volnou disposici účtem žirovým jak u hlavního ústavu samého, tak i u všech filiálek v oblasti československého státu. Bylo by tedy další jednání o tom bezúčelné.

Důsledek opatření Rašínova objevil se ihned; válečné půjčky byly vyváženy do Vídně a lombardovány u centrály, čímž záplava bankovek na našem území byla vydatně zabržděna.

Pro úplnost zasluhuje na tomto místě zmínky též nařízení Národního výboru československého z 2. listopadu 1918, č. 19, uveřejněné ve Sbírce zákonů a nařízení 8. listopadu 1919, jímž zrušeno bylo povolení platiti válečnou daň dluhopisy rakouských válečných půjček. Opatření toto patřilo ovšem do agendy odboru III.

Zákon z 19. listopadu 1918, č.49 Sb.z. a n., o zavedení obchodní platidel.

Zákon tento, jehož autorem byl nynější ministr financí Dr Karel Engliš, vzniknul z aktuální tísně platidel, která objevila se hned při vzniku československého státu. Tíseň tato zaviněna byla zejména tím, že Rakousko-uherská banka odcizila se za války hlavní funkci cedulové banky býti pružným regulátorem oběživa podle potřeb hospodářského života a stala se prostě tiskárnou, chrlící bankovky pro potřeby státní. Bankovky tyto, které zvyšovaly trvale oběživo, měly jen ten škodlivý účinek, že zvyšovaly důchody a tím i hladinu cen. Úkol bankovek, jichž vyžadují v průběhu roku potřeby hospodářského života a které, splnivše úkol tento, z oběhu zase mizí, splniti nemohly.

Jest zcela přirozeno, že za poměrů těchto nastala thesaurace bankovek, která stupňovala se tím povážlivěji, čím tísnivěji doléhal na hospodářský život nedostatek platidel, a kterou podporovaly i různé momenty psychické, tak např. obava před dávkou z majetku, snaha zakryti mimořádné válečné a poválečné zisky a p.d. Thesauroval venkov, thesaurovaly však i výrobní podniky, ba i peněžní ústavy, obávající se v době potřeby nedostatku platidel. Ve schůzi Svazu českých bank, konané dne 18. listopadu 1918, jíž zúčastnili se též zástupci Rakousko-uherské banky a sice ředitel Wallach z Vídně a přednosta pražské filiálky Drda, odpověděl ředitel Wallach, upozorněn byv na tísnivý nedostatek bankovek, že tíseň tato vedle nedostatku papíru, barev, omezení pracovní doby na osm hodin a t. d.,

zaviněna jest hlavně thesaurací v peněžitých ústavech. Přesvědčil prý se sám, že vídeňské banky mají ohromné pokladní hotovosti, jdoucí až do několika set milionů.

Zákonem o zavedení obchodních platidel byla řešena otázka pružnosti oběživa bez cedulové banky tak, že ku pevnému stavu papírových korun na našem území obíhajících a thesaurovaných měl býti přičleněn pro soukromý obchod onen pružný doplněk, který obstarávala dříve cedulová banka. Ježto nemohl tak učiniti výdajem bankovek Rakousko-uherské banky, pomohl si zákonodárce výdajem platidel náhradních, znějících na papírové koruny, kterážto platidla by byla kdykoli v papírových korunách směnitelná a vydávána, právě tak, jako kdysi pružné bankovky u cedulové banky, pouze v soukromém obchodě na krátkodobé půjčky nejvýše 90 denní eskontem nebo lombardem /: § 2 :/. Z lombardu byly vyloučeny cenné papíry, jejichž kupony jsou splatny mimo hranice československého státu, tudíž i válečné půjčky. Rovněž byly výslovně vyloučeny zápůjčky státu.

K výdaji poukázek, které stejně jako bankovky Rakousko-uherské banky měly býti na území československého státu zákonným platidlem, jež by všechny veřejné pokladny bez omezení přijímaly, a které měly zníti na zaokrouhlené částky /: 10, 20, 100, 1000 K :/, zmocněna byla Zemská banka království Českého, která jako veřejný zemský podnik těšící se všeobecné důvěře, dávala bezpečnou záruku, že výdaj ten říditi se bude jedině ohledy na národohospodářskou potřebu. I přes tuto garancii položena byla výdělečnému zneužití brzda tím, že jen malá poměrně část zisku, plynoucího z výdaje z náhradních platidel, připadla Zemské bance, větší a sice tím větší, čím příznivější byl bilanční výsledek, státu /: § 6 :/.

Směna poukázek za bankovky mohla se díti buď u ústavu emisního nebo u jiných bank, Zemskou bankou k tomu filiálně určených. K této změně měla chovati Zemská banka hotovost /: rezervu :/ bankovek Rakousko-uherské banky, jejímž základem byl záručitelný vklad československého státu ve výši 25.000.000 K, a která by se zvyšovala bankovkami Rakousko-uherské banky, jimiž by byly poukázky eventuálně propláceny.

Celkový oběh náhradních platidel nebyl limitován pevnou cifrou, nýbrž poměrem k rezervě; úhrnný výdej všech poukázek nesměl totiž podle zákona přesahovati čtyřnásobnou rezervu bankovek Rakousko-uherské banky /: s drobnými mincemi :/. Nařízením mohl býti výdej náhradních platidel pod tuto hranici omezen neb úplně zastaven. Rovněž byla vláda zmocněna, aby, uznala-li by potřebu výdej poukázek úplně zastaviti, stanovila lhůtu pro směnitelnost poukázek a po uplynutí této lhůty odejmula jim funkci zákonného platidla.

To byl asi hlavní obsah a intence zákona o zavedení obchodních platidel, který spíal osud náhradních platidel těsně s osudem bankovek Rakousko-uherské banky a přes to, že připouštěl zvýšení oběživa, nemohl, jak praví ve své zprávě referent finančního výboru, nynější ministr financí Dr Engliš, posunouti nepříznivě hodnotu bankovek Rakousko-uherské banky, poněvadž nerozmnožil stavu oběživa trvale, nýbrž jen po tu dobu, pokud toho národohospodářská potřeba vyžadovala.

Zákon tento byl tiskem i veřejností přijat velmi příznivě.

Zemská banka překročila neprodleně k přípravám pro tisk poukázek ve stanovené výši 5 milionů K. S tiskem bylo započato 1. února 1919, do které doby byly připraveny potřebné štočky od firmy J.Štenc, která obstarala i návrh. Papír dodala továrna Eichmannova v Hostinném. Tisk svěřen byl tiskárně Politiky a firmě A. Haase za dozoru a evidence úředníků Zemské banky. Do polovice března 1919 vytištěno bylo 270.000 archů úplně hotových 10 a 20 korunových poukázek a polohotových poukázek 301.000 archů. Ježto thesaurace bankovek mezitím přestala a zákon o obchodních platidlech stal se tím bezpředmětným, byl další tisk z příkazu ministerstva financí v polovici března 1919 zastaven. Připraveného papíru /: dva vagony :/ a ostatních potřeb bylo použito k tisku státovek, jímž pověřeno byla s počátku, dokud nebyl vybaven bankovní úřad ministerstva financí, zřízená nařízením ze 6. března 1919, č. 119 Sb.z. a n., potřebným oprávněním náležejícím k podstatě cedulové banky, což stalo se až v měsíci květnu 1919 /: nařízením z 12. května 1919, č. 246 Sb.z. a n. :/, rovněž Zemská banka. V měsíci květnu 1919 zastavena byla v Zemské bance všechna práce i tisku státovek a celý materiál odevzdán byl bankovnímu úřadu ministerstva financí.

Výlohy Zemské banky v úhrnné částce 656.931 Kč byly uhrazeny ministerstvem financí. Bankovní úřad prodal celou zásobu poukázek jako papírovou surovinu továrně Eichmannově v Hostinném.

Zmínky ještě zasluhuje, že obrazu z náhradních platidel použito bylo na jedné straně našeho prvního papírového peníze – 100 korunové státovky.

Půjčka národní svobody.

Měly-li být odstraněny příčiny, které zavinily rozvrat v hospodářském životě bývalého mocnářství, bylo v prvé řadě nutno zastaviti tisk bankovek pro potřeby státní správy. Dr Rašín snažil se sice opatřiti úhradu běžných vydání intenzivnějším vymáháním daní, zejména daně z válečných zisků, než narážel při tom na veliké překážky. Nebylo zejména úředníků, kteří by včas daně předepsali a vybrali; řady jejich za války značně prořídly a těch, kteří zbyli, používáno bylo k jiným úkonům. Ve své knize „Můj finanční plán“ praví Dr Rašín, že ještě v prosinci roku 1918 bylo jen v Čechách zaměstnáno u vyživovací služby 300 úředníků berní správy a 800 úředníků berních.

Nezbylo prozatím, než hledati jiné cesty, kterými opatřeny by byly prostředky ku krytí běžných vydání státní správy. Národní výbor rozhodl se po schůzi Svazu českých bank, konané dne 2. listopadu 1918, ku které přizváni byli i zástupcové Národního výboru a veřejných peněžních ústavů, pro vnitřní půjčku a zmocnil zákonem z 5. listopadu 1918, č. 27 Sb.z. a n., předsednictvo Národního výboru, aby uzavřelo půjčku národní svobody v částce jedné miliardy korun ve formě 4% státních dluhopisů, splatných ve 4 letech po vydání a ze strany československého státu v 6 měsíční lhůtě vypověditelných.

Debata, která rozvinula se na zmíněné schůzi dne 2. listopadu 1918, jest cenným dokladem pro to, jak pohlíželi přední naši finanční odborníci v prvních dnech po převratu na rozvrat v oboru měnovém a v čem hledali první záchranu, vyžádal jsem si tudíž od Svazu českých bank opis dotyčného zápisu /: příloha III.:/.

Zákon č. 27/18 uveřejněn byl ve Sbírce zákonů a nařízení dne 9. listopadu 1918, s přípravami pro upisování počaly však svazové buňky mezi něž přijaty byly také : Zemská banka království Českého, Hypoteční banka království Českého, Hypoteční banka markrabství Moravského, Zemědělská banka markrabství Moravského a Úvěrní banka v Ružomberku, několik dní před tím.

Již ve výběrové schůzi Svazu českých bank, konané dne 7. listopadu 1918 v zasedací síni Živnostenské banky, stala se tato usnesení a opatření:

a/ banky převezmou vydanou zatím podle usnesení Národního výboru částku ½ miliardy K na pevně a rozdělí ji mezi sebou podle poměru vkladů a základního kapitálu a fondy, vše podle poměru vkladů a základního kapitálu s fondy, vše podle stavu z 31. prosince 1917. Pro Hypoteční banku v Praze a Brně určen byl jejich podíl na půjčce stavem fondů k témuž datu;

b/ týž klíč platí pro garancii za převzatou půjčku a pro repartici Národním výborem žádaných záloh;

c/ banky vzdávají se jakékoliv odměny a provize, spokojující se jenom náhradou nezbytně nutných výloh;

d/ schválen návrh Dra Šourka na upisovací list a pozvání k upisování půjčky, jakož i znění dlužních úpisů /: příloha IV. a V. :/;

e/ prospekty budtež rozesílány jen té klientele, s kterou banky koresponduje česky. Upisování bude omezeno jednou na hranice našeho státu; o klientele ve Vídni dohodnou se banky, jež mají tam své filiálky. Německým bankám budou dodány na požádání české prospekty jako upisovným.

f/ jednání s Národním výborem pověřeni byli vrch. ředitel Dr Preiss a ředitel Novák.

Smlouva mezi předsednictvem Národního výboru a bankami podepsána byla 8. listopadu 1918 /: příloha VI.:/.

Přáním Národního výboru bylo, aby agitace pro upisování půjčky národní svobody nepřipomínala hlučné reklamy při válečných půjčkách rakouských, ponechal si tudíž inserci a plakatování sám.

Ježto bylo snahou Národního výboru a bank vyvolati co nejvíce thesaurovaných bankovek z jejich úkrytu, byla dávana při úpisech přednost spisovatelům za hotové, kdežto úhrady převodem z kreditních účtů byly přijímány teprve v druhé řadě; na třetím místě připuštěn byl úpis lombardem cenných papírů, ostatní úvěrní operace byly vyloučeny vůbec.

Úspěch upisování nebyl z počátku valný. Jak referoval ve schůzi Svazu českých bank dne 27. listopadu 1918 tajemník Dr Janda, bylo upsáno podle výkazů k 26. listopadu 1918 u všech bank asi 310 milionů, K. Okolnost tato byla patrně příčinou, že původní konečná lhůta – 25. listopadu 1918 o 12 hod. polední – prodloužena byla o 3 dny a že ještě poté, jak oznámil Svaz českých bank ministerstvu financí přípisem z 30. listopadu, byly přijímány závěrečné úpisy, pokud byly aspoň do

30. listopadu dány do počtu. Dík energickému zásahu bank dosáhly úpisy již 29. listopadu částky okrouhle 700 milionů a konečný výsledek kvitoval úplně důvěru Národního výboru v nadšení národa; Bylo upsáno celkem 1.048,451.600 K.

Na prvou polovici půjčky národní svobody vydáno bylo celkem 374.248 dluhopisů a sice:

124.265	po K 100,-	... K 12,426.500,-
67.507	po K 500,-	... K 33,753.500,-
150.385	po K 1000,-	...K 150,385.000,-
15.911	po K 5000,-	...K 79,555.000,-
14.628	po K 10.000,-	K 146,280.000,-
1.552	po K 50.000,-	K 77,600.000,-

úhrnem	374.346K 500,000.000,-

Druhou polovici převzal poštovní úřad šekový, jemuž byl za tím účelem vydán jediný dluhopis s datem 7. listopadu 1919, splatný 1. prosince 1928. Dluhopis byl podepsán ministrem financí Kunešem Sonntagem a kontrolního úřadu Drem Zavádilem. Při splatnosti tohoto dluhopisu uzavřelo ministerstvo financí, opírajíc se o čl. VII, odst.1, č.2 fin. zák. z 15. prosince 1922, č. 372 Sb.z. a n., s poštovním úřadem šekovým úmluva z 26. listopadu 1923, podle které byly tomuto úřadu na zaplacení půjčky národní svobody vydány 4% státní pokladniční poukázky, splatné 1.prosince 1924.

Československá devizová ústředna v letech 1919 a 1920.

Veškeré transakce devisové prováděla po převratu na území našeho státu Rakousko-uherská banka se svými filiálkami v Československé republice. Poněvadž nebylo záruky, že skutečně všech devis, za export zboží z Československa nabytých, bude použito těmito filiálkami pouze pro Československou republiku a byla odůvodněna naopak obava, že tyto filiálky budou nuceny uposlechnouti své vídeňské centrály a devisy takto získané odváděti do Vídně, ohlížel se Dr Rašín v měsíci lednu 1919 po nějakém nezávislém, nevýdělečném peněžním ústavu, který by mohl býti touto funkcí pověřen. Našel jej v nedávno založené Pražské súčtovací bance, která měla dle svých stanov usnadňovati oběh tuzemských platidel, ulehčovati vyrovnání závazků splatných v hotovosti a u níž bylo předem ve stanovách zdůrazněno, že není ústavem výdělečným. Banka tato hodila se Dru Rašínovi tím spíše, ježto akcionáři byly všechny přední české banky; neváhal tudíž pověřiti ji nařízením ze dne 30. ledna 1919, č. 47 Sb.z. a n., vedením Československé devisové ústředny.

O tomto nařízení byla Pražská súčtovací banka zpravena tímto přípisem ze dne 3. února 1919, č.j. 3001/19 :

Pražská súčtovací banka.

Ve smyslu nařízení ze dne 30. ledna 1919, č.47 Sb.z. a n., pověřuji Vás zřízením a vedením Československé devizové ústředny.

S Vaším návrhem, aby za členy této ústředny byli povoláni všichni dosavadní členové staré rakouské devisové ústředny, kteří mají hlavní podnik na území československého státu, souhlasím a žádám Vás, abyste mi každou změnu ve stavu tohoto členstva ihned oznámili. Zároveň Vás vyzývám, abyste po úradě se členstvem devisové ústředny vypracovali návrh jednacího řádu pro tuto ústřednu a návrh ten mně co nejdříve ku schválení předložili.

K tomu podotýkám, že při přezkoušení účelů, k nimž cizí valuty u československé devisové ústředny budou požadovány, a při přidělování těchto valut bude nutno přihlížeti k celkovým národohospodářským potřebám Československé republiky a že je tudíž žádoucí, aby Československá devisová ústředna při řešení dotyčných otázek šla ruku v ruce s Československou vývozní a dovozní komisí. Za tím účelem budiž v jednacím

řádu zástupci Československé vývozní a dovozní komise vyhrazen poradní hlas ve výkonném výboru.

Výkonný výbor bude se skládati z 5 členů a to z komisaře finančního ministerstva, zástupce Pražské sčítovací banky, zástupce Československé vývozní a dovozní komise a 2 zástupců ostatního členstva.

Komisařem finančního ministerstva jmenuji pana odborového radu Floriána Ocáska, jeho zástupcem finančního radu p.Dra Václava Plocara, jehož úkolem zároveň je kontrolovati veškeré obchodní vedení Československé devisové ústředny ve smyslu sboru uvedeného zařízení.

Vyhovuje další Vaší žádosti, nařizují zároveň všem na území československého státu obchodujícím filiálkám vídeňských bank, aby Československé devisové ústředně ihned ohlásily veškeré své valutové účty, které mají se svými centrály, resp. ostatními filiálkami, nacházejícími se na území starého Rakouska mimo hranice Československé republiky.

Co se týče rozdělení zisku, plynoucího z obchodování Československé devizové ústředny, jsem srozuměn, aby po srážce režijních výloh $\frac{3}{4}$ čistého zisku připadly státu a $\frac{1}{4}$ Pražské sčítovací bance.

Část zisku připadajícího státu bude tvořiti rezervní valutový fond, z jehož prostředků se budou hraditi eventuální ztráty.

Tento fond ponechán prozatím ve Vaší správě a žádám Vás, abyste o náležitě zúročení jeho prostředků se postarali a o stavu jmění mně podávali půlletně podrobnou zprávu.

Reservnímu valutovému fondu případně také část manipulačních poplatků, které vybírá Československá vývozní a dovozní komise.

Tato komise se zároveň vyzývá, aby z dosavadních přebytků Pražské sčítovací bance na účet rezervního valutového fondu odvedla ihned 250.000 K, další kvoty budou pak fondu přidělovány čtvrtletně.

Současně se Československá vývozní a dovozní komise vyzývá, aby veškerá u ní složená cizozemská platidla za vyvozené zboží z naší republiky ihned Vám odevzdala.

Příjem tohoto připsu račte mi potvrditi.

Ministr financí:

Dr Al. Rašín m. p.

Vyrozumění toto bylo o několik dní později doplněno přípisem č.j. 3001/19 tohoto znění:

Pražská sčítovací banka v Praze.

Zdejší přípis č.j. 3001/19 ze dne 3.února t.r. doplňuje se v ten smysl, že případné ztráty, jež by vznikly z obchodování Československé devisové ústředny, nese stát.

V Praze dne 6.února 1919.

Ministra financí:

Dr. Al. Rašín m.p.

Na přání ministra financí vypracovala Pražská sčítovací banka pro Československou devisovou ústřednu a její členy tento

Jednací řád.

1/ Členové Československé devisové ústředny jsou povinni dávat jí k dispozici veškeré při provozování obchodu došlé a k prodeji volné devisy a valuty, ať jsou od klientů nebo z uvolněných vlastních hotovostí, a rovněž tak od této ústředny požadovati veškerou potřebu cizozemských platidel, jež mají koupiti, a sice s udáním, k jakému účelu má koupených valut nebo devis býti použito. Předání valut a devis děje se podle jednotlivých měn a položek a úplně; vnitřní kompenzace prodeju s koupěmi je nepřipustná.

Za volné ku prodeji považují se všechny ony částky, jež nejsou speciálně vázány ku krytí nezaplacených závazků, stávajících v den zřízení Československé devisové ústředny, tj. dne 3. února 1919, členové jsou však povinni nabídnouti zahraniční platidla, která jsou u nich i jen přechodně volná, Československé devisové ústředně ve formě záručitelné půjčky. Pro běžnou potřebu obchodní s drobnými zákazníky může býti členům ponechána k dispozici jistá částka cizozemských platidel, která se stanoví jednotlivě pro každého člena v dorozumění s Československou devisovou ústřednou.

Vždy po zjištění veškerých volných zásob a celkové potřeby u Československé devisové ústředny přezkouší se potřeba, pokud se týče účelu použití, a odmítne se zprostředkování platu do ciziny, který uznán bude od orgánů k tomu určených jako neodůvodněný.

Přidělování potřeby bude se dít na základě rozhodnutí zvláštního censurního Výboru v poměru ku hotovým prostředkům; při tom je v souhlasu s rozhodnutím censurního výboru v první řadě míti zřetel na částky požadované ku krytí závazků státu a závazků z úvěrních spojení veřejných korporací a členů ústředny. Nové závazky členů /: také akreditivy převyšující maximální obnos, stanovený pro denní potřebu a jednotlivou stranu v obchodě s drobnými zákazníky :/ nutno dříve u výboru ohlásiti a může se k nim vzíti zřetel pouze po jejich schválení.

Za účelem vyšetření denního salda budou se scházeti denně v určitou hodinu u československé devizové ústředny devizní disponenti všech pražských členů, aby jednak ohlásili potřebu, jednak dodali cizozemská platidla. Členové, kteří mají své sídlo mimo Prahu, oznámí svou potřebu i došlá jim cizozemská platidla Československé devisové ústředně písemně nebo prostřednictvím jiného člena. Výbor určuje denně kurs peněz i zboží jednotlivých zahraničních platidel pro obchody ústřednou zprostředkované.

Zúčtování mezi jednotlivými členy děje se bez provize podle středního kursu dne ohlášení u ústředny. V ostatním svém obchodě s cizozemskými platidly zaúčtují si členové nejvýše kurs peněz, po případě kurs zboží a připočtou, resp. odečtou provisi nejméně 19/00. Také v obchodě s tuzemskými a cizozemskými bankovními firmami zaúčtuje se nejvýše kurs peněz, po případě kurs zboží s připočtením, resp. odečtením provise nejméně 1/2/00. Stanovené kursy platí pro všechny obchody toho dne ústřednou provedené. Po uplynutí hodiny určené k ohlášení musí býti všechny obchody provedeny za kurs následujícího dne všedního. Obchody uvedené v bodě 1,

odst. 4 mohou přesto provedeny býti za kurs naposled stanovený.

Případné denní přebytky jednotlivých cizozemských platidel převezme Československá devisová ústředna za střední kurs dotyčného dne. Tyto přebytky slouží výhradně k účelům ústředny.

2/ Zřízením a vedením Československé devisové ústředny pověřuje se Pražská súčtovací banka v Praze. Výkonný výbor bude se skládati z 5 členů a to: z komisaře finančního ministerstva, zástupce Pražské súčtovací banky, zástupce Československé vývozní a dovozní komise a 2 zástupců ostatního členstva.

Výkonnému výboru přísluší, aby vedl v evidenci požadovaná cizozemská platidla, aby kontroloval účel, k němuž má jich býti použito, aby přiděloval kvoty a stanovil kurs.

Zástupci členů ve výboru zasedajících střídají se v týdenním turnu, určeném Československou devisovou ústřednou. Bude-li kvůli kontrole nutno nahlédnouti do obchodních zápisů jednotlivých členů, provede to Československá devisová ústředna. Výbor se schází každého prvního dne v místnostech Československé devisové ústředny a rozhoduje o tom, má-li býti potřeba kryta se zřetelem na účel, k němuž cizozemská platidla jsou požadována. Při přezkoušení účelů, k nimž cizí valuty u Československé devisové ústředny budou požadovány, a při přidělování těchto valut bude nutno přihlížeti k celkovým národohospodářským potřebám Československé republiky a je tudíž žádoucí, aby Československá devisová ústředna při řešení dotyčných otázek šla ruku v ruce s Československou vývozní a dovozní komisí.

Výbor rozhoduje většinou hlasů o záležitostech jemu přidělených, přehlasovaná část může se odvolati ku správě Československé devisové ústředny, jejíž rozhodnutí je konečné.

3/ Členové se zavazují, že nebudou činiti žádné nabídky do ciziny za příčinou odbytu nebo nákupu devis proti zaplacení v korunové měně.

4/ Souhlasně se uznává, že porušení jednacního řádu má býti trestáno pořádkovými pokutami. Vyšetřením skutkové povahy zjištěného činu proti jednacímu řádu jest pověřen tříčlenný výbor. Tento výbor se skládá:

a/ ze zástupce ministerstva financí.

b/ ze zástupce Československé devisové ústředny.

c/ ze zástupce členů v Praze domicilujících, kterýžto poslední se určí losem.

Zjistí-li se porušení jednacního řádu, má výbor podle závažnosti případu:

a/ dáti písemnou výstrahu nebo

b/ uložití peněžitou pokutu nejvýše v částce 50.000 K, splatných ve 14 dnech. Nesloží-li člen pokutu v této lhůtě, přestává býti členem ústředny.

c/ Usnést se na vyloučení člena z ústředny. Nález i vyloučení z ústředny může býti pouze jednohlasná, jinak usnází se výbor většinou hlasů. Byl-li některý člen odsouzen k vězení pro přestupek podle § 13 nařízení ze dne 18. června 1918, č.223 ř.z., nebo podle §3 nařízení ze dne 30. ledna 1918, č.47 Sb.z. a n., má to za následek okamžité vyloučení. Peněžitých pokut

použito bude k dobročinným účelům. Usnesení o kárném opatření dlužno oznámiti všem členům.

5/ Československá devisová ústředna si vyhrazuje právo navrhopati podle získaných zkušeností změny tohoto jednacího řádu uznané za nutné. O návrhu rozhodují členové prostou většinou hlasů písemným hlasováním.

6/ Členové mohou vystoupiti z ústředny po jednoměsíční písemné výpovědi.

7/ O přijetí nových členů rozhodují členové rovněž písemným hlasováním prostou většinou.

8/ Tento jednací řád podléhá schválení ministerstva financí.

Potřebného schválení dostalo se jednacímu řádu přípisem ministerstva financí ze dne 14. února 1919, č.4063/19, který zní:

Československá devisová ústředna v Praze.

Schvaluji přiloženou osnovu jednacího řádu Československé devisové ústředny v Praze a zasílám Vám podpisem opatřený exemplář.

Podotýkám, že nařízení ze dne 19. prosince 1916, č.421 ř.z., Pozbylo již dříve platnosti a byly na tomto místě uvedeny § 13 nařízení ze dne 18. června 1918, č.2233 ř.z., a §3 nařízení ze dne 30. ledna 1919, č.47 Sb.z. a n.

Ministr financí:
Dr. Al. Rašín m.p.

Ve výkonném výboru zastupovaly ostatní členstvo tyto banky: Česká průmyslová banka, Český banka Union, Moravská agrární a průmyslová banka, Živnostenská banka, Pražská úvěrní a Agrární banka, které se v uvedeném tuto pořadí vždy po dvou týdenních schůzích střídaly.

Pražská súčtovací banka, která mezitím měla pro své účely najaty místnosti v pojišťovně „Koruna“ na Václavském náměstí, kde mělo býti zřízeno při ní odúčtovací sdružení, jež bylo doposud při Rakousko-uherské bance. Musela se ohlížeti po větších vhodnějších místnostech, které konečně našla v České spořitelně na Národní třídě. Byla nucena věnovati se nyní v první řadě organizaci Československé devisové ústředny a odložiti zahájení své vlastní činnosti na dobu pozdější.

Správní radou Pražské súčtovací banky, jež sestávala z pánů: předsedy Otakara Tůmy, vrch. ředitele Pražské úvěrní banky, místopředsedy Jindřicha Bělohříbka, ředitele Živnostenské banky, a členů: Františka Hanuše, ředitele České průmyslové banky, Adolfa Krále, ředitele Pozemkové banky, Augustina Nováka, ředitele Zemské banky v Praze, Čeňka Roedla, náměstka vrch. ředitele Ústřední banky českých spořitelien v Praze, Josefa Šulce, ředitele Moravské agrární a průmyslové banky fil. V Praze, Ferdinanda Krále, ředitele Banky stavebních činností a průmyslu v Praze a Karla Svobody, vrch. ředitele Agrární banky v Praze, byl jmenován a dne 10. února 1919 ujal se svého úřadu první ředitel Pražské súčtovací banky Petr Berka se svými prvními úředníky: Jos. Likovským, likvidátorem, Mir. Krauskopfm, účetním, Eugenem Ledererem, pokladníkem, jimž k ruce byli rekvírováni z dosavadní Rakousko uherské banky kontroloři: Rudolf Waigner, Václav Weber a Antonín Michálek.

Po prvních přípravných pracích zahájena byla dne 25. února 1919 činnost Československé devisové ústředny, která však již po týdenním úřadování byla přerušena nařízením ministra financí o odluce naší měny od společné měny bývalé Rakousko-Uherské říše kolkováním bankovek a o soupisu veškerého majetku v Československé republice za účelem dávky z majetku. Od 11. března 1919 nastává pravidelná činnost devisové ústředny.

Úkolem devisové ústředny bylo zajistiti zásobu devis a valut, aby závazky našich dovozců za zboží, hlavně suroviny a polotovary, mohly býti včas splaceny, dále poskytovat organizujícím se našim zastupitelským úřadům potřebné dotace a opatřovat i ostatní státní úhrady.

V této době měla celá řada bank a bankovních filiálek své filiálky, pokud se týče centrály mimo oblast naší republiky, dále značná část podniků své ústředny ve Vídni nebo jinde, takže zachycení exportní valuty bylo značně ztíženo. Hned při začátku byly upraveny předpisy pro styk oněch bank, které měly své centrály nebo filiálky mimo území Československé republiky. Rovněž byl stanoven poměr mezi podniky, která měly u nás své továrny a provozovny, ústřední kanceláře však v cizině, ať se jednalo o úvěr nebo dispoziční hotovostmi.

Vývoz se prováděl v zásadě za placení v hotové valutě, pod kterou se rozuměly americké dolary, libry, holandské zlaté, severské koruny, švýcarské a francouzské franky, pesety a marky. Do nástupnických států bylo povoleno ve většině případů placení v Kč.

Při dovozu byla v první řadě přidělována valuta za suroviny, polotovary, státní úhrady a teprve potom, když zbývalo, na ostatní zboží.

Priorita se také někdy pod tlakem vnějších okolností měnila, tak při avisovaném zákazu vývozu anilínových barev z Německa, při zaopatření Slovenska uhlím atd.

Je pochopitelné, že devizová ústředna narazila někdy svými předpisy a instrukcemi na neporozumění určitých vrstev, jak např. dokázal případ Velkonákupní společnosti konzumních družstev v Karlíně, jejíž ředitel p. Lustig vyhrožoval řediteli devizové ústředny, že přivede důvěrníky a dělnictvo, které si hned na nádraží zboží rozebere, nebude-li valuta na toto zboží, které na tehdejší dobu vysloveně měla přepychový ráz, ihned přidělena. Totéž opakovalo se i ve 4. oddělení ministerstva financí.

Československá devizová ústředna musila po celou dobu svého trvání zápasit s nedostatkem devis. Jediné valuty bylo dostatek, poněvadž cizinci přijíždějící sem za nákupem platili zboží z velké části ihned hotově. Vzhledem k tomu, že potřeba valuty nebyla tak značná, bylo nutno valuty zde nakoupené odvážeti kurýrem a funkcionáři Československé devizové ústředny do tehdejšího střediska finančního obchodu v Curychu, kde byly prodávány a kupovány za ně potřebné devizy. Nebylo žádnou zvláštností, že taková expedice za ozbrojeného doprovodu vezla valuty v hodnotě až 100 milionů Kč.

Hromadné prodeje valuty měly z obchodního stanoviska své stinné stránky, ježto zahraniční korespondent mohl valuty prodati až tehdy, když efektivně byly na místě. Takové obchody byly velice riskantní, když mezi nákupem a možností prodeje uplynul delší čas, neboť transporty nebyly často ani možné, ani bezpečné.

Zvláštní kapitolu tvořil nákup valuty od přijíždějících legionářů a běženců, kteří přiváželi s sebou carské a dumské rubly, různé čínské, japonské a indické mince, které musily být nakupovány, aniž bylo pro ně jakékoliv umístění. Teprve později byla pro legionáře u ministerstva národní obrany zřízena legionářská pokladna.

Další velikou obtíž měla Československá devizová ústředna s jugoslávskými bankovkami, které byly nabízeny ke koupi od studentů zde žijících. Při jejich prodeji bylo nutno odváděti je do Bělehradu nebo Záhřebu, kde vždy část jich byla pro vadné kolky zadržena, aniž bylo možno zjistiti pravost razítkování, které, přirovnáno k našemu, bylo velmi primitivní.

Po stránce technické dál se nákup valuty tím způsobem, že banky, které byly členy devizové ústředny, odváděly za své komitenty exportní valutu, nebo že naši výrobci dávali úhradu přímo skládati nebo převéstí své pohledávky pro účet devizové ústředny u našich zahraničních korespondentů.

Odpočítání devis provedeno bylo vždy v týž den. Odvody devis, kde pohledávka nevznikla za vývoz zboží, byly nepatrné.

Přidělování devis našim dovozcům dalo se na základě dovozních povolení prostřednictvím členů devizové ústředny.

Československá devizová ústředna převzala podle zákona ze dne 11. června 1919, č. 327 Sb.z. a n., od majitelů jí nabídnuté pohledávky z doby válečné i předválečné. Některé pohledávky byly teprve postupem doby uvolňovány se sekvestrace, která byla v době válečné uvalena na rakousko uherské příslušníky.

Působiti na kurs československé koruny mohla devizová ústředna jen v malém měřítku, poněvadž jí scházela nutná zásoba deviz. Nesoustředily se totiž odvody všech devis a valuty u devizové ústředny, neboť za zboží nejdůležitější /: cukr, chmel a slad :/ exportní valuty neobdržela; ponechalo si ji ministerstvo financí k své dispozici. Dále nemohlo býti vyvedeno tolik zboží, aby zaopatřené takto devizy a valuty nakoupilo se tolik surovin, nutných potravin a jiných

potřeb, kolik bylo požadováno. Devisová ústředna plnila přesto úkol svůj tak, jak to v těžkých dobách bylo nutno.

V prvních letech naší samostatnosti byly kursové pohyby československé koruny přímo kymácivé, ovšem zpravidla směrem dolů.

Po odloučení naší koruny od společné koruny rakousko-uherské v březnu byl kurs švýcarského franku kolem 30 za 100 Kč, přechodně /: od 16. do 19. května 1919 :/ vystoupil až na 34.25, avšak brzy začal klesati a kolísal některý den až o jeden frank i více. V druhé polovici listopadu 1919, kdy objevil se v Národních Listech článek Rašínův „Devět centimů“, byl kurs v Ženevě 9 franků. Roku 1920 byl kurs čsl. koruny nejnižší dne 5. února /: 5 frs :/. Koncem února 1920 začíná mírný vzestup a 21. dubna 1920, kdy končila působnost devisové ústředny, byl kurs 8.50 frs za 100 Kč.

Staly se případy, kde za přítomnosti ředitele Československé devisové ústředny v Curychu koncem září 1919 vrhaly berlínské banky na trh větší položky Kč, čímž kurs přirozeně klesal. Devisová ústředna intervenovala, pokud mohla, a brala koruny naše s trhu za marky.

Přes všechny obtíže a trvalý nedostatek devis nestal se nikdy případ, že by v některém odvětví průmyslu nastala kalamita. Ovšem pracovala devisová ústředna se zjevem, že jakmile kurs devis počal v Praze stoupati, přestali exportéři odváděti exportní valutu a importéři, chtějíce využití doby, než kurs devis stoupne, žádali bouřlivě přiděl devis. Když po těchto vzestupech kurs devis se ustálil, odvolávali importéři své žádosti o přiděl, očekávajíce, že devisa opět klesne a exportéři naopak zahrnovali devisovou ústřednu takovým množstvím devis, že nebylo ani možno všechny je přidělit. Opačný postup zachovávaly jak exportéři, tak i importéři při poklesu kursu devis. Jakmile kurs začal klesati, dožadovali se exportéři, chtějíce zachytiti vyšší kurs, aby jim exportní valuta byla vzata ještě za kurs předešlého dne a dovozci opět čekali s koupěmi devis na nižší kurs.

Soudních sporů bylo vzhledem k rozsáhlosti obchodů málo a většina jich skončila smírem nebo příznivě pro devisovou ústřednu.

Obchodní výsledky, na nichž z největší části byl zúčastněn stát, byly velmi dobré.

Celkový obrat po dobu trvání Československé devisové ústředny byl Kč 19,063,635.282.59 a docílen celkový zisk Kč 69,410.312.45, z čehož měla dle svrchu uvedené smlouvy připadnouti ¼, tj. Kč 17,352.578.11 pražské sčítovací bance. Správní rada se však usnesla setrvati na znění původní smlouvy o rozdělení čistého zisku, svolí-li ministerstvo financí k tomu, aby Pražská sčítovací banka obdržela z čistého zisku za r.1919 částku Kč 700.000, z níž by mohla dotovati pensijní a podpůrný fond úředníků a zřízců Kč 100.000, fond pro ztráty směnečné částkou Kč 100.000 a fond pro ztráty kursové při cenných papírech částkou Kč 50.000. Z čistého zisku za rok 1920 žádala Pražská sčítovací banka částku Kč 3,500.000, s níž by opět přidělila pensijnímu a podpůrnému fondu úředníků a zřízců Kč 700.000, fondu pro ztráty směnečné Kč 700.000 a fondu pro ztráty kursové při cenných papírech Kč 350.000. Tyto dotace měly býti při vyměřování daně výdělkové podle II. hlavy zákona o daních osobních na berní léta 1919 až 1921 pokládány za odpočítatelné položky. Konečně dožadovala se Pražská sčítovací banka toho, aby 25% odpisy, které banka provede v obchodních letech 1919 až 1923 na starém inventáři v ceně Kč 690.213.09, byly při výměře zvláštní daně výdělkové pro berní léta 1919 až 1923 bez dalšího šetření pokládány za položku plně odpočítatelnou. Na všechny tyto návrhy přistoupilo ministerstvo financí výnosem ze dne 6. července 1920, č. 56156/6031/20.

Kromě výše zmíněného zisku bylo docíleno též na částce 15,135.135 fr.frs., opatřených státem, zisku Kč 6,323.353.37, který nebyl pojat do bilance Československé devisové ústředny, nýbrž vyúčtován přímo ministerstvu financí; o tuto částku se tudíž zisk státu ještě zvětšil.

Devisová ústředna zúčastnila se též za ministra Kuneše Sonntaga intervenčních koupí a prodejů půjčky národní svobody, které prováděny byly na pražské burse podle dispozic ministerstva financí.

V příloze VII. až XIII. jsou diagramy o koupi a prodeji valut a devis a přehledy obrátů v devisové ústředně za léta 1919 a 1920.

○○○○○○○○○○

Látku ku stati této čerpal jsem z příspěvku bankovního ředitele Petra Berky, který byl po celou dobu jejího trvání ředitelem Československé devisové ústředny. Podotýkám k tomu, že částku

15,135.135. fr frs., o níž jest na konci stati této zmínka, převzal jsem od Škodových závodů, když se svolením státu sjednána byla kooperace tohoto podniku s francouzskou průmyslovou skupinou Schneider – Greusot v Paříži, která převzala na podzim roku 1919 Kč 72 milionů ve dvou za sebou následujících emisích zvláště k tomu účelu vydaných akcií; bylo to právě v době, kdy byl citelný nedostatek fr. franků, kterých bylo nutně potřebí pro naše zahraniční úřady. Z okrouhle sumy 15 milionů fr. franků postoupilo ministerstvo financí 6 milionů fr. franků ministerstvu zahraničních věcí za původní kurs 370 Kč a ponechalo si pro své účely 3,150.000 fr. frs.; zbytek byl přidělen pražským bankám po různých částkách za kursy v době přidělu.

Cenným příspěvkem pro obrázek, jak tvořil se tehdy kurs naší koruny v cizině, o čemž se ředitel Berka v příspěvku svém jen letmo zmiňuje, jsou důvěrné dopisy vrch. ředitele Agrární banky Karla Svobody ministru financí Dru C. Horáčkovi z 15. a 21. srpna 1919, zaslané ze Ženevy a z Milána. Pochvalné zmínky zasluhuje, že výlohy nákladné této cesty hradila banka sama.

Osamostatnění měny.

Přicházím k nejzajímavější a nejdůležitější kapitole.

Thesaurace bankovek, o níž jsem se zmínil při zákoně o obchodních platidlech, přestala koncem roku 1918 a peníze začaly opět plynouti z dosavadních skryšší do peněžních ústavů. Stav vkladů na knížky, běžné účty a pokladniční poukázky, který činil např. u Živnostenské banky koncem listopadu 1918 v milionech K 841.6, stoupl do 31. prosince téhož roku na 1.047.7 K, tedy téměř o jednu čtvrtinu, u Zemské banky v téže době z 264.6 na 335.5 K, tudíž o více než jednu čtvrtinu a u Pražské úvěrní banky docela ze 148.2 K na 201.5 K – o celých 36%.

Peněžní ústavy, nemajíce možnosti, aby účelně a výhodně zužitkovaly značného tohoto přílivu peněz, bránily se mu snižováním sazby úrokové. Tak snížila např. Živnostenská banka dosavadní úrokovou sazbu ze vkladů na knížky z 3 ½ % od počátku roku 1919 na 3% ze vkladů starých a na 2 ½ % ze vkladů nových, u běžných účtů pak z 3% na 2%, pokud se týče 1%. Podobně bylo tomu s malými úchytkami i u ostatních větších peněžních ústavů. Městská spořitelna Pražská neplatila docela u nových spořitelních knížek při vkladech přes 20.000 K od 7. do 25. ledna 1919 vůbec žádných úroků.

Tyto poměry na trhu peněžním byly Dru Rašínovi vítanou příležitostí, aby začal s přípravami pro svůj finanční plán, v první řadě pro zavedení vlastní měny odlukou bankovek obíhajících na našem území od společných bankovek Rakousko-uherské banky.

Do věci byl jsem zasvěcen 7. ledna 1919. Toho dne setkal jsem se též po první s nynějším guvernérem Národní banky Československé, tehdy ředitelem Městské spořitelny Pražské Drem Pospíšilem, který byl od té doby naším stálým a ochotným spolupracovníkem. Sešli jsme se byvše pozváni osobním tajemníkem ministrovým Drem Přimdou, v čekárně v I. poschodí Clam-Gallasova paláce a čekali, až od nás Dr Rašín, u něhož byli právě návštěvou J.S. Machar a Jaroslav Kvapil, zavolá.

Již z okolnosti, že byli jsme s Drem Pospíšilem pozváni na touž hodinu, soudil jsem, že jde o věc zvláště důležitou. Nemýlil jsem se. Informace, při níž byl mimo Dra Pospíšila a mne, též tehdejší přednosta úvěrního odboru Dr Bohumil Vlasák, netrvala dlouho. Dr Rašín vyndal z pravé kapsy vesty dodané mu právě vzorky bankovkových kolků, které byly patrně z tiskárny Haasovy, a řekl, pokud se pamatují asi toto:

těmito kolků opatříme bankovky Rakousko-uherské banky, které jsou na našem území. Přípravy a porady musí býti konány v největší tajnosti, což Vám kladu zvláště na srdce. Věc musí býti do 6 neděl připravena, o ostatním dohodnete se s p.ředitelem Drem Pospíšilem, který bude společně s Vámi pracovati.

Šla mi hlava kolem, když jsem si v klidu uvědomil, jak vážný a obtížný úkol na mne vložen. Myšlenka, že za 6 týdnů má býti uveden v pohyb ohromný aparát, který by v několika málo dnech vykonal práci, pro jakou nebylo dosud příkladu, nedala mi téměř celou noc spáti. Neztratil jsem však

rozvahy; neztratil jsem jí ani tehdy, když mne odborový přednosta Dr Vlasák požádal, abych za úkol tento převzal plnou zodpovědnost sám, ježto jest jinak zaměstnán.

Hned druhého dne navštívil jsem ředitele Dra Pospíšila v Městské spořitelně Pražské. Dohodli jsme se o tom, že porady budou konány v jeho kanceláři. Ruch, jaký byl od ráno pozdě do noci v Clam – Gallasově paláci, zvláště v místnostech oddělení 4, vylučoval naprosto klidnou práci a neskýtal ani záruky, že by věc nedostala se předčasně do veřejnosti.

Běžnou agendu oddělení 4 svěřil jsem svému zástupci Dru Plocarovi, který se jí ujal s příkladnou pílí a svědomitostí. Vzpomínám, jak odcházel denně pozdě večer s nabitou aktovkou a přinášel druhý den ráno balíky spisů, které byl nucen doma v noci přidělovat. V kanceláři bylo to naprosto nemožné. Nebylo k tomu ani klidu, ani času. Nával spisů byl v roce 1919 tak velký, že ani podatelna nestačila jednotlivě je protokolovat, pročež svazována byla podání téhož druhu do balíků po 100 kusech a balíky tyto byly hromadně protokolovány; jinak nebylo by bývalo vůbec možno došlé spisy manipulačně zpracovat. Přes toto opatření vykazoval všeobecný protokol v roce 1919 pro oddělení 4 došlých čísel 43.266. Dodám-li k tomu, že i na presidiálních spisech, kterých bylo v roce 1919 přes 20.000, mělo oddělení 4 lví podíl, že čiperná slečna Moravcová z domácí naší telefonní ústředny zavolala každého z nás denně aspoň dvacetkrát, že i domácí telefon hlásil se hlučně každou chvíli, takže nebylo žádnou vzácností viděti nás s telefonními sluchátky v pravé i levé ruce, mezitím, co za námi čekala na informaci řada netrpělivých stran, učiní si každý snadno obraz, jak se asi v prvních dobách v oddělení 4 úřadovalo.

Předmětem porad, které konaly se zpravidla za předsednictví ministra financí Dra Rašína, pokud nebyl jinak nutně zaměstnán, a kterých zúčastnil se mimo Dra Pospíšila a mne též nynější generální ředitel Zemské banky Dr Emil Hoos a ředitel téže banky, nyní vrchní ředitel Národní banky Československé Augustin Novák a později též náměstek Novákův Karel Kučera, jakož i ředitel Zemské banky Dr Maxmilián Záveský, byla nejen odluha měny okolováním bankovek, nýbrž i soupis veškerého jmění za účelem uložení dávky z majetku a úprava poměru k Rakousko-uherské bance. Šlo tudíž o látku velmi obsáhlou, o látku, která vyžadovala důkladně promyšlených normativních opatření a do nejmenších podrobností vybudované organizace, mělo-li se předejiti nebezpečí, že by jednotlivé články této v dějinách dosud nebývalé akce jeden do druhého rušivě zasahovaly a tím celý plán ohrozily.

Na paměť těchto důvěrných porad umístěna byla v den pátého výročí naší samostatnosti v ředitelské pracovně spořitelny deska s Rašínovým reliefem, modelem Šejnostova návrhu na československý dukát a s nápisem: „ V těchto místech za předsednictví Dra Aloise Rašína konány v prvních měsících republiky porady o osamostatnění měny čsl.“ .

Vzpomínám často na ty večery, zvláště na jeden z nich. Seděli jsme jako obyčejně kolem stolu v rohu Pospíšilovy pracovny. K osmé hodině večer objevil se ve dveřích Dr Rašín; pod levou paží aktovku, v pravé ruce obvyklou viržinku. Zůstal státi u dveří, pohlížeje s úsměvem na naše pološerem obklopené siluety. Teprve za chvíli usedl na svém místě se slovy: „ tak se mi to, pánové, líbí – vypadáte zde jako spiklenci“ .

Dík energii a bystrozraku Rašínově, nadšení, obětavosti a bohatým zkušenostem jeho spolupracovníků, zvláště Dra Pospíšila, který přišel již s promyšleným plánem pro okolovovací akci, postupovala práce v důvěrném tomto kroužku tak rychle a úspěšně, že byl již koncem ledna celý plán v hrubých rysech hotov. Podle potřeby a postupu prací rozšiřován byl stále více a více kruh těch, kdož na provedení plánu Rašínova měli spolupracovat. Je přirozeno, že postupovali jsme při volbě spolupracovníků s největší opatrností a že vylučovali jsme předem již každého, kdo soukromými svými zájmy mohl by býti sveden k porušení tajnosti, základní to podmínky zdaru celé akce. Uvedu zde pro zajímavost dva případy, které svědčí o tom, jak opatrně postupovali jsme při této volbě; v obou případech cituji slovně, co se mnou na přání mé písemně bylo sděleno. Oficiantka Božena Růžičková píše:

„ Za 14 dní po svém nastoupení do presidia ministerstva financí byla jsem zavolána k ministru financí Dru A. Rašínovi, který mne oslovil asi takto: " znaje Vaši důvěryhodnost již z dřívější doby /: slečně Růžičková byla dříve v advokátní kanceláři nynějšího presidenta nejvyššího účetního kontrolního úřadu Dra Eduarda Körnera, za války obhájce Rašína /: přiděluji Vám dnešním dnem, tj. 1. únorem 1919 oddělení, které má na starosti okolovovací akci a slibte mi, že nikomu nezmíníte se ani slůvkem o tom, co tam budete psát a o čem se bude jednat". Vykonala jsem slib a odebrala se do příslušného oddělení, kde na mne čekala již velká práce. Byly mi diktovány

všechny přípravné práce pro schůze a komise, které zasedaly denně až do pozdních hodin nočních. Pracovala jsem takto sama, nikým nevystřídána, denně 10 až 12 hodin. Po pěti nedělní této vysilující práci onemocněla jsem prudkým zápallem plic ...“

Dále píše vrch. odborový rada, tehdy finanční komisař Dr František Tesař, jeden z mých prvních spolupracovníků:

„Ministerský rada Leopold, přednosta oddělení, objevoval se většinou pouze ráno ve svém pokoji, pak stěží bylo lze s ním mluvíti. Měl stále dlouhé porady u ministra Dra Rašína. O čem, nikomu nebylo známo, vše bylo chováno v nepřísnejší tajnosti. Bylo zřejmo, že jde o velmi důležité a dalekosáhlé věci, než ani z rozkazů, které občas sdílel, nebylo možno usuzovati, oč vlastně jde. Tak např. počátkem posledního týdne měsíce ledna 1919 přikázal mne, abych se pokusil zjistiti co nejrychleji, kolik asi peněz je potřebí v zemích historických a na Slovensku k výplatě platů a mezd k prvnímu dnu měsíce a to nejen u státních zaměstnanců, vojska a učitelů, nýbrž i u soukromého úřadnictva a dělnictva v průmyslových závodech. Dal jsem ihned telefonické příkazy zemským finančním úřadům v Praze, Brně, Opavě a Bratislavě, aby potřebná data – samozřejmě že přibližně – byla vyšetřena. V několika dnech žádané data skutečně došla a pokud se pamatuji, byla dosti přesná, jak později události ukázaly. Na rozkaz m.r.L. vyšetřoval jsem také důvěrně způsob výplaty mezd u zaměstnanců železnic. Teprve později se objevilo, proč tyto údaje byla žádány. Bylo potřebí je znáti s účinití podle toho potřebná opatření, aby nenastaly při zamýšlené akci zmatky při výplatách měsíčních platů a mezd. Je vidno, jak pečlivě bylo vše připravováno a o všem uvažováno.

Přiblížil se rychle 31. leden 1919. Bylo asi 10 hodin, když m.r. L., jenž právě vrátil se od ministra Dra Rašína, otevřel dveře svého pokoje a pokynul mně, abych k nim vešel. Okamžitě jsem vyhověl a sotva jsem zavřel dveře, postavil se m.r.L. s vážným výrazem ve tváři přede mne a podáváje mne ruku, žádal ode mne zvláštní slib, že zachovám v přísné tajnosti, co se mnou sdělí. Slíbil jsem, jsa ovšem velmi překvapen. M.r.L. počal slovy, která mne nikdy nevymizí z paměti: „18. února t.r. přednese ministr financí Dr Rašín ve sněmovně svůj plán na osamostatnění měny našeho státu“ a líčil dále podstatu celého plánu: okolkování bankovek, soupis válečných půjček a ostatního jmění a uložení dávky z majetku. Sledoval jsem pozorně vážný a klidný výklad, vzpomínáje se pomalu ze svého překvapení. Ulekl jsem se totiž přímo data 18. února /: odloženo bylo později, jak se ještě o tom zmíním, na den 25. února 1919 /:, ježto jsem si okamžitě uvědomil, že zbývá pouze několik dnů pro přípravu, které bude třeba učiniti k provedení tak dalekosáhlého plánu. Použil jsem pro záznamy aspoň hlavních bodů výkladů m.r.L. obálky dopisního papíru, nemaje jiné pomůcky po ruce. Dříve než ještě skončil svůj výklad, vešel do pokoje odborový rada, nyní ministerská rada Dr Karel Kunzel, který byl tehdy stejně do plánu zasvěcen.“

Úkolem obou těchto mých spolupracovníků bylo hlavně obstarati v tiskárnách veškeré tiskopisy /: soupisové seznamy, instrukce, vyhlášky atd. /: a postarati se o správné jejich rozdělení a včasné zaslání na příslušná místa. Oba byli totiž s poměry pražskými důkladně obeznámeni, což mně, který byl před tím 20 let ve Vídni, přišlo velice vhod.

Zvláštní pozornost věnovati jsem musil volbě těch úředníků, kteří měli býti pověřeni redakcí prováděcích nařízení, instrukcí pro výkonné orgány při okolkování bankovek a pro soupisové úřady, vyhlášek pro veřejnost atd.. Šťastná náhoda vedla mne do odboru poplatkového, kde bylo tehdy ještě nejméně časově omezených prací. Odbor tento vyšel mně se zvláštní ochotou vstříc. Přednosta odboru, nynější prezident zemské finanční správy v Brně Zdeněk Lepař, převzal a za pomoci nynějšího odborového přednosty Dra Alfreda Nesvedy a ministerského rady Benjamina Haydeho provedl soupis dluhopisů rakouských a uherských válečných půjček a pokladničních poukázek Rakousko-uherské banky /: nař.min.fin.č.85 z r. 1919 /:, jakož i soupis a označení cenných papírů /: vládní nařízení č. 126 z r. 1919 /:. Ministerský rada Karel Chochole a nynější profesor na České vysoké škole technické v Brně Jan Caha obstarávali nejdůležitější práce konceptní, zvláště podle stručných záznamů z důvěrných schůzí a podle pokynů mých návrh prováděcího nařízení o okolkování bankovek /: nař.min.fin. č.86/1919 /:, dále návrh instrukcí pro jednotlivé výkonné orgány pověřené okolkováním, tekst vyhlášek pro veřejnost, návrh nařízení o soupisu mincovaného i nezpracovaného zlata, stříbra, zlatých a stříbrných mincí a cizozemských papírových peněz /: vládní nařízení č.141/1919 /:. Návrh vl. nařízení z 10. dubna 1919, č.184, o soupisu pojistek životních za kapitál a důchod a pojistek na zásoby zboží uloženého a dopravovaného /: č. 184/1919 Sb.z. a n. /: Konečnou redakci prací těchto prováděli jsme zpravidla v pozdních hodinách večerních nebo v noci; za dne nebylo k tomu ani času, ani potřebného klidu. Do dnes mám v živé paměti noční ty jízdy z kanceláře

automobilem, kdy kruté noční mrazy vyhnaly z pražských ulic poslední chodce. Přijížděl jsem o 1. hodině po půlnoci, mnohdy i později a ráno o 7. hod. čekal již zase na mne šofér Rašínův, Benda. Abych neztratil ani několik těch chvil, jichž potřeboval jsem k jízdě do svého bytu a zpět do kanceláře, nařídil Dr Rašín, aby objednána byla pro mne železná postel se slamníkem a vlněnou houní, která konala mně zvláště v okolkovacím týdnu dobré služby. Jeden výjev nevymizí mi nikdy z mé paměti. Pracovali jsme v pátek 21. února 1919 s Drem Rašínem od 9 hod. večer na konečné redakci nařízení ministra financí o okolkování bankovek. Byl již nejvyšší as, aby mohl do 25. února připraven býti tisk; toho dne totiž měl podle smlouveného plánu býti schválen a uveřejněn zmocňovací zákon se zmíněným prováděcím nařízením. Bylo již hodně po půlnoci, umlkl i telefon, kterým několikrát k večeri volala Dra Rašína jeho dceruška. Pojednou podíval se na své hodinky, nechal spis otevřený na psacím stole a se slovy: „což jsem nějaký kůň?“ vzdálil se ještě kvapněji jako bývalo jeho zvykem. Tázal jsem se jej hned druhý den ráno, co se mu v noci stalo. „Nic,“ pravil – „pracuje-li člověk 16 hodin denně, má přece přenos nárok na odpočinek“. „Mně nedaří se lépe, pane ministře“ – bylo mou odpovědí – „nedostanu se zpravidla před půlnocí domů a to ještě často bez večere, poněvadž nemám k ní času, a mimo to po 10. hod. jsou hostince již zavřeny“. Díval se na mne několik vteřin – nebyl to obvyklý přísný pohled Rašínův, byl to pohled, který dovede dodati člověku novou chuť k práci, i kdyby byl sebe více vysílen. Přerušil pak krátkou tuto pauzu slovy: „nic platno, musíme se obětovat“ a dali jsme se znovu do práce -- .

Dalším předním spolupracovníkem na plánu Rašínově byl ministerský rada Dr Boleslav Fux, který sbíral pilně látku na dávku z majetku. Oddělení jeho připadl soupis peněžních vkladů a členských závodních podílů /: vl. nař. č.110/19 Sb. z. a n. :/, jakož i soupis jmění movitého a neknihovnických pohledávek /: vl. nař.č.185 z r.1919 :/.

Uvádím zde jen úředníky ministerstva financí, o ostatních našich spolupracovnících, kteří prokázali veliké této věci neocenitelné služby, zejména o spolupracovnících z kruhů finančních, promluvím později, až přijdu k technickému provádění okolkovací akce.

Zmínil jsem se již o tom, že předmětem důvěrných porad byla nejen odluka měny, nýbrž i soupis jmění za účelem uložení dávky z majetku a úprava poměru k Rakousko-uherské bance. Ústavní zmocnění k celému tomuto obsáhlému úseku Rašínova finančního plánu dáno bylo zákonem ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n. Chci-li již podati tudíž úplný obraz okolkovací akce /: jak obyčejně nazýváme odlučku od společné měny bývalé Rakousko – Uherské říše :/, pokud je to ovšem na podkladě sporých, v několika měsících pracně sebraných pomůcek možno, musím věnovati nejdříve krátkou stať zmíněnému zmocňovacímu zákonu.

Původní vládní osnova byla zcela stručná; zněla:

Tisk 544.

V l á d n í n á v r h

Zákona o okolkování bankovek a soupisu jmění za účelem uložení majetkové daně.

Z á k o n

Ze dne února 1919, jimž se ministr financí zmocňuje, aby nařídili a provedli okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové daně.

§1.

Bankovky Rakousko-uherské banky obíhající v území Československé republiky buďtež opatřeny kolkem rovnajícím se jednomu procentu jejich nominální hodnoty. Ministr financí se zmocňuje, aby tento kolkový poplatek vybrati dal, v uvážení

hodných případech ho slevil, aby některé druhy bankovek z tohoto okolkování vyloučil, část bankovek., předložených k okolkování, které pro oběh pravděpodobně nutny nejsou, z oběhu stáhl a tyto stažené a zpět nevydané bankovky za státní zúročitelnou zápůjčku se strany věřitele nevypověditelnou, se strany státu kdykoliv splatnou prohlásil, aby dále nekolkováním bankovkám nucený oběh v území Československého státu odňal. Zápůjčka tato je mezi živými nepřevoditelná, nezastavitelná, nezabavitelná a nesmí býti jejího výnosu použito ke státním výdajům.

§2.

Za účelem uložení daně z majetku budiž proveden soupis jmění občanů, ústavů, společností a právnických osob, Československé republiky i cizozemců; u osob fyzických dle systému přednostů domácnosti zavedeného při dani z příjmu.

§3.

Ministr financí se zmocňuje, aby za účelem urychleného provedení těchto opatření zavedl občanskou pracovní povinnost pro úředníky veřejné i osoby a ústavy soukromé, aby osoby a ústavy soukromé nadal právy a povinnostmi úředních osob a ústavů a poskytl jim právo rekvizice potřebných předmětů a úkonů nutných k dosažení těchto úkolů, aby provedl potřebná dočasná omezení po stránce osobní i hospodářské, aby stanovil výminky ze zákona o nedělním klidu a ze zákona o osmihodinné době pracovní, aby ku provedení jednotlivých svých nařízení stanovil testy na penězích a svobodě, aby s těmito tresty mohla býti spojena ztráta živnostenského oprávnění a propadnutí předmětů, jež řádně nebyly přihlášeny ve prospěch státu.

§4.

Provedení tohoto zákona ukládá se ministru financí.

§ 5.

Zákon tento nabývá účinnosti dnem vyhlášení.

Dr.Rašín v.r.

Autorem osnovy této byl Dr Rašín. Mně dostalo se tehdy do rukou pouze znění §u 1; patrně mělo býti pomůckou pro chystané prováděcí nařízení. V příloze XIV. Jest fotografický snímek rukopisu Rašínova, jehož originál dostal jsem do svých rukou v létě 1919; chovám jej dosud jako vzácnou upomínku na velkou onu dobu. Dostal jsem jej od Dra Rašína, s nímž jsem byl i po jeho odchodu z ministerstva financí /: 8. července 1918 :/ ve stálém styku.

Osnovou touto obíral se finanční výbor revolučního Národního shromáždění v týdnu od 17. do 24. února 1919 ve dvou dlouhých důvěrných poradách, jejichž výsledkem po dohodě s předsednictvy klubů bylo, že do znění zákona měla být pojata:

- 1/ ona důležitá ustanovení, jež podle původního plánu měla být obsažena v prováděcích nařízeních,
- 2/ ustanovení o amnestii, arci jen zcela všeobecně formulované a
- 3/ zřízení zvláštní kontrolní komise skládající se ze členů Národního shromáždění.

V těchto intencích vypracoval Dr Rašín novou obsáhlou osnovu zmocňovacího zákona, při níž spolupůsobil jsem částečně i já a k níž podávala vyjádření oddělení 6, 7 a 8 odboru III. Znění osnovy této i s opravami a dodatky, které vyznačeny jsou perem, je v příloze XV. V krátké schůzi finančního výboru, který sešel se 25. února o 3. hod. odpoledne a o 4. hod. podati měl již správu sněmovně /: omeškal se pouze o 7 minut /:, pozměněn byl pouze §17 potud, že místo komise šestičlenné ustanovena byla komise sedmičlenná a že vynechána byla věta "Jednací rád komise schvaluje vláda". Jak pravil ve svém doslovu zpravodaj finančního výboru, poslanec Dr C. Horáček, škrtnuto bylo ustanovení toto proto, ježto pokládalo se za nutno, aby si jednací řád vypracovala a schválila kontrolní komise sama.

Důvodové zprávy neměla ani původní vládní osnova ani pozdější obsáhlejší návrh zákona, který označen byl jako správa výborová; nebylo to v době tak krátké vůbec možno. Abych vyplnil aspoň částečně citelnou tuto mezeru, připojuji v příloze XVI. správu referenta finančního výboru prof.dra Horáčka z 25.února 1919 a v příloze XVII. Řeč Dra Rašína, kterou přednesl téhož dne při odůvodňování zmocňovacího zákona.

Zákon byl schválen v prvním i druhém čtení již o půl šesté hodině; ještě téhož dne byl presidentem republiky podepsán a uveřejněn ve Sbírce zákonů a nařízeních.

Hned druhého dne zaslal místogovernér Rakousko uherské banky Gruber Dru Rašínovi tento telegrafický protest:

Návrhy předložené včera Národnímu shromáždění znamenají těžké porušení našich výsadních práv, bude-li jejich provedení schváleno. Dodáváme již dnes právní ohrazení proto provedení všech opatření, která se jakýmkoli způsobem dotýkají Rakousko-uherské banky, a činíme československou vládu zodpovědnou za jakoukoliv škodu vzniklou z jejich provedení našim akcionářům a věřitelům. Svolali-li jsme již na čtvrtek 6.března generální radu, jež se o věci usnese.

Místogovernér Rakousko-uherské banky:
Gruber

Dopisem z téhož dne zaslal ještě právní ohrazení celkem stejného obsahu.

Na protest Gruberův odpověděl ministr Dr Rašín 26. února 1919 tímto telegramem:

Rakousko-uherská banka ve Vídni .

Telegraficky dodaný protest ze dne 26. února 1919 neberu na vědomí, poněvadž Rakousko uherská banka, jak jsem měl několikrát příležitost konstatovati, nesplnila svých povinností podle statutu jí uložených, půjčovala státům vzniklým na území bývalého Rakousko-Uherska proti zřejmým ustanovením statutu a proti úmluvě uzavřené s Československou republikou. Rakousko-uherská banka půjčovala v lombardu na válečné půjčky 75 procent, ačkoliv kurs těchto papírů klesl na 60 procent, a naprosto tím nedbala zájmů svých akcionářů ani zájmu státního, rozmnožujíc úplně zbytečně oběživo v době, kdy peněžní ústavy buď vůbec neplatily úroků ze vkladů anebo

jen půl nebo jedno procento. Rakousko-uherská banka stala se tím pouze a jediné tiskárnou bankovek, nikoliv cedulovým ústavem, který má povinnost starati se ve smyslu statutu o povznesení hospodářského života ve státě. Poněvadž Československá republika byla ochotna udržovati dočasně společnou měnu jenom tehdy, jestliže nebude bez svolení všech na území Rakousko-Uherska vzniklých států žádnému z těchto států ze strany Rakousko-uherské banky půjčováno, a poněvadž Rakousko-uherská banka a ostatní státy tohoto návratu nedodržely, naopak Rakousko uherská banka prohlásila, že bude půjčovati Maďarské republice a tajně bez vědomí komisaře našeho státu půjčovala Německému Rakousku, ne možné, aby vláda Československé republiky nesáhla k obraně proti soustavnému ničení hodnoty rakousko uherské koruny. Rakousko uherská banka celým svým postupem nespĺnila také ustanovení statutu, že se bude starati o udržení kursu koruny na mezinárodním trhu, naopak neodpovědným rozmnožováním oběživa, zápůjčkami poskytovanými Maďarské republice a Německému Rakousku, přeléváním půjček pomocí lombardu do bankovek tento mezinárodní kurs, jak záznamy na curyšské burse ukazují, přivedla na stav, na jakém nebyl ani za nejtěžších dob válečných. Proto protest Rakousko-uherské banky neberu na vědomí a budu pokračovati dále na ochraně měny v Československé republice třeba proti Rakousko-uherské bance, která nijak nedbala protestů a výstrah vznášených se strany československé vlády.

Ministr financí:
Dr. Rašín.

Zabývati se další korespondencí Rakousko-uherské banky v této věci, zejména dopisem Gruberovým z 28. února 1919 a předem ohlášeným již protestem generální rady ze 6. března 1919 vedlo by příliš daleko.

Právní ustanovení o okolkování bankovek na území československého státu, ku kterým přicházím, budou – doufám – dostatečně objasněna mými výklady a vzpomínkami, pokud po 9 letech z paměti mé ještě nevymizely.

Č. 86. Sb.z. a n.

Nařízení ministra financí
ve srovnání s ministrem spravedlnosti ze dne 25. února 1919 o okolkování bankovek vydaných Rakousko uherskou bankou a nalézajících se na území československého státu.

Na základě zmocňovacího zákona ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb.z. a n., nařizuje se toto:

§1

Bankovky vydané Rakousko uherskou bankou a znějící na obnosy 10, 20, 50, 100 a 1000 K, které se nacházejí na území československého státu, buďtež okolkovány.

Bankovky znějící na obnosy 1K a 2K nebudou okolkovány, budou však ponechány v oběhu se zákonnou platností.

Za okolkování bankovek zaplatí se na krytí výloh manipulační poplatek ve výši 1% ceny, na jakou bankovka zní.

Jak vidno z odst. 1, měly býti okolkovány jen ony bankovky na území československého státu, bez ohledu, byl-li jejich majetníkem náš příslušník či cizozemec. Přidrželí jsme se tudíž, jak stalo se později i v mírových smlouvách, zásady teritoriální. Zásada osobní, tj. zásada státní příslušnosti majitelů bankovek, které dovolávali se naši příslušníci v cizině, zejména ve Vídni, chovala v sobě vážné nebezpečí, že by přes všechna možná ochranná opatření mohly býti opatřeny československým kolkem ku škodě naší i bankovky příslušníků cizích. Není pochyby, že by bývala zásada tato otevřela bránu všem možným nesvarům, tím spíše, když bursy v cizině již několik dní před okolkováním eskontovaly promyšlený Rašínův plán.

Z okolkování vyloučeny byly bankovky znějící na 25 a 200 K. Výnos bývalého rakouského ministerstva financí z 28. října 1918, č.384, s vyhláškou Rakousko-uherské banky a vydání bankovek po 25 a 200 K s datem 27. října 1918 uveřejněn byl v říšském zákoníku teprve 31. října 1918, tedy v době, kdy území československého státu nenáleželo již teritoriu, pro něž mohla Rakousko-uherská banka podle svého privilegia vydávati bankovky. Obdobná vyhláška jako v Rakousku uveřejněna byla však v uherském úředním listě již 22. října 1918, tudíž ještě před převratem. Po delším jednání s Rakousko-uherskou bankou prohlásila tato, že nebude nadále posílati do československého státu bankovky tohoto druhu a vyzvala zároveň filiálky své na našem území, aby bankovky po 25 a 200 K sice vyměňovaly, do oběhu však jich nedávaly. Naším berním úřadům a státním pokladnám bylo pak výnosem z 29. ledna 1919, č. 1331 přes., nařízeno, aby bankovky tyto stahovaly a předkládaly Rakousko-uherské bance k výměně. Opatřením tímto se sice blok zmíněných bankovek značně zmenšil, doba do okolkování byla však již příliš krátká, aby zmizel touto cestou úplně z oběhu, a nezasahoval rušivě do klidného průběhu okolkovací akce. Bylo pojata tudíž do prováděcího nařízení ustanovení, že zbylé ještě v oběhu bankovky po 25 a 200 K budou se od obecnstva přijímati, nebudou však okolkovány.

Jinak bylo ovšem s bankovkami znějícími na 10000 K s datem 2. listopadu 1918, které dány byly do oběhu 19. prosince téhož roku. K opětovné žádosti Rakousko-uherské banky, aby bankovky tyto uznány byly i na našem území jako zákonné platidlo, odpověděl Dr Rašín k dopisu ze dne 17. ledna, č. 643 přes., slovně takto:

„Současně oznamuji, že nemohu uznati 10000 korunové bankovky za zákonné platidlo v hranicích československého státu a že nemohu uveřejniti zaslanou mně vyhlášku a veřejně oznámiti, že tyto po prohlášení republiky bez svolení vlády československého státu vydané bankovky mají nucený oběh v obvodu státu, jež spravuji. K tomuto opatření vedou mne nejen politické důvody, nýbrž také důvody věcné, poněvadž bych tím umožnil bance, aby těchto vysokých, snadno rozmnožitelných apointů natiskla tolik, že by mohla snadno vyplatiti žirové účty a pokladniční poukázky a tím rozmnožiti oběh bankovek na míru svrchovaně nebezpečnou.

Toto opatření musím učiniti tím spíše, poněvadž Rakousko-uherská banka skutečna provozuje politiku, při které neklade nijakou váhu na to, aby množství obíhajících bankovek nebylo dále rozmnožováno“.

Odpovědí na dopis tento byl důrazná protest Gruberův. Odvolával se v něm na ustanovení § 82 stanov banky, podle kterého přísluší Rakousko-uherské bance po dobu privilegia výlučné právo vydávati na území rakousko uherské říše bankovky a stanoviti obnos, na který mají bankovky tyto zníti, přehlédl však, že Československá republika nepatřila již od 28. října 1918 k teritoriu na něž se privilegium ono vztahovalo.

Je přirozeno, že při čilém styku naší republiky s ostatním územím bývalé rakousko uherské monarchie dostaly se 10.000 korunové bankovky přes upozornění v denních listech, že nemají v našem státu nuceného oběhu, i na naše území, než případy tyto byly zcela ojedinělé, jak obecnost tak i úřady státní zpěchovaly se bankovky tyto přijímati, dokud nebudou vládou naší uznány. Při tomto právním a skutečném stavu stačilo úplně nový tento druh bankovek pominouti v nařízení mlčením. Jen z opatrnosti, aby předešlo se všem pochybnostem, upozorněny byly sběrný státních komisariátů v jednacím řádu pro okresní státní komisariáty, že 10000 korunové bankovky se ku kolkování nepřijímají; podobně se stalo ve vyhlášce z 26. února 1919.

Z okolkování musily býti samozřejmě vyloučeny i bankovky, které byly již v Jugoslavii okolkovány, nač bylo obecnost dne 26. února tiskem zvláště upozorněno.

Potíže působila otázka, co s korunami a dvoukorunami. Odhadovali jsme potřebu kolků pro bankovky znějící na 10, 20, 100 a 1000 K asi na 250 milionů kusů a kdybychom se bývali odhodlali opatřiti kolkem i drobné bankovky 1 a 2 korunové, byl by se patrně počet tento zdvojnásobil, ježto bylo nutno čítati a tím, že z celkového kontingentu těchto bankovek 880 milionů K připadala – jak jsme usuzovali – na území naše podle počtu obyvatelstva a hospodářského významu našich zemí okrouhle aspoň 1/3. Kolkovati 1 a 2 koruny znamenalo tudíž odložit celou akci nejméně o 4 až 5 týdnů a prodloužit mimo to kolkování bankovek, které mělo býti provedeno v jednom týdnu, nejméně o 4 až 5 dní. Nezbylo tudíž, než bankovky tyto z okolkování vypustiti. Byli jsme si dobře vědomi toho, že uvolňujeme tím cestu nekalým živlům k značným ziskům, než okolnost tato nemohla daleko vyvážit škody, které by bývaly vznikly státu našemu odložením okolkování o několik týdnů. Nebezpečí dovozu korunových a dvoukorunových bankovek hodlali jsme ostatně také čelit tím, že vydáme ještě dříve, než uvolněny budou hranice, nařízení, kterým bude dovoz a zasilání bankovek těch zásadně zakázán a že neokolkované 1 a 2 koruny nahradíme v nejbližší době stávkami.

Podobně jako bankovky po 25 a 200 K staženy byly při kolkování i méně zachovalé bankovky, jakož i bankovky po 50 a 10 K staršího typu. /: bez bílého proužku :/, které nepřišly již do oběhu.

Manipulační poplatek, který činil 1% ceny, na jakou bankovka zněla, měl uhraditi značné výlohy s okolkováním bankovek.

§ 2.

Kdekoliv na území československého státu v době okolkování má bankovky vlastní nebo cizí, je povinen předložiti je ku okolkování. Hlavní ústav Rakousko uherské banky v Praze a její filiálky nesmějí dáti svých zásob bankovek těch okolkovati.

Za osoby žijící ve společné domácnosti obstará okolkování přednosta domácnosti sám, nebo svým zástupcem; čeled' a služebnictvo má na vůli dáti okolkovati své bankovky samo. Osoby, které nejsou svéprávnými nebo osoby právnické buďtež zastoupeny svými zákonnými zástupci.

Kdyby nebylo někomu z důvodů závažných a prokazatelných možno, aby dal okolkovati bankovky, jež má na území Československého státu, sám, může to učiniti osoba jiná; tato osoba musí označiti při okolkování skutečného majitele, na něhož též bude vydán vkladní list /:§5:/ . O průkazu důvodu, z kteréhož není skutečnému majiteli možno, aby dal okolkovati bankovky sám, rozhodne předseda okresního státního komisariátu /:§6:/ . Proti rozhodnutí tomu není odvolání.

Starostové ve venkovských obcích, zejména farních, jsou zásadně povinni /: vedle nich mohou k tomu býti povolány jiné vhodné osoby, jako kněží, učitelé atd. :/, aby na požádání

místních nebo přiřazených stran bankovky, které mají být okolkovány, sebrali a předložili sběrně /:§6/ v den pro dotyčnou obec ustanovený.

Podobné hromadné přihlášky jsou přípustny dle uvážení sběracích orgánů při továrnách a velkých podnicích.

Ohledně mužstva v činné vojenské službě jsou podobné hromadné přihlášky obligatorní; příslušná opatření učiní vojenská správa.

Pro státní pokladny budou vydány zvláštní předpisy.

Podle §1 zmocňovacího zákona měly být opatřeny kolkem veškeré bankovky, které obíhaly na území Československé republiky. Za "obíhající" jest považovati ony vydané bankovky, které se nevrátily do pokladen cedulové banky; z okolkování byly tudíž právem vyloučeny zásoby bankovek hlavního ústavu Rakousko-uherské banky v Praze a její filiálek.

Ustanovení, že za osoby žijící ve společné domácnosti obstará okolkování přednosta domácnosti sám nebo svým zástupcem, bylo pojato do prováděcího nařízení zvláště proto, že okolkováním měl být zjištěn též základ pro dávku z majetku, pokud šlo o hotovost. Ježto ke jmění přednosta domácnosti mělo se při uložení dávky z majetku připočítati i jmění příslušníků domácnosti, bylo nutno zjistiti úhrnnou hotovost všech příslušníků. Opatření toto ulehčilo značnou měrou i práci výkonným orgánům.

Ustanovením odst. 4 pamatováno bylo na osoby, které dlely v okolkovacím týdnu mimo území Československé republiky, na nemocné atd.

Hromadné přihlášky, o nichž jednají odst.5, 6 a 7, přispěly značnou měrou k hladkému průběhu okolkovací akce: byly zamezeny tím návaly obecnosti u pokladen sběren, jež získaly takto čas pro strany, které dostavily se osobně; vyúčtování a vyhotovení záznamů a vkladních listů mohlo být provedeno v klidu mimo úřední hodiny určené pro stranu; osoby, za něž se seznamy tyto předkládaly, neztrácely času při denním svém zaměstnání atd.

Okresní státní komisariáty mohly, opíraje se o ustanovení vydaného pro ně jednacím řádu, podle volného svého uvážení připustiti tyto hromadné konsignace nejen při továrnách a velkých podnicích, nýbrž i pro zaměstnance úřadů, bank atd.

Pro mužstvo v činné vojenské službě byly hromadné konsignace obligatorní. Příslušné opatření učinilo ministerstvo národní obrany po předchozích poradách v ministerstvu financí, jichž zúčastnil se jako zástupce ministerstva národní obrany Antonín Novotný, major účetní kontroly, výnosem z 22.února 1919, č.j. 164 parl., jež uvádím slovně v příloze XVIII.

Pro státní pokladnu vydána byla "instrukce pro finanční pokladny ku okolkování bankovek", která byla výnosem z 20.února 1919, č.2352 přes., zaslána zemským finančním úřadům v Praze, Brně, Opavě a Bratislavě a všem ministerstvům.

K poslednímu odstavci §2 prováděcího nařízení vztahuje se hlavně ustanovení dílů II. instrukce, podle nichž vydala ostatní ministerstva po dohodě s ministerstvem financí zvláštní nařízení pro podřízené své úřady a státní podniky. K účelu tomu vykonány byly v ministerstvu financí odděleně s jednotlivými ústředními úřady za mého předsednictví zvláštní porady. Mezi čelnými funkcionáři, kteří se porad těchto i v pozdních hodinách nočních ochotně a obětavě zúčastnili, uvést musím zejména odborového přednostu Dra Emericha Poláka, který spolupůsobil i při redakci prováděcího nařízení, zvláště pokud šlo o ustanovení trestní a o příročí, dále odborového přednostu Dra Arnošta Mádlu z ministerstva železnic.

Znění instrukce pro finanční pokladnu jakož i nařízení a opatření jednotlivých ústředních úřadů uvádím v přílohách a sice instrukci pro finanční pokladny spolu s dodatkem z 26. února 1919, č. 3348 přes., v příloze XIX., dále nařízení ministerstva pošt a telegrafů z 25. února 1919, č. 5548/IV. v příloze XX., nařízení ministerstva železnic z 20.února 1919, č. 706/přes. v příloze XXI., a nařízení ministerstva spravedlnosti z 28. února 1919, č. 4919/přes. 1A/19 /: č.j.4710/19 /: v příloze XXII.

Bankovky budou okolkovány ve dnech od 3. března až včetně do 9. března 1919 u orgánů k tomu účelu zvláště zřízených v sídle každého okresního soudu.

Každý, kdo obdržel okolkované bankovky, jest povinen již v týdnu od 3. do 8. března 1919 jimi platiti. Obchodníci a živnostníci prodávající předměty denní potřeby /: potraviny, topivo, svítivo, léčiva :/ mají právo žádati od těch, kdož měli povinnost bankovky předložiti k okolkování, nebo obdrželi mzdu a příslušné v okolkovaných bankovkách, zaplacení v těchto bankovkách; u jiných zákazníků mají volbu buď přijati bankovky neokolkované, nebo povoliti k zaplacení tržní ceny úvěr do 10. března 1919.

Kupující jsou povinni opatřiti se potřebnými drobnými penězi tak, aby obchodník nebyl nucen vraceti drobné.

Navržené znění §3 doplnil Dr Rašín při konečné redakci onoho večera, o němž se zmiňuji na str.52, odst. 2. doplňky Rašínovy, psané tužkou na čtvrtkách konceptního papíru odevzdal jsem 22. února Dru Plocarovi s poukazem, aby podle toho osnovu nařízení /: č.3030 přes.1919 :/ upravil. Zachován byl pouze doplněk k §3, jehož originál jest u zmíněného spisu; snímek připojen jest jako příloha XXIII.

Bankovní obchody se zbožím posuzovány byly stejně jako obchody jiných subjektů a bankám bylo dovoleno pro svá oddělení pro zboží zříditi na dobu přiročí /:§10 :/ zvláštní pokladnu, která podléhala pak stejnému předpisu jako ostatní obchodníci. Oddělení pro zboží mohlo tudíž přijímati i konati platy za zboží touto zvláštní pokladnou /: autentická interpretace §3, odst.2 daná Svazu čsl. bank :/.

Ustanovení odst. 3 bylo nutným opatřením proti těm, kdož hleděli ujíti zadržení 50% předložených bankovek tím, že snažili se vyměnit si větší bankovky za bankovky 1 a 2 korunové, které byly z okolkování vyloučeny. Jak účelné bylo opatření toto, vidno bylo nejlépe z toho, že nikdy nebyl takový nedostatek drobných těchto platidel, jako bylo tomu v posledních dnech měsíce února a v týdnu okolkovacím a nikdy opět takový nadbytek jako po 9. březnu 1919.

§4.

Tisícovky jsou opatřeny kolkem na samotnou bankovku tištěným. Ostatní bankovky budou polepeny kolky zvláště k tomuto účelu vyhotovenými.

Popis 10 korunového kolku vytištěného na tisícovky :
Rozměr jest 20 x 25 mm. Tisk červený a černý. Kolek je vtištěn do obdélníkového dvojitého rámu. V hořejších třech čtvrtinách jest v kruhu černě kolmo čárkovaném obraz Palackého. Průměr kolmo čárkovaného kruhu jest 20 mm. Kolem obrazu jest dvojitý okruh; vnitřní okruh jest v černé, vnější v červené brvě na mezikruží jest bezbarvé. Obraz jest vtištěn do čtverce, v jehož každém rohu jest červený lípový trojlístek a ornamenty. Ve spodní části kolku jest obdélník s červenou půdou, v němž jest tiskem vyznačeno " Kolek 10 K".

Kolky na ostatní bankovky jsou zhotoveny takto:

10 haléřový kolek: Rozměr jest 30 x 20 mm /: na výšku :/.
Ve středu horní části jest kruh, v němž jsou vyobrazeny znaky země republiky československé: uprostřed český lev, na levé straně do polovice krytá moravská orlice, na pravé slezská, nade lvem slovenský znak. Ke kruhu jest nápis: "KOLEK ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY". Kruh jest rozveden do

čtverce čtyřmi lipovými lístky a tmavými středy. V dolní třetině číslo "10" v bílém poli a pod ním nápis „HALÉŘU". Po stranách čísla 10 letopočet rozdělený 19 19.

Celkově jsou písmo a cena rozvrženy v silhouetě pečetního prstenu. Tisk jest modrý.

20 haléřový kolek: Rozměr jest 26 x 26 mm, barva jest červená, tisk z hloubky: uprostřed štítku, nacházejícího se v hořejších dvou třetinách kolku, jest český zemský lev; kolmé linky naznačující heraldicky červenou barvu, kolem jest nápis: "ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA". Rámec jest vyplněn lipovými listy, dole v obou rozích číslice "20", mezi nimi slovo "haléřů" podškrtnuté.

30 haléřový kolek: Rozměr jest 26 x 26 mm, barva hnědá, tisk z hloubky, uprostřed v kruhu český zemský lev. Kruh kolem lva jest kolmo hnědě čárkovaný, kolem v kruhu jest nápis: "ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA" s třemi ornamenty lipových listů /:jeden nahoře a po jednom po stranách:/. Ve čtyřech rozích číslice "50", dole uprostřed slovo " haléřů".

1 korunový kolek : Táž kresba jako při kolku 10 haléřovém se změnou čísla a hodnoty. Rozměr jest 30 x 20 mm. Text : "KOLEK ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY 1 KORUNA". Tisk je červený.

Jak uvedl jsem již na počátku této stati na stránce 44, byly, když jsem byl 7. ledna 1919 do plánu Rašínova zasvěcen, kolky již objednány, a sice kolky 20 a 50 haléřové u firmy A. Haase a kolky 1 K a 10 haléřové u České grafické společnosti "Unie". O tisku kolků a různých příhodách při tom pojednám ve stati o technických přípravách k okolkovací akci, zde příkládám prozatím tableau různých typů pravých kolků, které s příkladnou pečlivostí sestavil a podrobnými poznámkami opatřil vrch.odb.rada Zdenko Ryc /: příloha XXIV :/.

§5.

Strana odevzdá sběracímu orgánu /: §6 :/ veškeré bankovky, jichž okolkování se má provésti, vyjímajíc bankovky, jejichž část chybí, a obdrží část odevzdaného obnosu dle dolejších ustanovení v okolkováných bankovkách, nebo, není-li dostatečné zásoby okolkováných bankovek, touž částku v neokolkováných bankovkách s patřičnými kolky, aby si je nalepila sama. Zbytek odevzdaného obnosu po srážce kolkovného z bankovek vyplacených jest pohledávkou za státem, která bude vyznačena na vkladním listě znějícím na stranu.

Pro určení okamžité výplatní kvoty platí tato pravidla:

Jediná desetikorunová bankovka se od jediné strany nemůže s technických důvodů přijati.

Jinak se přijímá každý obnos v bankovkách uvedených v §1, tudíž i bankovky znějící na 25 K a 200 K a vymění se ihned 50% odevzdaného obnosu za bankovky 10-, 20-, 50-, 100-, a 1000- korunové, při čemž případný zlomek se zaokrouhlí na nejbližší číslo vyšší dělitelné deseti. Pokud nebude mítí vyplácející zřízenec po ruce okolkováných bankovek, vydá se straně patřičný obnos v bankovkách neokolkováných s příslušnými druhy a počtem každého druhu kolku, aby si je na bankovky nalepila sama anebo v lepárnách, které sběracími

orgány budou případně zřízeny, dala nalepiti. Strana nemůže žádati, aby vyplacenou kvotu dostala v průměrném množství týchž druhů bankovek, které složila.

Mzdy /: pohledávky z námezdního poměru /: dělnictva, které se platí týdně anebo 14 denně a které jsou splatny v sobotu, dne 1. a 8. března 1919, se vyplatí na 1., pokud se týče 8. března 1919 v nezkráceném obnosu v okolovaných bankovkách a beze srážky bankovního kolku. Za tím účelem se vymění soukromým podnikatelům neokolkované, ku sběrnám přinesené bankovky výplatě odpovídající v plném obnosu za bankovky a kolky, které si podnikatel /: zaměstnavatel /: na bankovky sám nalepí, po případě za bankovky již okolované, předloží-li podnikatel, jehož podnik leží v sídle okresního hejtmanství, ku sběrně výplatní listinu a neokolkované potvrzení okresního hejtmanství, že suma bankovek k okolování předložená odpovídá celkové výši mzdy dělnictva řečené soboty splatné. Jedná-li se o podnik mimo sídlo hejtmanství, budiž předložena výplatní listina a potvrzení obecního úřadu stejného obsahu vidované okresním hejtmanstvím. Správnost výplatní listiny budiž v obou případech též potvrzena podpisem dvou dělníků účastněných na výplatě.

Bankovka, jejíž část chybí, nebude sběrnou přijata. Strana může ji předložiti s vkladním listem, který ji byl při okolování ostatních bankovek vydán, bernímu úřadu nebo /:zemské /: finanční pokladně. Tyto převezmou poškozené bankovky na potvrzení za účelem obstarání výměny u Rakousko-uherské banky. Po výměně provede týž úřad sčítování v dohodě s příslušnou sběrnou /: §6 /: a vyrozumí stranu, aby se dostavila ku výplatě příslušné kvoty a ku přípisu na vkladním listu.

Zásadně jest vyloučeno, aby táž strana předložila své bankovky dvakrát; toliko ve zvláštních případech /: např. obdrží-li dodatečně poštou peníze /: jest to přípustno. Odůvodněnost žádosti posoudí úředník bankovky přijímající. Podmínkou opětného přijetí bankovek jest však, že přijde strana k téže sběrně, u které byla poprvé, a vykáže se vkladním listem.

Případné spory se stranou rozhodne předseda okresního státního komisariátu /: §6 /: nebo jeho zástupce. Proti tomuto rozhodnutí není odvolání.

Kolky bankovkové, které jsou neupotřebitelné /: přetržené apod. /:, lze stranám vyměnit u úřadů kolky vydávajících.

§6.

Obecenstvo odevzdává bankovky u sběren, jež byly k tomu účelu zřízeny okresními státními komisariáty při některých peněžních ústavech, jež mají sídlo v obvodech jednotlivých okresních komisariátů.

Místním obvodem působnosti okresního komisariátu jest obvod příslušného okresního soudu.

Předsedou tohoto bude přednosta politického úřadu neb okresního soudu, po případě jejich zástupce. Předseda pak ustanoví za členy po jednom zástupci samosprávných úřadů města a venkova /: okresních a silničních výborů /:, dále notáře

a jednoho až tři zástupce peněžních ústavů, kterým jest svěřen úkol okresních sběrů.

Dozorem nad okresními komisariáty a správou sběrací akce v úředních obvodech k tom účelu zvláště zřízených se sídlem: v Praze, Čes. Budějovicích, Hradci Králové, Liberci, Plzni, Brně, Uherském Hradišti, Olomouci, Mor. Ostravě, Bratislavě /: Prešpurku :/, Košici, Ružomberku a Zvoleným jsou pověřeni hlavní státní komisariáty.

Hlavní státní komisariát se skládá z předsedy a z tří až 6 členů. Předsedu jmenuje ministr financí. Předseda pak stanoví ostatní členy.

Hlavní státní komisariát má za úkol pro svůj obvod naříditi a podnikati vše, co účelnému a včasnému provedení okolkování bankovek jest zapotřebí.

Okresní i hlavní státní komisariáty jsou po dobu své působnosti veřejnými úřady a požívají ochrany zákona jako úřady veřejné. Členové a výkonné orgány obou komisariátů jsou po dobu svých funkcí úředními osobami a stojí jako takové pod zvláštní ochranou práva. Členům a výkonným orgánům obou komisariátů bude, pokud jsou státními úředníky, při převzetí dotyčných funkcí připomenuta složená služební přísaha. Ostatní členové obou státních komisariátů a jejich zřízení složí přísahu následujícího znění:

„Přisahám a slibuji na svou čest a svědomí, že budu po dobu okolkování bankovek povinnosti a úkoly, příslušející mně jako členu /: zřízení /: okresního /: hlavního /: státního komisariátu dle daných nařízení a rozkazů přesně a svědomitě plniti, že zachovám o veškerých usneseních a opatřeních tohoto úřadu přísné úřední tajemství a že vyvaruji se všeho, co by účel těchto opatření mohlo poškoditi, ohroziti nebo zmařiti“.

Okresnímu i hlavnímu státnímu komisariátu přísluší právo požadovati od každé osoby atž fyzické nebo právnické, služby jakéhokoliv druhu a jakoukoliv podporu k účelu okolkování bankovek. Zejména přísluší jim právo vyžádati si součinnost všech veřejných úřadů /: státních i autonomních :/, jakož i soukromých osob, dále vyžádati si nutnou vojenskou a jinou asistenci, dopravní prostředky, jiné potřeby a pomůcky a ustanoviti přiměřené odměny a náhrady.

Dozor nad veškerou okolkovací akcí provádí „Ústřední státní komisariát pro okolkování bankovek se sídlem v Praze /: při ministerstvu financí :/.

Všechny jmenované komisariáty potvrzují po ukončené okolkovací akci tak dlouho, pokud nebudou zvláštním nařízením svých funkcí sprostěny.

Předem musím opravit některé tiskové chyby, které vloudily se do § 6 a v horečném onom spěchu byly v kartáčovém otisku přehlednuty. Jsou to: v odst. 4 na konci místo „Zvoleným“ správně „Zvoleni“ a místo „pověření“ správně „pověřeny“, v odst. 6 pak místo „co účelnému“ správně „co k účelnému“.

Oba tyto paragrafy jednající o postupu při okolkování a o orgánech, které měly okolkování provésti a na celou akci dozírat, souvisí spolu tak těsně, že odhodlal jsem se pojednati o obou společně.

Dozor nad veškerou okolkovací akcí měl ústřední státní komisariát pro okolkování bankovek při ministerstvu financí v Praze. Předsedou ústředního komisariátu byl ministr financí Dr Rašín, jeho

zástupcem přednosta oddělení 4, ministerský rada Leopold a členy důvěrníci Rašínovi, o nichž zmiňují se na str. 46. Zvláštních dekretů členové tohoto komisariátu neobdrželi.

Celé území státní, pokud bylo v naší moci, rozděleno bylo na 13 obvodů, ve kterých pověřeny byly správou okolkovací akce a dozorem nad ostatními výkonnými orgány hlavní státní komisariáty se sídlem: v Praze, Č. Budějovicích, Hradci Králové, Liberci, Plzni, Brně, Uh. Hradišti, Olomouci, Mor. Ostravě, Bratislavě, Košici, Ružomberku a Zvoleni. Ústřední státní komisariát zaslal každému hlavnímu komisariátu seznam soudních okresů přiděleného mu teritoria; změny provedeny býti mohly jen po dohodě s ústředním státním komisariátem.

Věcí hlavních státních komisariátu bylo zorganizovati v městech v seznamu uvedených okresní státní komisariáty a těchto opět organizace sběren, jež byly duší celé okolkovací akce. Pro okresní komisariáty ve Velké Praze ustanovil sběrný hlavní komisariát sám.

Podrobná ustanovení o právní povaze těchto orgánů, jejich pravomoci, složení, slibu a přísaze, oboru působnosti, technickém provádění okolkovací akce a t. d., obsahoval jednacím řád pro hlavní a pro okresní státní komisariáty /: příloha XXV a XXVI. /; Příloha XXVI byla již upravena podle oprav a změn schválených Drem Rašínem 26. února 1919.

Při přijímání a vyplácení bankovek používáno bylo tiskopisu, skládajícího se ze 4 dílů, označených I – IV /: příloha XXVII. /: Pro výkonné orgány vydána byla „pravidla pro přijímání a vyplácení vkladů“ o 8 paragrafech /: příloha XXVIII. /: Použito bylo zde téhož systému, kterého používají peněžní ústavy pro přijímání a vyplácení vkladů, pozměněného jen potud, pokud toho poměry vyžadovaly. Aby značná tato objednávka - potřebí bylo asi 5 milionů kusů – nevzbudila pozornosti veřejnosti, obstarala ji Městská spořitelna Pražská. Z téhož důvodu použito bylo pro podtisk na dílu IV, který sloužil straně za výtah z hlavní knihy vkladů, znak hlavního města Prahy. Autorem zmíněných pravidel a navrhovatelem čtyřdílného tiskopisu byl Dr Pospíšil spolu s místoředitelem městské spořitelny Pražské Adolfem Lötzschem.

Co do obnosu, který měl býti z předložených bankovek zadržen, hájil ministr Dr Rašín až do poslední chvíle stanovisko, že navrhovaná částka 50% nepostačí; poukazoval zejména na to, že propuštěním státních peněz a mzdy nebude staženo z oběhu více než jedna třetina. Slova „nejvýše však 50%“ vepsal Dr Rašín do 1 § zmocňovacího zákona teprve 21. února 1919. Ještě ve své knize „Můj finanční plán“ praví: „jsem přesvědčen, že tehda byl takový psychologický moment, že by se ve veřejnosti klidně sneslo zadržení 80%, ale bohužel se tak nestalo“.

Přes veškerou úctu k prozíravosti Rašínově nemohu toto mínění sdílet a myslím, že všichni úředníci, kteří pracovali v oddělení 4 a byli svědky výjevů, které se zde po okolkování odehrávaly, budou se mnou za jedno. Často sáhli jsme do svých kapes, abychom ze skrovných svých příjmů přispěli k ulehčení lidské bídy, jejíž příšerné obrazy mám do dneška v živé paměti. Kolega náš Dr Tesař mohl by mnoho o tom vyprávěti.

§7.

Starostům všech obcí, kněžím veškerých státem uznaných církví, bankám, společnostem, spořitelnám, záložnám, úvěrním, výrobním a spotřebním společenstvům, majitelům továren a velkých obchodních závodů, učitelům a profesorům všech škol, nevyjímajíc školy vysoké, všem spolkům, všem majitelům koncesí hostinských a licencí biografických, všem na území československého státu vycházejícím novinám, ukládá se za občanskou povinnost, aby v oboru své působnosti vyhlásili ustanovení §1., §2., odst. 1. a 3., jakož i ustanovení §3 a uvedli ve známost §3. tohoto nařízení.

Oznámení to staniž se vhodným způsobem, jakož veřejnými vyhláškami, vybubnováním, nápisy v místnostech, sdělením s kazatelen, poučením ve školách a t.d.

Měla-li okolkovací akce ve stanové lhůtě přesně býti provedena, bylo nutno postarati se o to, aby obecnost byla o ustanoveních prováděcího nařízení všude včas vyrozuměna. Za tím účelem vydána byla vyhláška o okolkování bankovek s datem 26. února 1919 /: příloha XXIX. /, která byla zaslána všem hlavním státním komisariátům s poukazem, aby potřebný počet exemplářů zaslán

byl ihned přednostům okresních státních komisariátů /: výnos ministerstva financí z 19. února 1919, čís. 2567/přes. :/. Tito byli povinni považovati záležitost za naprosto důvěrnou až do schválení zmocňovacího zákona, o čemž byly hlavní státní komisariáty 25. února 1919 večer o 6. hod. telefonicky a kde nebylo tak možno, telegraficky vyrozuměny. Hlavní státní komisariáty mely pak bezodkladně zmocniti předsedy přidělených jim okresních komisariátů, aby vyhlášku rozšířili. Zmíněným výnosem byly hlavní státní komisariáty upozorněny, že ku publikaci vyhlášky mohou použití práva rekvisičního, zejména požadovati od každé osoby služby jakéhokoliv druhu, jakož i součinnost všech veřejných orgánů /: státních, zemských, okresních, obecních, zvláště pak četnictva a finanční stráže :/ i soukromých osob a že si mohou vyžádati od kohokoliv dopravní prostředky, jiné potřeby a pomůcky a že mohou při tom používati vojenské asistence, jakož i asistence orgánů státních a samosprávných. Zároveň sdělen byl s hlavními státními komisariáty předem obsah tohoto paragrafu s pokynem, aby členové okresního komisariátu buď sami nebo četnictvem, finanční stráží, berními vykonavateli, úředními sluhy a t.d. se přesvědčili, že vyhlášky byly ve všech obcích rozšířeny a že obecenstvo bylo na okolkovací akci náležitě upozorněno.

§8.

Nekolkovaná bankovka není, počínajíc 10. březnem 1919 zákonným platidlem na území československého státu. Veškeré závazky na území československého státu před okolkováním vzniklé a zde v korunové měně splatné plní se v okolkovaných bankovkách beze srážky kolkovného.

Nesprávně menším nebo větším kolkem opatřená bankovka je vyloučena z nuceného oběhu; může však předložiti strana současně obě bankovky větším a menším kolem mylně opatřené nebo bankovku větším kolkem opatřenou u berního úřadu nebo u /: zemské :/ finanční pokladny býti vyměněna. Vyšší obnos za kolek se ve druhém případě nenahradí.

Právní jednání, uzavřená počínajíc 10. březnem 1919, u nichž plnění se má dítí v nekolkovaných bankovkách, jsou platná jen tehdy, je-li plnění v těchto bankovkách výslovně smluveno.

Vklady jednotlivců ve vkladních listech vyznačené jsou nevypověditelnými pohledávkami vůči státu a promlčují se během 30 let. Jsou zúročitelné; úrok stanoví se 1% od 15. března a bude připisován jednou za rok i bez předložení vkladního listu. Stát má právo tento dluh kdykoliv celý nebo z části splatiti; den splatnosti vyhlásí se zvláště. Ode dne určení splatnosti přestává zúročení. Na tyto pohledávky nelze použitím norem všeobecného občanského zákona, obsažených v §§ 1342 až 1502. Pohledávky ty jsou nezczizitelné a nezatížitelné. Mohou tudíž býti postoupeny a nepodléhají exekuci, pokud zvláštním nařízením nebude jinak stanoveno.

Při ztrátě vkladního listu platí předpisy o amortizaci vkladních knížek.

Dluh státní vzniklý zadržením 50% předložených bankovek byl nucenou půjčkou. S tímto opatřením nesouhlasil člen finančního výboru, nynější ministr financí prof.dr. Engliš, který provéstí chtěl odstranění přebytečných bankovek a upevnění peněžní jednotky půjčkou dobrovolnou, výše zúročitelnou. Jinak nebylo, pokud mi známo, mezi Drem Englišem a Drem Rašinem ve věci rozporu.

§9.

Ku zajištění dokonalého a úplného provedení okolkování bankovek budou, počínajíc 26. únorem až včetně do 9. března,

uzavřeny hranice pro veškerou dopravu osob a zboží drahou, poštou a jinými dopravními prostředky, jakož i každý přechod hranic.

Výjimečně bude povolen přechod přes hranice jen vyslancům cizích států bez prohlídky, dále s tělesnou prohlídkou: kurýrům, lékařům, porodním babičkám a osobám obstarávajícím přinášení léků.

Železnici budou dopravovány nerušeně za zvláštních kontrolních opatření po uvedené dobu:

1/ uhlí ve vagonech na tratích Budějovice – Linec, Budějovice – Cmunť, Veselí – Cmunť, Břeclava – Gänserndorf;

2/ prázdné vozy uhelné do území československého státu na týchž tratích;

3/ vlaky s potravinami do území československého státu a prázdné vozy pro tyto vlaky z tohoto území na tratích pod č. 1 uvedených a:

4/ přímý vlak Paříž – Vídeň – Bratislava – Budapešť – Bukurešť.

Veškerý poštovní styk s cizinou, počínajíc 26. únorem 1919 až včetně do 9. března 1919 se přerušuje.

Počínajíc 1. březnem 1919 až včetně do 9. března 1919 zastavuje se dále i v dopravě tuzemské přijímání veškerých poštovních poukázek, spořitelních vkladů úsporných a šekových, cenných psaní, balíků s bankovkami a cennými papíry, zásilek dobírkových, poštovních psaní příkazových a poštovních příkazů.

Poštovní spořitelnou pražskou smějí vypláceti peníze jen pokladny státní /: státních drah /:; podávati cenná psaní /: balíky s penězi /: je dovoleno toliko úřadům státním /: státním komisariátům pro okolkování bankovek /:.

Měl-li úspěch okolkovací akce býti zabezpečen, bylo nutno hranice našeho státu úplně uzavřítí. Podmínka tato dala se ovšem za tehdejších poměrů snáze stanovití jako provéstí. Hranice našeho státu byly dlouhé asi 4100 km, z toho bylo jen 1478 km staré hranice rakousko-uherské proti Německu /: od Plöckensteinu přes Aš, Hřensko do Bohumína /: řádně celně obsazené a strážené, kdežto hranice proti Polsku, Rumunsku, Maďarsku a Rakousku /: 2626 /: byla nejen bez celní organisace, ale i politicky tak neurčitá, že obsazení její bylo podnikem velmi riskantním. Vybudování celních hranic bylo velmi obtížné. Již začátkem ledna 1919 rozhodla se československá celní správa, že bude provizorně organisovati celní dozor nových hranic na silnicích a železnicích řetězem tzv. strážních stanic, které měly zabrániti jakýkoliv dovoz a vývoz bez povolení Československé dovozní a vývozní komise a přestup hranic osobám bez řádného cestovního průkazu. Správcem kontrolní stanice byl celní úředník a podúředník finanční stráže; personál tvořili příslušníci vojska. Do tohoto vývoje, jenž musil rychle pokračovati, přišla z nenadání okolkovací akce s požadavkem naprostého uzavření hranic po dobu od 26. února do 9. března 1919. Dosavadní řetěz starých hranic k tomuto účelu ovšem nestačil; ty mohly tvořiti jen články obsazení hranic, mezi něž musily býti vsunuty podle pravidel vojenského řádu polní stráže vojenské pod vedením příslušníků pohraniční finanční stráže. Stanoviště těchto polních strážů byla plánem přesně určena.

Dne 22. února 1919 rozeslán byl výnos ministerstva financí, č. 2933/P, /: příloha XXX /:, jímž po dobu okolkování přerušeno bylo veškeré spojení s cizinou železnicí, poštou a jakýmkoliv jiným dopravním prostředkem nebo pešky.

Uzavření hranic provedeno bylo celkem tak úspěšně, jak bylo to za daných poměrů možno.

Osobní výjimky uvedené v odstavci 2 tohoto paragrafu ovšem nestačily, neboť opatření toto překvapilo na území našem mnoho cizinců, jímž odjezd musel býti umožněn. Tato povolení byla udělována ministerstvem financí, aby všechna kontrola hranic byla soustředěna na jednom místě. Pokud jde o provoz drahou, učinilo potřebné opatření ministerstvo železnic výnosem z 18. února 1919,

č. 4875 /: příloha XXXI :/, který zaslán byl všem ředitelstvím s poukazem, že smí býti otevřen ředitelem /:správcem ředitelství /: a u soukromých drah vládním komisařem teprve dne 25. února 1919 o 8. hod. dopolední.

V provozu ponechána byla trať: Svinov – Vítkovice – Opava – Krnov – Třemešná přes to, že probíhá v bezprostřední blízkosti souběžně s hranicí, poněvadž slouží k dopravě mnoha dělníků. Ministerstvo národní obrany bylo požádáno, aby zmíněná hranice opatřena byla silnějšími hlídkami.

Ministerstvo zásobování mělo postarati se o dostatečné zásoby potravin v krajinách, ve kterých byl provoz na drahách zastaven.

O opatření ministerstva pošt a telegrafů /: nařízení z 25. února 1919, č.5548/IV, zmínil jsem se již u §2 /: příloha XX :/.

Ministerstvo národní obrany konečně vydalo přesné instrukce pro vojenské oddíly o provádění všeobecné pohraniční kontroly.

§10.

K účelu vytčenému v úvodu předcházejícího paragrafu nařizuje se dále:

1/ pro soukromoprávní peněžité pohledávky vzniklé až včetně do 26. února 1919, směnečné a šekové, stanoví se pro celý obvod československé republiky toto příročí:

Jsou-li splatny do 26. února 1919, potrvá příročí až včetně do 12. března 1919, jsou-li pak splatny od 27. února 1919 až včetně do 9. března 1919, posunuje se splatnost o 14 dní. Doba příročí počítá se plnými 14 dny po dobu splatnosti.

Pro směnky a šeky, jež jsou splatny od 27. února 1919 až včetně do 9. března 1919, prodlužuje se lhůta k presentaci, k přijetí nebo k výplatě, jakož i k podání protestu o 14 dní; směnky splatné 14., 25. a 26. února 1919, smějí, nebyly-li protestovány do 26. února 1919, býti protestovány ještě 13. a 14. března 1919.

2/ Veškeré měsíčně splatné platy ze soukromého nebo veřejného služebního platu i platy denní měsíčně splatné, které jsou splatny koncem února nebo počátkem března 1919, platí se 1. března 1919 jenom jednou čtvrtinou zaokrouhlenou na nejbližší vyšší číslo dělitelné deseti a 10. března 1919 pak zbytkem.

3/ Z příročí pod č. 1/ nařízeného jsou vyňaty tyto pohledávky:

a/ ze služebních a námezdních smluv /: §§1151 až 1171 všeob. obč. zák. /: týdně nebo 14 denně splatné;

b/ invalidní renty a nároky na poskytnutí výživného, vyživovací příspěvky a podpory pro nezaměstnané;

c/ ze smluv podnájemních, při nichž se platí nájemné denně /: u noclehárů /: nebo týdně;

d/ ze vkladů u veškerých úvěrních ústavů na vkladní knížky, pokladní poukázky, bezúročná deposita a běžný účet, pokud se jedná o úhradu výplat uvedených pod č. 2/ a 3/ lit. d/. V těchto případech se mohou vyžádané obnosy vyplatiti úvěrními ústavu jenom tehdy, předloží-li žadatel výplatní listinu anebo seznam zřízenců, v němž bude udáno jméno, povolání, řádné bydliště a výše platu. Na pokladní stvrzence vyznačí 2 úředníci peněžního ústavu počet zřízenců, případně dělnictva, jichž /:jehož /: se vyplacená částka týká a potvrdí, že tyto údaje souhlasí s původními doklady. Tato pokladní

stvrzenka tvoří doklad ku dotyčné výdejové položce vyplácejícího ústavu;

e/ z poštovních a platebních poukázek podaných včetně do 26. února 1919, poštovnímu úřadu, od něhož poukázka byla odeslána.

4/ Za čas, o který se placení pro příročí odkládá, bud'tež zapraveny smluvené, nejvýše však 2 ½ % úroky.

5/ Doba příročí nezapočítává se do promlčecích lhůt a do zákonných lhůt ku podání žaloby.

6/ Příročí není na závalu, aby se vyrovnala poshověná pohledávka s jinou vzájemnou.

7/ Věřitel nemůže kromě nároků na placení úroků z prodlení uplatniti smlouvou vyhrazené právo dáti výpověď neb okamžitě zpět požadovati jistinu nebo žádati jiná plnění, jež byla smluvena pro případ, že by úroky, anuity nebo splátky nebyly včas zaplaceny, pokud dluhuje dlužník jedinou takovou splátku do 26. února 1919.

8/ Žaloby na zaplacení poshověných peněžitých pohledávek nejsou přípustny po dobu příročí; nově podané bud'tež zamítnuty. O žalobách podaných do 26. února 1919 budiž jednáno, a vynese-li se v této době rozsudek, budiž lhůta ku plnění tak stanovena, aby se počítala dnem po uplynutí čtrnáctidenní sečkáci lhůty.

9/ Uhrazovací exekuce pro poshovění pohledávky nebudiž povolována a povolené exekuční úkony nebud'tež prováděny po dobu poshovění. Exekuce ku zjištění a prozatímní opatření mohou se povoliti a provésti, jsou-li zákonné podmínky.

V době od 26. února do 9. března 1919 není nikdo povinen přijímati zaplacení svých pohledávek vzniklých v době před 26. únorem 1919.

§11

Ustanovení tohoto příročí vztahují se též na hlavní ústav Rakousko-uherské banky v Praze a její filiálky na území Československého státu. Tyto ústavy uzavřou žirové účty ku dni 26. února 1919 a smějí v době počínajíc dnem 26. února 1919 až včetně do 9. března 1919 konati výplaty ze žirového účtu státním úřadům v míře neobmezené, soukromým osobám však jenom za podmínek uvedených v §§10, bodu 3., lit. d/ tohoto nařízení. V těchto případech však vplacený celkový obnos nesmí přesahovati polovici pohledávky žirového účtu.

Zde nutno opravit tiskovou chybu v § 10, č. 1/, odst. 2, kde na konci místo „14 dny po dobu splatnosti“ má býti správně „14 dny po dnu splatnosti“.

Ustanovení o příročí čeliti měla poruchám, které mohly nastati v živote hospodářském zadržetím 50% předložených bankovek a které mohly býti tím vážnější, že též peněžním ústavům byla zadržena polovice pokladní hotovosti ku dni 26. února 1919 a že i žirové účty u hlavního ústavu Rakousko uherské banky v Praze a její filiálky na území Československé republiky byly od 26. února až včetně do 9. března 1919 s výjimkou případů v §11 vytčených pro osoby soukromé uzavřeny.

§12

Žádný peněžní ústav nebo bankovní dům nesmí počínaje dnem 26. února 1919 přijímati vkladů na knížky, běžné účty, pokladniční poukázky nebo bezúročná deposita.

Konati výplaty smějí peněžní ústavy jenom za podmínek uvedených v §10, bodu 3/, lit.d/ tohoto nařízení. Jedná-li se však o výplaty ze vkladů, nesmějí celkové výplaty přesahovati polovici dotyčného vkladu a nesmí souhrn vkladů přesahovati polovici pokladní hotovosti ústavu ku dni 26. února 1919.

Banky a peněžní ústavy jakéhokoliv druhu přijímající vklady jsou povinny předložiti okresnímu státnímu komisariátu v sobotu dne 8. března 1919 výkaz o své pokladniční hotovosti ze dne 26. února 1919 jakož i specifikovaný výkaz veškerých výplat vykonaných dle předchozího odstavce. Okresní státní komisariát poukáže ústav, aby neokolkované bankovky, které v pokladně ústavu se nacházejí, odvedl své sběrně. Tato zanese ve vkladním listu hotovost ze dne 26. února 1919, vykonané výplaty a odvedený na konec obnos v bankovkách. Z tohoto obnosu zadrží sběrna polovici hotovostí ze dne 26. února 1919 jako zápůjčku státu, ostatní pak vrátí ústavu v okolovaných bankovkách, pokud se týče v bankovkách s příslušnými kolky.

Převody z účtu na účet /: bez efektivního placení :/ jsou u všech peněžních ústavů za účelem platů z příročí vyňatých /:mzdy a služné :/ do 1. března dovoleny. Převody z ciziny a do ciziny jsou zakázány.

Bezprostředně před okolováním bankovek zmocněny byly vnesením z 2. března 1919, č.4136 pres., hlavní státní komisariáty a těmito opět i komisariáty, aby v případech zvláštního zřetele hodných /: pro studenty, zajatce, v případě pohřbu, nemoci, nutných cest :/ daly podle svého uvážení povolení ku výplatě vkladů do 500 K, nikoli však přes polovici vkladů.

Zákaz odst. 1/ neplatil pro vklady do sirotčích pokladen a do pokladen civilních depositních úřadů, pokud zcela vyjímečně nějaké hotovosti v těchto pokladnách musely býti uschovány, ku př. pro pozůstalosti dosud nezastoupené.

Ustanovení odst.2 o výši výplaty ze vkladů platilo též pro právě uvedené pokladny. Za tím účelem měl býti zjištěn stav vkladů ze dne 26. února 1919 a byly-li vydány poukázky na větší výplaty, které nebyly dosud realizovány, měly býti poukazy ty podle tohoto obmezení upraveny. I deposita trestní uložená v bankovkách neokolkovaných měla býti vydána stranám jen s tímto obmezením; na zbytek vydány byly vkladní listy /: viz přílohu XXII :/.

Peněžní ústavy nesměly sice od 26. února 1919 přijímati vklady, mohly však přijati zaplacení svých pohledávek; byly ovšem povinny zapsati takovéto příjmy do pokladního výkazu podle odst. 3/ tohoto paragrafu.

Rozpor mezi jednacím řádem pro okresní státní komisariáty a prováděcím nařízením co do postupu při okolování hotovostí peněžních ústavů vysvětluje se tím, že jednacím řád, který musel již dříve býti rozeslán, měl ještě původní znění prováděcího nařízení, které bylo po jednání s bankami a zástupci ostatních peněžních ústavů při konečné redakci prováděcího nařízení změněno. Podle této změny, na niž bylo v „Pražských Novinách“ /: tehdejší úřední list :/ a v ostatním denním tisku dne 26. února upozorněno, předložiti měly banky a ostatní peněžní ústavy přijímající vklady výkazy o své pokladniční hotovosti nikoliv 26. února, nýbrž až 8. března 1919. Jako základ pro vypočtení částky, která měla býti zadržena, vzata byla polovice bankovek podléhajících okolování z hotovostí ku 26. únoru 1919, ku které připočetla se polovina bankovek došlých z položek příjmových od 26. února do 8. března 1919. Podle toho musely býti též pokladní výkazy upraveny.

V případech mimořádných, ku př. převyšovaly-li výplaty na mzdu u jednotlivých peněžních ústavů polovinu pokladní hotovosti, bylo nutno, aby dotyčné ústavy obrátily se krátkou cestou na ministerstvo financí o povolení k výjimce.

Každý, kdo by okolkovací akci tiskem nebo veřejně slovem nebo jakýmkoli způsobem úmyslně rušil, bude, pokud zde není skutkové povahy těžšího trestního činu, potrestán řádným soudem pro přestupek peněžitou pokutou od 500 K do 2000 K nebo vězením od 6 neděl do 6 měsíců. Oba tyto tresty mohou být uloženy vedle sebe. Pokud by se pokuty dle tohoto ustanovení uložené staly nedobytnými, uloží soud přiměřený trest na svobodě. Trest tento nesmí sám anebo s připočtením uloženého již trestu na svobodě přesahovati dobu 1 roku.

Napodobení a padělání kolkových známek trestá se dle všeobecného zákona trestního.

Podnikatel, jenž předložil výplatní listinu /: §5 :/ znějící na větší obnos, než jest skutečná výše mzdy, proviní se těžkým přestupkem důchodkovým a bude potrestán peněžitou pokutou ve výši 50 násobného bankovkového kolku, jenž připadá na obnos přesahující skutečnou mzdu.

Kdo přeloží k okolkování bankovky kromě případů uvedených v §2 tohoto nařízení jménem svým za jiné osoby a označí předložené bankovky jako svoje vlastnictví, anebo kdo předkládané bankovky osoby druhé, jež z prokazatelných důvodů /: §2, odst. 4 toho nařízení :/ nemůže si okolkování obstarati sama, udá nesprávného majitele, proviní se policejním přestupkem a bude potrestán politickými úřady pokutou od 50 K do 500 K a bude-li se případ opakovati, vězením do 14 dnů.

Kdokoliv jedná proti ustanovení §§11 a 12 tohoto nařízení, dopouští se přestupku a bude trestán řádnými soudy vězením do 6 měsíců. Ústavy samy pak podléhají trestu peněžitě pokuty až do 20.000 korun.

Kdo jiným způsobem se proviní proti ustanovením tohoto nařízení, bude trestán politickými úřady pokutou do 1000 K.

Švehla v.r.v zastoupení min. předsedy.

Dr. Rašín v.r.

Dr. Vrbenský v.r.

Staněk v.r.

Dr. Stránský v.r.

Stříbrný v.r.

Dr. Soukup v.r.

Dr. Vinter v.r.

Dr. Zahradník v.r.

Dr. Hraběn v.r.

Zmínil jsem se již u §3, že byla řada těch, kdož opatřovali si ve velkých položkách korunové a dvoukorunové bankovky, aby ušli zadržetí 50% a jaké poruchy tím v oběhu nastaly. Předvídali jsme případy tyto a pojali proto do odst. I ustanovení, že přestupku zde zmíněného dopouští se každý, kdo jakýmkoliv způsobem úmyslně okolkovací akci ruší.

Ješto ustanovení o soudní příslušnosti nemělo opory ve zmocňovacím zákonu č. 84/19, bylo pojato později do zákona z 20. března 1919, č. 143 Sb. z. a n., s účinností od 25. února 1919.

Poukaz v odst. 2na ustanovení všeobecného zákona trestního působilo v praxi značné potíže, které odstranil teprve §12 zákona z 22. května, č. 269 Sb.z. a n. o padělání peněz a cenných papírů.

N a ř í z e n í
Vlády republiky Československé
Ze dne 7. března 1919

O uvolnění zadržovaných vkladů
při okolkování bankovek.

Na základě zmocňovacího zákona ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., nařizuje se toto:

§1

Z obnosu dle §1 zákona ze dne 25. února 1919, čís.84 Sb.z. a n., zadržovaných jakožto jednocentní státní půjčka, uvolňují se tyto vklady:

1/ Vklady, které neobnášejí více než 250 K.

2/ Vklady nemocenských pokladen, úrazových pojišťoven, bratrských pokladen a pensijních ústavů soukromých úředníků, pokud tyto ústavy prokážou, že jde o pokladniční hotovosti jím náležející.

3/ Vklady obecních, okresních a zemských pokladen, avšak pouze pokud jde o obnosy vybrané na přirážkách a dávkách, nikoliv pokud jde o obnosy soukromými osobami pokladnám svěřené /:kauce, tržní ceny apod. :/.

Obnosy, které byly dány k okolkování z hotovostí obecních, okresních a zemských podniků /: elektráren, plynáren, městských spořitelen, městských podniků dopravních, pohřebních ústavů, obecních, okresních nebo zemských pojišťoven, obecních průmyslových závodů, správy obecního majetku, lesního i hospodářského a jiných výdělečnou činnosti se zabývajících obecních podniků :/ nesmějí býti vydány.

4/ Vklady aprovisačních ústavů a válečných kuchyní.

§2

Ministr financí se zmocňuje, aby uvolnil výplaty takových vkladů, které mají veřejnou povahu neb určeny jsou pro účely podpůrné a sociální.

§3

Výplata bude provedena počínaje 15. březnem 1919 po předložení vkladního listu a zaplacení jednocentního kolkového poplatku z celého vyplaceného obnosu jak z části původně vydané, tak i z části, která se nyní vydává.

Úrok z těchto uvolněných vkladních listů se nevyplácí leč v tomto případě, že by výslovným prohlášením byl obnos ponechán jako jednocentní vklad. Toto ponechání vkladu musí býti sběrnou na vkladním listě poznamenáno.

Výplaty mohou býti vykonány jenom u té sběrný, která vkladní list vydala. Vybírající musí předložiti průkaz, že jest totožný s osobou, na jejíž jméno byl vkladní list vydán, anebo že jest oprávněn za osobu právnickou vklad vybrati. Dědicové se vykážou povolením soudu.

Nebude-li vklad do 15. dubna 1919 vyzdvižen, bude se míti za to, že vkladatel chce zadržený obnos ponechatí na neurčito jako zápůjčku ve smyslu zákona ze dne 25. února 1919, č.84 Sb. z. a n. V tomto případě začíná zúročení 15. března 1919.

§4

Provedením tohoto nařízení pověřuje se ministr financí.

§5

Nařízení toto nabývá účinnosti dnem vyhlášení.

Švehla v.r. v zast. min. rady.

Dr. Rašín v.r.

Habrman v.r.

Dr Stránský v.r.

Dr Soukup v.r.

Staněk v.r.

Dr Zahradník v.r.

Dr Vrbenský v.r.

Klofáč v.r.

Dr Vinter v.r.

Stříbrný v.r.

Již v důvěrných poradách v lednu 1919 studována byla bedlivě otázka, jaké účinky bude míti zadržení 50% předložených bankovek. Všichni spolupracovníci Rašínovi byli za jedno v tom, že mimo mzdy a měsíčně splatné platy bude nutno ze zadržených 50% uvolnití v první řadě menší částky, které určeny byly zpravidla k opatření předmětů denní spotřeby, dále vklady autonomních pokladen, pensijních ústavů soukromých úředníků, aprovisačních ústavů a válečných kuchyní. Šlo jen o to, jak má se uvolnění toto státi, aby nezasahovalo rušivě do okolkovací akce.

V poradě konané 27. ledna 1919 navrhoval Dr Rašín, aby uvolněny byly částky do 200 K, které by se vyplácely u zvláštních pokladen, později uvažovalo se o maxima 100 K. Od obou těchto návrhů se však počátkem února 1919 upustilo hlavně z toho důvodu, aby neobcházela se ustanovení o zadržení polovice předložených bankovek drobením na více osob, kupř. na služební personál, který podle §2 prováděcího nařízení č. 86/1919 Sb. z. a n. mohl dáti si okolkovati své bankovky sám, což skytalo zvláště zámožnějším vrstvám s větším služebním personálem výhodnou příležitost, aby rozdělily své hotovosti na několik částí.

Po různých úpravách uznali jsme, že předejde se všem machinacím nejlépe tak, budou-li peníze tyto okolkovány jako jiné a uvolněny sice v nejbližších dnech, ale teprve po skončeném okolkování. V intencích těchto vydáno bylo vládní nařízení ze 7. března 1919, č. 116 Sb. z. a n. , které uveřejněno bylo 9. března 1919.

K §1. č. 1 bylo by podotknouti, že vklady neobnášejícími více než 250K rozuměly se zůstatky vkladů zadržených pro stát.

Stran vkladů autonomních pokladen /: §1, č 3 /: upozorněny byly hlavní státní komisariáty výnosem z 10. března 1919, č. 6819/přes., na vadný postup některých sběren při okolkování hotovostí obcí. Staly se totiž případy, že některým obcím okolkovány a vráceny byly všechny předložené bankovky, někde docela beze srážky kolkovného, nebo aspoň částky, které byly majetkem obecním rázu veřejnoprávního a uvolněny byly teprve tímto nařízením. Mylný tento postup zaviněn byl patrně nesprávnou informací, která odeslána byly 2. března 1919 pod č. 4137/přes. jako odpověď na dotaz Dra Závěského do Bratislavi a zněla: „ hotovosti náboženských, kostelních a veřejných fondů bud'těž podobně jako státní peníze plným obnosem okolkovány“. Spojil jsem se sice hned ve středu 3. března 1919 večer telefonem s hlavními státními komisariáty a u kterých nedostal jsem spojení telefonem, spravil jsem se 4. března telegraficky, že hotovosti obcí a autonomních korporací posuzují se při okolkování jako hotovosti soukromníků, než chyba, která se stala, nedala se již zcela napravit. Za tím účelem vyzvány byly citovaným vnesením veškeré hlavní státní komisariáty, aby okresní jejich

komisariáty při uvolňování vkladů podle § 1, č. 3 zjednaly nápravu. Státi se mělo tak, pokud šlo o částky, které byly teprve tímto nařízením uvolněny, byly však vyplaceny již v okolkovacím týdnu a sice beze srážky kolkovného, že obec zaplatila dodatečně kolkovné u berního úřadu a v ostatních případech, že odvedla obec nesprávně vrácenou polovici bankovek sběrně, která odebrala starý vkladní list a vyhotovila nový.

O tom, které části předloženého obecního bankovkového materiálu jsou majetkem obecním rázu veřejnoprávního, rozhodoval v pochybných případech okresní státní komisariát.

Poštovní poukázky; poštovní a železniční dobírky.

Nařízení z 25. února, č. 86 Sb. z. a n., o okolkování bankovek svědčí jistě svým obsahem o promyšlené snaze upravit veškeré zjevy denního života, které okolkováním bankovek budou dotčeny, a zabránit obcházení předpisu i maření postupu a účelu celé činnosti. Přes to vyskytly se, jak při akci tak dalekosáhlé ani jinak býti nemohlo, skutečnosti, které vyžadovaly dodatečného řešení v rámci zmíněného nařízení. Vynalézavost lidská jest, jak známo, všude ta, kde i v této akci hledány byly vedlejší cesty, kterak uniknouti nemilému zadržení polovice při okolkování a patnosti jmění, o němž zmocňovací zákon naznačoval, že bude podrobena dávce z majetku.

Nejvážnější takovou otázkou, která se hned v prvních dnech okolkovacího týdne vyskytla a okamžitě musila býti upravena, byla otázka poštovních poukázek a poštovních i železničních dobírek.

Ustanovením předposledního odstavce § 9 nařízení č. 86 bylo sice počínajíc 1. březnem 1919 až do 9. března 1919 zastaveno i v dopravě tuzemské přijímání veškerých poštovních poukázek, spořitelních vkladů úsporných a šekových, cenných psaní, balíků s bankovkami a cennými papíry, zásilek dobírkových, poštovních psaní příkazových a poštovních příkazů, nastala však nutnost upravit výplatu poukázek a dobírek podaných do 28. února 1919 a dobírek v neokolkovaných bankovkách vyplacených. Ukázalo se totiž, že krátká doba tří dnů /: 26. až 28. února /: stačila mnohým čiperným spekulantům, aby podali množství poštovních poukázek /: zpravidla po dohodě s adresátem /:, chtějíce takto vyhnouti se okolkování a zadržení poloviny.

Pokud jde o poštovní poukázky, nařídilo ministerstvo pošt a telegrafů výnosem z 25. února 1919, č. 5548/IV/: příloha XX /:, aby za všech okolností vyplaceny byly poštovní poukázky do 6. března včetně je v neokolkovaných bankovkách. Poukázky, které by z jakéhokoliv důvodu nemohly býti vyplaceny a přesahovaly 500 K, dále poukázky restante a poukázky příhrádkové měly poštovní úřady podle dodatku k řečenému výnosu předložiti s udáním důvodu poštovnímu ředitelství. Provedení příkazu tohoto narazilo však na potíže, zejména když strany zdráhaly se přijati výplatu v neokolkovaných bankovkách, odvolávajíce se na poslední odstavec §10 nařízení č. 86/19 Sb.z. a n. Proto bylo počátkem okolkovacího týdne sjednáno s ministerstvem pošt a železnic, že nařídí telegraficky všem poštovním a staničním úřadům, aby podle obdoby okolkování z poštovních poukázek a dobírek, které činí více než 20 K, stranám, kterým z jakýchkoli důvodů nemohou vyplatiti celý peníz v bankovkách neokolkovaných, toliko 50% v okolkovovaných bankovkách a druhých 50% odvedly státnímu komisariátu nebo sběrně, kde příjemce dal svou hotovost okolkovati. Tento postup byl pak podrobně propracován a přesně stanoven výnosy ministerstva pošt z 10. března 1919, č.8335/IV /: příloha XXXII /: a ministerstva železnic z 8.března 1919, č. 6425/III/1, které stanovily, že strana, která byla o poukázaném obnosu nebo vyplacení dobírky vyrozuměna, měla oznámiti poštovnímu úřadu resp. železniční stanici svůj komisariát resp. sběrnou a číslo svého vkladního listu. Učinila-li tak, zaslal úřad polovinu poukázaného peníze nebo dobírky dotýčenému komisariátu nebo sběrně s příslušnými daty o osobě příjemcově a s číslem jeho vkladního listu, načež komisariát /: sběrně /: vydal úřadu pro každou stranu zvláštní potvrzenku na odvedenou částku. Poštovní nebo staniční úřad měl tuto potvrzenku zároveň s výplatou prvé poloviny poukázaného peníze resp. dobírky vydati straně, která měla si dáti na základě této stvrzenky zadržených 50% z příslušného komisariátu nebo sběrnou na svém vkladním listě.

Neoznámila-li strana úřadu komisariátu nebo sběrnou, mělo se s penězi naložiti podle předpisů pro zásilky nedoručené.

Ředitelství pošt a telegrafů v Bratislavě, obdrževši svrchu zmíněný telegrafický pokyn, který ovšem zněl jen všeobecně, upravilo podle toho podrobný postup na svém území samostatně výnosem

z 8. března 1919, č. 9901/III/19, kdy dříve než ministerstvo pošt vydalo svrchu písemný podrobný výnos z 10. března 1919, čís. 8335/IV-19 a poněkud se do formy odchýlně, ač věcně rovněž účelně.

Výnos ten stanovil:

a/ poukázky znějící na obnosy do 20 K vyplatí se adresátům v okolovaných bankovkách.

b/ poukázky znějící na částky vyšší 20 K, jichž přijetí adresát odepřel, aneb výplata jiným způsobem byla znemožněna, sestaví se u dodacího poštovního úřadu na konsignaci průtiskem s přesným uvedením jména a bydliště jednotlivých příjemců. Originál a kopie konsignace se předloží pak s okolovanými penězi, seznamem druhů a počtu bankovek a ústřížky poštovních poukázek v plném obnosu peněžním dopisem okresnímu komisariátu pro okolování bankovek, ku kterému dodací místo přináležejí. Podle potřeby budiž zažádáno o přiděl.

Okresní komisariát vyplatí pak příjemci na řádnou legitimaci polovinu obnosu v okolovaných bankovkách a vydá na druhou polovici vkladní list, resp. doplní strana vkladní list, jestliže jí byl dříve na její soukromou hotovost vkladní list vydán.

Příjemce budiž od dodacího úřadu poštovního návštějím vyrozuměn, aby si okolované bankovky a vkladní list na řádnou legitimaci u okresního komisariátu vyzvedl, resp. svůj vkladní list k doplnění předložil.

c/ Totéž týká se i veškerých starých nedoručených poštovních poukázek z měsíce listopadu a prosince minulého roku, jakož i z ledna tohoto roku.

d/ Nařízení toto vztahuje se i na poukázky dobírkové, příkazové, doslané a zpáteční.

Vyjmuty z něho jsou poukázky na peníze, provize úrazové renty a invalidní podpory.

e/ Originál konsignace, na němž okresní komisariát musí potvrditi příjem celkového obnosu, budiž poštovním úřadem ihned žádán zpět. Téhož dne, kdy tato potvrzená konsignace přijde zpět, budiž podací lístek k peněžnímu dopisu, jenž do té doby slouží jako položka pokladní hotovosti, připojen ke konsignaci a poukázky ve vydání zaúčtovány.

Účtování dobírek u komisariátů bylo upraveno zvláštním výnosem ministerstva financí z 23. března, č. 13614/19/: příloha XXXIII ./, řízeným všem komisariátům a sběrnám, jimž bylo zejména nařízeno psáti o těchto účinech zvláštní deníky a výkazy.

Ježto zatím vydáno bylo zmíněné již nařízení č. 118/19 Sb.z. a n., bylo zároveň stanoveno, že, pokud by souhrn původního vkladu stran na vkladním listě a vkladu dodatečného /: polovina dobírky nebo poukázané částky ./ nepřesahoval 500 K, může býti vyplacen celý, ovšem po srážce kolkovného.

V praxi neobešlo se ovšem řízení s poštovními poukázkami i poštovními a železničními dobírkami bez obtíží.

Jen malá část příjemců dala si příslušné zadržené částky připsati na vkladních listech, ostatní uschovali si prostě stvrzenky poštovních a staničních úřadů, pokládajíce je k uplatnění svých práv za dodatečné. To ovšem působilo potom obtíže při vyúčtování sběren a komisariátů, které peníze tyto přijaly.

Řízení zmíněné protáhlo se přirozeně i přes dobu okolování a tak se stalo, že úřady poštovní a staniční neměly již potom neokolovaných bankovek, v nichž měly zadržené poloviny poukázaných a dobírkových obnosů odevzdati komisariátům nebo sběrnám, neboť daly veškeré své hotovosti zatím okolovati jako peníze úřední; proto zasílaly tyto částky v okolovaných bankovkách, což ovšem zase stěžovalo účtování komisariátů a sběren. Proto svrchu zmíněný výnos ze dne 23. března 1919, č.j. 13614/19, upravil účtování částek zadržných z dobírek a poukázek zvláště hledíc k tomuto zjevu.

Zatím však také komisariáty a sběrný skončily svou činnost, takže zadržené částky z poukázek a dobírek, které jim úřady poštovní a staniční zasílaly, byly úřadům těmto vraceny. Z toho vznikl ovšem zmatek.

Úřady poštovní a staniční, nevědouce, kam peníze zasílati, dotazovaly se svých nadřízených úřadů i úřadů finančních, některé zasílaly zmíněné částky úřadům berním, okresním finančním ředitelstvím atd.

Jen málo úřadů zaslalo peníze správně bankovnímu úřadu.

Potíže s poštovními poukázkami a dobírkami způsobily, že dotyčné řízení bylo vynesemím ze dne 22. července 1919, č. 13993/přes., zrušeno a na zvláštní dotaz ministerstva pošt a telegrafů rozhodlo ministerstvo financí výnosem ze dne 4. října 1919, č. 60254/19, aby se vyplácely dobírky a poštovní poukázky celým obnosem; z důvodů technických upustilo také od vybírání 1% poplatku manipulačního.

Vynesením z 31. ledna 1922, č.j. 112206/34454/20-IIA/4a, bylo potom upraveno také řízení při uvolňování těchto obnosů, i pokud si je strany nedaly připsati na vkladních listech, ve kterémžto případě mohla se výplata státi po zjištění správnosti na průkaz potvrzenkou poštovního nebo staničního úřadu.

Tato zásada pojata byla také do nařízení č.319/22 o uvolnění vkladních listů.

Doklady a statistické výkazy.

Zmínil jsem se již o tom, že okolkováním bankovek Rakousko-uherské banky na území našem obíhajících měl býti nejen položen základ k samostatné naší měně, nýbrž i zjištěn důležitý výsek majetku, jež podrobiti chtěl Dr Rašín zvláštní dávce. Měla-li okolkovací akce oběma těmto účelům správně vyhověti, bylo nutno záznamy a výkazy o průběhu a výsledku akce této upravit tak, aby mohly býti spolehlivou pomůckou při ukládání dávky z majetku a při správě státního dluhu vzniklého zadržením 50% předložených bankovek, aby na jejich podkladě zjištěn býti mohl přesně celkový číselný výsledek celé akce.

Úkol tento byl tím obtížnější, že přípravy k akci této musily až do uveřejnění zmocňovacího zákona č.84/19 a nařízení č.86/19, tj. do 25. února 1919, zůstat v tajnosti, s objednávkou tiskopisů, kterých bylo potřebí kolem 6 milionů, do té doby však neměla-li celá akce zhroutiti, čekati se nemohlo. Nezbylo tudíž, než upravit tiskopisy – aspoň některé z nich – tak, aby z obsahu jejich nemohla veřejnost vystihnouti účel, ku kterému měly sloužiti a objednati nejdříve ty, které obsahem svým mnoho nenapovídaly, a teprve v posledních dnech tiskopisy s obsahem, který – jak tomu bylo u vyhlášek pro širší veřejnost – musil zůstat až do poslední doby veřejnosti utajen.

Dík bohaté zkušenosti našich důvěrníků z kruhů peněžních, v prvé řadě nynějšího guvernéra Národní banky Československé Dra Pospíšila, podařilo se zdolati i tento nesnadný úkol. Vyskytly-li se potíže při práci statistických, zvláště u hlavních státních komisariátů a v bankovním úřadě ministerstva financí /: vládní nařízení ze 6. března 1919, č. 119 Sb.z. a n. ./, kterému připadl úkol zjistiti konečné výsledky okolkovací akce a opravovati státní zápůjčku, založenou zadržením bankovek, byla toho kromě nejasnosti některých tiskopisů příčinou hlavně ta okolnost, že výkonným orgánům, které spolupůsobily při okolkovací akci, zvláště sběrnám a okresním státním komisariátům, dostalo se potřebných podrobných informací pro nutnou důvěrnost teprve v posledních dnech. Nelze ostatně přehlédnouti, že okresní státní komisariáty a sběrné byly akcí samou tak zatíženy, že bylo jim fysicky nemožno věnovati významu práci statistických a jejich účelu tolik péče a pozornosti, kolik by bývaly vyžadovaly, když nebylo k tomu na mnohých místech ani zapracovaných sil.

K účelům svrchu vyčteným sloužily tyto tiskopisy a pomůcky:

1/ čtyřdílná tiskopis pro přijímání a vyplácení vkladů /: příloha XXVI ./, k čemuž vydána byla pravidla o 8 paragrafech /: příloha XXVIII ./, obsahující ustanovení o manipulaci s vkladním listem;

2/ deník vkladní a výplatní;

3/ denní výkazy sběren, okresních a hlavních státních komisariátů o rozpracovaném materiálu bankovním a kolkovým /: příloha XXVI ./, které měly býti číselným obrazem celého obratu sběren jak peněžního tak i kolkového. Podle instrukcí pro okresní a hlavní státní komisariáty měly sběrné předkládati výkazy tyto spolu s propisy deníků vkladních a výplatních denně okresním komisariátům, tyto pak hlavním komisariátům a hlavní komisariáty konečně ústřednímu státnímu komisariátu v Praze. V okolkovacím týdnu byly však sběrné a okresní státní komisariáty ostatními neodkladnými pracemi tak zatíženy, že nezbylo, než lhůtu tuto okresním státním komisariátům prodloužiti do 15. března, což stalo se výnosem z 12. března 1919, /: příloha XXXIV/. Potíže, které působilo vyhotovení těchto výkazů sběrnám a okresním státním komisariátů, stupňovaly se ještě u hlavních státních komisariátů, jež byly často nuceny dáti správnost denních výkazů svými úředníky na místě samém prozkoumati;

4/ konečný denní výkaz zbylých bankovek dle počtu druhů a celkové částky, který vyhotovil po okolkovacím týdnu okresní státní komisariát a odvedl dvojmo. Tento zkontroloval správnost výkazu, vrátil jeden potvrzený stejnopis příslušnému okresnímu komisariátu a vyhotovil pak celkový výkaz zbylých bankovek pro ústřední státní komisariát;

5/ statistická konsignace, která měla obsahovati výsledky činnosti výkonných orgánů do 9. března /: konsignace prozatímní ./, resp. do uplynutí výplatní lhůty podle vládního nařízení č. 118/19,

tj. do 15. dubna 1919 /: konsignace konečná :/. Bližší ustanovení o těchto konsignacích obsahovaly instrukce pro okresní a hlavní státní komisariáty a pokyny ministerstva financí z 12. března 1919. Pro zajímavost přikládám opis prozatímní statistické konsignace hlavního státního komisariátu v Praze /: příloha XXXV :/, jehož organizační referent Jan Pokorný, ředitel Hypoteční banky v Praze, velmi správně pochopil význam a účel statistických prací a věnoval jim překvapující přímo péči a pozornost.

Pokud jde o zvláštní výkazy a účtování částek došlých z dobírek a poštovních poukázek a o výkazy při výplatě vkladů podle nařízení č. 118/19, poukazují na zmíněné již přílohy č. XXXIII a XXXIV.

Zvláštní péče věnována byla účtování kolků bankovkových. Podrobné předpisy o tom obsahovala instrukce pro finanční pokladny z 20. února 1919, č.2352/ přes., s dodatkem z 26. února 1919, č. 3348/19 /: příloha XIX. :/. Změna nastala pouze potud, že ústavům, které byly oprávněny přijímat vklady, vydala kolky na okolkování vrácených 50% bankovek příslušná sběrna a nikoliv úřad kolky vydávající na poukaz okresního státního komisariátu. O tom, co bylo příčinou změny této mínil jsem se již u § 12 prováděcího nařízení č. 86/19.

Technické přípravy:

1/ Kolky bankovkové.

Kolky, které lepeny byly na bankovky po 100, 50, 20 a 10 K objednány byly ministrem Drem Rašínem již počátkem ledna 1919 a sice kolky po 1 K a 10 hal. u České grafické společnosti „Unie“ a kolky 20 a 50 haléřové v tiskárně A.Haase. Oba podniky byly důtklivě upozorněny, že objednávka jest přísně důvěrnou; účel, k jakému měly objednané známky sloužiti, samozřejmě udán nebyl.

Potřeba kolků byla vyšetřena podle poměrů, jak byly jednotlivé druhy bankovek v celkovém oběživu zastoupeny. Čítali jsme s tím, že na hlavu připadá 600 K a z celkového oběživa na 10 K bankovky 8%, na 20 K 21%, na 50 K 8%, na 100 K 30% a zbývající 33% na 1000 K.

Původně objednáno bylo 16 milionů kolků korunových, 11 milionů 50 haléřových, 52 miliony 20 haléřových a 42 miliony 10 haléřových, úhrnem tudíž 121 milionů kusů, objednávka tato byla však postupně zvyšována.

Dodáno bylo do 14. března 1919:

Kolků po 1 K.....	40,101.700 kusů
kolků po 50 hal.....	22,430.000 kusů
kolků po 20 hal.....	81,300.000 kusů
kolků po 10 hal.....	100,360.700 kusů

úhrnem tedy	244,192.400 kusů.

Původní objednávku zvyšoval jsem po dohodě s Drem Rašínem hlavně proto, že bylo mimo ztráty, poškození, nedostatečné dopravní prostředky a t. d. čítati i s tím, že četné výkonné orgány buďsi z přílišné opatrnosti nebo na mnohých místech docela z nedostatku dobré vůle neodhadnou správně potřebný počet kolků a budou žádati daleko více, než bude potřebí. Jak opatrný byl postup tento a jak správné byly předpoklady naše, vidno je nejlépe z toho, že z dodaného počtu kolků 50 hal. Zbylo v zásobě pouze asi 98.000 a z kolků 20 hal. Kolem 23.000 kusů, po okolkovací akci vráceno však bylo neupotřeбенých kolků zmíněných druhů okrouhle 6.6 resp. 28.4 milionů kusů.

Vyžádal jsem si od zástupců obou svrchu zmíněných podniků, ředitele Chalupy a ústředního ředitele Ing. Zelenky, s kterými jsem byl po celou dobu přípravných prací v čilém styku, 24. září 1926 podrobnou zprávu o postupu této velké a zodpovědné práce, došel mne však příspěvek pouze z tiskárny Haasovy, od ředitele K. Chalupy /: Ing. Zelenka, který jak se zdá, byl jediný v „Unii“ o všech podrobnostech informován, záhy na to zemřel :/, nezbyvá mi tudíž, než omeziti se v dalším pouze na příspěvek Chalupův.

Celý značný náklad zhotoven byl za 7 týdnů. Potřebné stroje, zejména stroje perforovací, zakoupila tiskárna Haasova jednak v Rakousku, jednak vypůjčila si je od různých pražských firem. Pracovalo se i v neděli a ve svátek ve třech směnách po 8 hodinách na dvou hlubotiskových

rychlolisech. Kolky tištěny byly na pergamenovém papíru, jenž, jak při ohromné spotřebě ani jinak býti nemohlo, co do síly a barvy vykazoval dosti zřetelné úchytky, které však jednotnému vzhledu kolků nebyly valně na újmu. Větší nestejnost kolků povstala tím, že byla část kolků, když stroje hlubotiskové nemohly postačiti, vytištěna kamenotiskem. Aby nebylo obecenstvo zneklidněno domněnkou, že jde snad o padělky, byla dána do oběhu pouze malá část těchto kolků.

Barvy dováženy byly z Vídně, jelikož do té doby zdejší továrny barev pro hlubotisk nevyráběly. Jest samozřejmo, že převážení toto nebylo za tehdejších poměrů bez obtíží a nepříjemností, jež zajímavě líčí v příloze XXXVI ředitel Haasův Vaclav Archmann.

Tisk kolků dál se pod přísnou dohlídkou. Potřebný papír byl přesně odpočítán a archy při tisku zkažené byly úředníkem provádějícím kontrolu vyměněny jen tehdy, byla-li makulatura vrácena. Kontrolou pověřeni byli účetní úředníci, kteří měli k ruce finanční a policejní stráž. Vrchní kontrolu prováděl Dr. Kunzl a nynější zástupce vrch. Ředitele Národní banky Československé Karel Kučera. Zajel jsem si ostatně i sám občas do obou podniků, abych přesvědčil se, jak práce postupuje a je-li dohled dostatečný.

Hotové kolky byly odváženy v uzavřených kartonech dodacími listy za dozoru úředníků dotyčného podniku kolkovnímu úřadu v Praze, kde byly ukládány ve zvláštní, od ostatních místností kolkovního úřadu oddělené a uzamčené místnosti.

Odvedeno bylo celkem 3.449 balíků /: o 1000 listech po 100 kusech :/, z těchto 1.407 od akciové společnosti „Unie“ a 1.042 od firmy A. Haase.

Autorem kolků 50 haléřových byl Haasův litograf Beller a kolků 20 haléřových litograf Schlessinger.

Obdobný postup – aspoň co do kontroly - byl i při tisku kolků v „Unii“, podrobnosti nepodařilo se mi, jak jsem již naznačil, vyšetřiti; zjistil jsem jen, že autorem jednoho z obou kolků tam tištěných byl prof. Mudruška.

Kolky přijímali a vydávali s počátku oba vrchní úředníci kolkovního úřadu; ostatní úředníci, z nichž byli tři přiděleni oddělení signaturnímu, kde tištěny byly 10 K kolky na tisícovky, musili obstarávati běžnou agendu. Když docházely a vyžadovány byly kolky ve větším množství /:4. února dodala „Unie“ 14,247.200 kusů a 7. února 1919, 10,035.000 kusů :/, bylo zřízeno u kolkovního úřadu zvláštní expediční oddělení s 23 úředníky účetními a berními a 16 zřízenci. Jedna část tohoto oddělení přepočítávala obsah kartonů určených k expedici, při čemž každý úředník povinen byl potvrditi svou značkou správnost zjištěného počtu, druhá pak měla na starosti vlastní expedici. Expedice dala se na podkladě výkazu ministerstva financí, v nichž uvedeno bylo místo určení a potřebný počet kolků dle jednotlivých druhů. Objevila-li se dodatečně potřeba větší, vyhovováno bylo telegrafickým a telefonickým žádostem dotyčných úřadů a výkonných orgánů zvláštními expresními zásilkami; v mnohých případech použito bylo i automobilů vojenské správy, které doprovázeny byly k účelu tomu určenými úředníky. Ku každé zásilce připojen byl dvojmo seznam obsahu; jeden ponechal si adresát, druhý potvrzený vracel se obratem kolkovnímu úřadu, kterému sloužil jako doklad pro výdej kolků.

O práci v kolkovně, kterou řídil nynější vrch. Účetní tajemník Rudolf Urban, musím se vysloviti se zvláštním uznáním. Pracováno bylo s horečnou činností, mnohdy až do dvou hodin v noci, aby zásilky dojíti mohly včas na místo určení.

Věnuji-li se této práci a její kontrole větší pozornost, mám k tomu zvláštní důvod. Při jedné ze svých návštěv v kolkovním úřadě, dal jsem totiž otevřítí jeden balík z tiskárny „Unie“ právě dodaných kolků. Když jsem shledal, že nesouhlasí počet kolků přesně s dodacím listem, požádal jsem presidenta zemského finančního ředitelství v Praze Hanačíka, aby určil několik úředníků, kteří by přezkoumali obsah dodávaných balíků, a o výsledku této kontroly sepsali protokol. Netrvalo to ani hodinu a nové toto kolečko složitěho stroje začalo již pracovati. Byli to většinou vyšší konceptní úředníci. Mezi doklady a pomůckami, které jsem si opatřil pro tuto práci, našel jsem též zprávu jednoho z oněch úředníků /: jména zde úmyslně neuvádím :/, jejíž jedno místo nemohu nechat bez odpovědi. Práví v ní: „Přípravy k tisku těchto známek a vše s tím úzce související spočívalo jako věc přísně důvěrná v ruce samotného ministerstva financí a nebylo při tisku těchto známek a při expedici jich do kolkovního úřadu v Praze žádného státního dozoru“. Myslím, že předešlé řádky, které opírají se o zprávy a příspěvky těch, kdož činnosti této sami se zúčastnili, vyvrátí s dostatek lehkovážně toto tvrzení. Na jiném místě zmiňuje se týž jaksí s výtkou, že komise ona byla zřízena presidiem zemského finančního ředitelství krátkou cestou, bez zvláštních instrukcí a bez dekretů. Zajímavá ukázka

byrokratické důkladnosti, která by bývala k okolkování bankovek potřebovala nejméně tolik měsíců, jako vyhradil nám Dr Rašín týdnů!

Tisk kolků s obrazem Palackého, které tištěny byly na samotnou bankovku, opatřila strojovna kolkovního úřadu v Praze. Obraz 10 korunového kolku kreslil František Franěk; vyrytí jeho provedl tehdejší rytec firmy J.B. Pichl František Kašpar, nyní majitel rytecké dílny ve Vršovicích. Barvu černou a karmínovou, dodal zesnulý majitel firmy J.B.Pichl. Přípravné práce, jež sledoval Dr Rašín se zvláštním zájmem, byly hotovy asi ve třech týdnech. S tiskem započato bylo 5. února o 10. hod. dopoledne. Toho dne okolkováno bylo na šesti strojích 26.000 bankovek, druhý den však již 60.000. Denní výkon činil 40.000 – 80.000 kusů vedle toho, jaký počet bankovek byl toho dne dodán.

Pracovalo se od 8 hodin ráno do 6 hodin večer na jednu zápřež. V době té nesměl se nikdo ze zaměstnanců bez dozoru, jež obstarávali dva inspektoři civilní stráže, vzdáliti. I jinak byla bezpečnostní opatření velmi přísná.

Vrchní dozor nad příjmem bankovek měl účetní ředitel Josef Berka, bankovky přepočítávali 3 úředníci kolkovního úřadu a na tisk kolků, stroje kolkovací a kolkovníky dozíral vrchní berní správce Vilém Bayer. Všichni zaměstnaní dostávali od nás na tehdejší poměry slušné zaopatření, které obstarávala válečná kuchyně „Lemy“: dopoledne o 9. hod. polévku, ve 12 hodin oběd a o 3. hod. kávu. Nejvíce těšili se ovšem na večeři, ku které dostávali tehdy ještě velmi hledaný pražský salám ze Zemědělské společnosti. Byla to radost dívat se, jak hravě šla všem práce od ruky. Na dotazy mé, schází-li jim něco, v přísné této klausuře, odpovídali zpravidla s úsměvem: „Trochu větší a častější přiděl cigaret a doutníků, pane rado“. Cigarety a doutníky, jichž měl jsem od Dra Rašína libovolné množství k dispozici, byly zázračným proutkem, kterým jsem v těžkých oněch dobách mnoho docílil

Celkem okolkováno bylo 2,676.677 tisícovek. Po skončení okolkovací akce bylo všech šest kolkovacích hlavíc s vyrytým obrazem Palackého ze strojů vyňato a vloženo do dřevěných krabic, které byly zapečetěny a uschovány v pokladně kolkovního úřadu v Praze. Dne 26. června 1920 byly signety tyto v přítomnosti vrchního berního správce Bayera u firmy J.B. Pichl opilovány, aby mohly vyryty byly na ně původní značky kolkovací.

2/ Lepírna kolků.

Původně bylo pomýšleno na to, že bude vydáno stranám 50% předložených hotovostí již v bankovkách opatřených nalepenými nebo tištěnými kolky. Od plánu tohoto musili jsme však, nehledě k technickým potížím, ustoupiti jen proto, že nebylo možno opatřiti si v krátké době tak velké množství bankovek. Uvažovalo se tudíž o tom dotovati sběrný tak, aby měly na výplatu 50% po ruce aspoň část – asi 2/5 – okolkovaného materiálu, a přenechati jim okolkování zbytku, než i to nedalo se provésti, ježto z celkové částky I. kontokorentní zálohy, kterou opatřil si Dr Rašín bankovkový materiál pro okolkovací akci, bylo okrouhle 70% v tisícovkách /: 926.000 kusů /: a v bankovkách drobných od 10 – 100 K, jichž bylo právě nejvíce potřebí, jen asi 30%. Rozhodli jsme se tudíž drobný tento bankovkový materiál okolkovati pouze pro potřeby Slovenska, kde musili jsme počítati s největšími potížemi, a dotovati sběrný v historických zemích jen tisícovkami, opatřenými kolky přímo na bankovky tištěnými.

K okolkování drobných těchto bankovek zřízena byla v Praze /: v Českém učitelském ústavě v Panské ulici /: zvláštní lepírna, jejíž organizaci a správu převzal hlavní státní komisariát v Praze. Úkolem lepírny bylo dopraviti ze Zemské banky potřebný bankovkový materiál, opatřiti jej kolky, zabrániti defraudacím jak bankovek tak i kolků a odvézti okolkované bankovky zpět do Zemské banky.

Přejdu přes potíže, které působilo opatření spolehlivého personálu, zařízení místností stoly, židlemi, umývadly a t. d., na kteréžto potíže naráželi jsme v době poválečné na každém kroku, a vylíčím jen stručně, jak byla práce tato organisována. Lepírna zahájila práci 11. února 1919 s počátku ve čtyřech pracovních sálech, z nichž každý tvořil zvláštní pracovní skupinu. V každé takové skupině bylo 6 pokladních úředníků, z nichž polovice vydávala neokolkované bankovky ku okolkování a potřebný k tomu počet kolků, kdežto skupina druhá přijímala a přepočítávala již hotový, t. j. kolky opatřený materiál. Ke čtyřem těmto skupinám přistoupila 15. února skupina pátá a 19. února ještě skupina šestá. Podle velikosti místností utvořeny byly pak drobné pracovní skupiny, sestávající ze 4

lepičů a jednoho střihače kolků, na něž dožíral bankovní nebo státní úředník, též poštovní úřednice. Tento dozorce přejímal od pokladních úředníků materiál ke zpracování a zpracovaný opět jim odváděl. Vrchní vedení celé lepírny bylo v rukou pěti hlavních pokladníků, které vybral organizační referent pražského hlavního státního komisariátu ředitel Pokorný ze zpracovaných bankovních pokladníků. Tito přejímali bankovní materiál v Zemské bance a kolků v kolkovním úřadě, předávali materiál tento pokladním úředníkům jednotlivých sálů /: pracovních skupin :/ a přejímali hotový již materiál, který byl pak zpět do Zemské banky odváděn. Kromě zmíněných pracovních sil byl ještě přiměřený počet zřízců pro pořádné práce. Celkový počet v posledních dnech v lepírně zaměstnaných činil:

bankovních úředníků.....	32
státních úředníků.....	59
studentů z Hlávkových kolejí.....	160
studentů ze „Svépomoci“ a j.	98

tudíž úhrnem.....	349 osob

Pracovalo se na jednu záprež od 8 hodin ráno do 3 hodin odpoledne. Nikdo nesměl opustit pracovní sál, dokud hlavní pokladna nebyla hotova s denní uzávěrkou, takže se odchod zpravidla protáhl do půl 4 hodiny.

Poschodí, v němž byla zařízena lepírna, bylo pro bezpečnost a k snažšímu zabránění defraudací uzavřeno legionářskou stráží, která dovolila vstup pouze na příkaz a nedovolila odejít nikomu, kdo nemohl se vykázat svolením dozorce, celního inspektora Hegra. Pro větší bezpečí bylo přiděleno lepírně ještě 5 civilních agentů, kteří dohlíželi – nepoznání -, jak v pracovních sálech tak i při kontrole přicházejících a odcházejících a kromě toho sledovali zdravotní automobil, jimž za doprovodu dvou hlavních pokladníků převáženy byly v uzamčených koších do lepírny bankovky a kolků a odvážen byl okolovaný materiál zpět do Zemské banky.

Výkonnost lepírny byla velice bržděna tím, že velká část kolků /: hlavně z „UNIE“ :/ nebyla perforována a že byly kolků opatřeny tak špatným lepidlem, že bylo nutno, když se neosvědčily pokusy s omýváním bankovek vlažnou vodou, v níž byla rozpuštěna soda, nakoupení arabskou gumu, k tomu houby a osušovátka, aby byly kolků znovu gumou natřeny a bankovky aspoň z části zbaveny mastnoty.

Do 30. února okolováno bylo celkem 5,487.386 kusů bankovek v hodnotě 338,760.510 K a sice:

2,582.426 kusů po 100 K v ceně	258,242.600 K
952.957 „ „ 50 K „	47,647.650 K
1,335.003 „ „ 20 K „	26,700.060 K
617.000 „ „ 10 K „	6,170.000 K

úhrnem 5,487.386 kusů v ceně338,760.510 K

Jak opatrně a účelně bylo vše zařízeno, vidno je z toho, že při konečné uzávěrci scházelo pouze 1 dvacetikorunová bankovka a přebývala 1 stokorunová. Kolků nedostávalo se celkem 40 kusů /: 9 kusů po 1 K, 11 kusů po 50 hal. A 8 kusů po 10 hal. :/, které byly patrně při práci pokaženy.

Na lepírnu vydáno bylo celkem 170.158,53 K, v čemž je též částka 3.272.76 K za rekvisity nakoupené k týmž účelům pro Slovensko. Celkový náklad činil tudíž celkem necelého ½ % hodnoty okolovaného materiálu.

Hlavní zásluhu o organisaci lepírny a o bezvadný postup práce v ní měli nynější min. rada František Blažek a vrch. odb. rada Dr František Tesař.

3/ Opatření bankovkového materiálu.

Materiál bankovkový, potřebný k natištění 10 K kolků na tisícovky a k nalepení kolků bankovky /: 10 – 100 K :/ v lepírně, opatřil si Dr Rašín kontokorentní zálohou bank a ústavů lidového peněžnictví,

Bližší podrobnosti úmluvy o zmíněné záloze zřejmy jsou z důvěrného sdělení Svazu bank z 28. ledna 1919 /: příloha XXXVII :/.

Podle sdělení Zemské banky, která byla pověřena gesci této zálohy, sešlo se u ní v době od 25. ledna do 19. února 1919:

1/ od českých bank včetně jimi přijatých vkladů od spořitelen, záložen a Ústřední jednoty hospodářských společenstev.....1.199,180.510 K,
2/ od České banky „Union“.....90,000.000 K
3/ od filiálky Rakouského úvěrního ústavu pro obchod a průmysl.....10,000.000 K

úhrnem1.299,180.510 K,

kterážto částka spolu se zálohou poštovního úřadu Praha I. K 57,000.000 /: celkem tudíž 1.356,180.510 K :/ složena byla z největší částí v 1000 K bankovkách /:926 milionů K :/ a zbytek /: 430,130.510 K :/ v bankovkách po 10 – 100 K. Kromě těchto peněz došlých z titulu státní zálohy, přijala Zemská banka po 1. březnu 1919 ještě zvláště od 10 hlavních státních komisariátů /:1 z nich slovenský – Zvoleň /: v neokolkovaných tisícovkách 216,835.000 K.

Tisícovky byly v Zemské bance srovnány do balíčků po 100 kusech, skonsignovány a odváženy v autech s ozbrojeným průvodem k okolkování do signatury kolkovního úřadu v Hybernské ulici. Menší kusy než tisícovky okolkovány byly v lepírně v Panské ulici.

Z celkové částky přijaté Zemskou bankou k okolkování K 1.573,015.510 /: 1.299,180.510 + 57,000.000 + 216,835.000 :/ vydala tato podle pokynů ministerstva financí:

1/ Hlavnímu státnímu komisariátu v Praze.....146,000.000 K,
2/ osmi venkovským hlavním komisariátům v historických zemích543,920.000,
3/ čtyřem hlavním komisariátům na Slovensku
/: 25. února k rukám Dra Zálezského :/.....432,000.000,
4/ hlavnímu státnímu komisariátu v Praze pro Slovensko.....343,760.510,
5/ Rakousko-uherské bance hlav. ústavu v Praze.....107,335.000 K,

úhrnem1.573,015.510 K.

Zálohou touto provést chtěl Dr Rašín zároveň zkoušku, jaký vliv bude mít toto snížení oběživa, aby posoudit mohl, stačí-li zadržení navrhovaných 50% předložených bankovek. K účelu tomuto byla výplata zálohy omezena zásadně na hotovosti, jež měly banky a lidové peněžní ústavy na svých pokladnách. Vyloučeny byly bankovky ze žira Rakousko-uherské banky a všechny hotovosti jakýmkoliv jiným způsobem než složením na pokladnách získané. S tímto souvisí patrně i zákaz volné dispozice žirovými účty a hotové výplaty pokladničních poukázek z 27. ledna 1919, č.j. 1211/přes., který zněl:

Rakousko-uherská banka,
hlavní ústav
v Praze.

Poněvadž peněžní ústavy v republice Československé mají na svých kasovních hotovostech přebytky, pokládám vybírání hotových obnosů ze žirového účtu za nezdravé pro obchod a valutní poměry.

Zrušuji proto, pokud se týká hotového vyplácení peněz, volnou dispozici účtem žirovým jak u Vás, tak i u všech filiálek

Rakousko-uherské banky, v republice Československé se nalézajících, a šeky na žirovém účtě u Vás a u těchto filiálek mohou být hotově vyplaceny pouze tenkrát, když k tomu ministerstvo financí dá své svolení.

Dispozice finanční zemské pokladny, poštovní spořitelny a jiných státních úřadů účtem žirovým nejsou tímto zákazem nijak dotčeny.

Rovněž zakazují hotovou výplatu splatných pokladničních poukázek u Vás a u všech filiálek Rakousko-uherské banky v republice Československé bez svolení ministerstva financí.

Nařízení toto platí od dnešního dne.

Ministr financí:

Dr Rašín v.r.

Ačkoliv zákaz tento nebyl neomezený a žádosti, které v těchto věcech docházely ministerstva financí, byly vyřizovány přes nával jiných prací zpravidla ještě téhož dne, kdy došly, ponejvíce telegraficky, nemohl přece jen ventil tento pracovat tak rychle, jak toho hospodářský život vyžadoval. Poukazuji v té příčině na výpis z protokolu o schůzi Svazu českých bank, konané dne 30. ledna 1919 /: příloha XXXVIII :/, kde líčí se potíže zákazem tímto vyvolané.

Okolnosti tyto přiměly Dra Rašína, že zákaz výplaty ze žirových účtů u filiálek Rakousko-uherské banky v oblasti československého státu byl již po několika dnech výnosem z 3. února 1919 počínajíc odvolán.

Týmž vynesem zakázal však Dr Rašín převody z ciziny na zdejší žirové účty; účty tyto směly být zvětšovány jenom ukládáním bankovek anebo přípustnými bankovními obchody /: eskontem a lombardem :/, provedenými buď u hlavního ústavu v Praze anebo u některé filiálky v oblasti československého státu.

Než i tento zákaz, který byl předzvěstí vl. nařízení ze 6. února 1919, č. 57 Sb.z. a n., zmírněn byl již svolením ministerstva financí z 5. února 1919, č.j. 1691/přes., podle něhož mohly být poukazovány na žirové účty z ciziny obnosy, kterých bylo nevyhnutelně potřebí na výplatu mzdy. Dotyčná filiálka Rakousko-uherské banky musila se však přesvědčiti o tom, že poukaz se stal k tomuto účelu.

Tato rychle za sebou jdoucí nařízení jsou zřejmým dokladem, jak pečlivě sledoval Dr Rašín vliv svých valutových opatření na život hospodářský a jak rychle je potřebám jeho přizpůsoboval.

Povolení k převodům z ciziny dávalo ministerstvo financí i za účinnosti vládního nařízení č.57/19 Sb.z. a n. až do okolkování bankovek, šlo-li o úhradu mezd nebo o daně. Stalo se ovšem, že některé takto povolené převody nebyly včas – až do 26. února 1919 – provedeny a vzniklé takto účty zůstaly již ve starých korunách /: účty „W“ a „B“, podle toho, šlo-li o převody z Rakouska nebo z Uher :/.

Pokladniční poukázky vydávala Rakousko-uherská banka, opírajíc se o §75 stanov na podnět vlády Rakouské a uherské od 2. dubna 1919 a zúročila je 31/2 resp. 4%, podle toho, byly-li splatny za 3 či za 6 měsíců. Z výtěžku poukázek kryta byla vládami rakouskou a uherskou válečná vydání. Obě vlády byly podle úmluvy z 21. března 1918 povinny refundovat Rakousko-uherské bance v době splatnosti částky, které tato za předložené poukázky vyplatila.

4/ Tiskopisy.

Jak postupovali jsme při objednávce tiskopisů, aby zůstala celá akce až do vyhlášení zmocňovacího zákona a prováděcího nařízení utajena, aspoň tak utajena, jak bylo to při rozsáhlých přípravách možno, vylíčil jsem již na str. 114.

Hlavní peče věnována byla včasnému vyhotovení čtyř- a trojdílných vkladních listů, jichž bylo potřebí podle našeho odhadu kolem 5 milionů kusů. Za podklad tohoto výpočtu sloužilo sčítání lidu z roku 1910, které vykazovalo na území naší republiky kolem 13 milionů obyvatel. Počítali jsme

s rodinami o 4 členech, připočetli 25% pro rodiny menší a pro svobodné, přihlíželi zároveň k přírůstku obyvatelstva od roku 1910 a dospěli tak k výsledku, že bude potřebí čtyřdílých tiskopisů asi 4,250.000 kusů; počet třídílých vkladních listů odhadli jsme na 1 desetinu listů čtyřdílých. Již počátkem ledna 1919 vyzvala Městská spořitelna Pražská, připojivši k výzvě potřebný vzor, vytištěný mezitím Pražskou akciovou tiskárnou, 25 pražských českých tiskáren, aby předložily do tří dnů nabídky na dodání po 200.000 – 300.000 takových tiskopisů do tří neděl po zadání. Z vyzvaných přihlásily se jen tři, ostatní odvolávaly se na nedostatek papírů, barev, krátkou lhůtu a t. d. Když ani státní tiskárna objednávku tuto převzít nechtěla, obrátil se zástupce Městské spořitelny Pražské, místoředitel Adolf Lötzsche, na německou tiskárnu „A. Haase“, jejíž zástupce Oldřich Bouček po nedlouhém uvažování oznámil, že ve stanovené lhůtě dodá třeba celých 5 milionů. Objednávka byla též firmou touto včas vyřízena.

Potřebný počet ploten pro podtisk IV. Části vkladního listu se znakem hlavního města Prahy dodal umělecko-grafický ústav J. Štence v Praze.

Ostatní tiskopisy nepůsobily až na překlady do různých jazyků značnějších potíží.

Objednáno bylo:

- 1/ vkladních listů čtyřdílých v

jazyku českém.....	1,975.000,
jazyku německém.....	1,050.000,
jazyku slovenském.....	700.000,
slovensko-maďarském.....	450.000,
polském.....	75.000;
- 2/ vkladních listů trojdílých

v jazyku českém.....	200.000,
„ německém.....	100.000,
slovenském.....	70.000,
slovensko-maďarském.....	45.000,
polském.....	8.000;
- 3/ pravidel pro přijímání
a vyplácení vkladů v jazyku

českém.....	7.000,
německém.....	3.500,
slovenském.....	1.500,
slovensko-maďarském.....	500,
polském.....	300;
- 4/ konsignací pro starosty
obcí v jazyku

českém.....	75.000,
německém.....	45.000,
slovenském.....	41.000,
slovensko-maďarském.....	27.000,
polském.....	5.000;
- 5/ vkladních deníků v jazyku

českém.....	12.000,
německém.....	6.000,
slovenském.....	4.000,
slovensko-maďarském.....	3.000,
polském.....	500;
- 6/ výplatních deníků
v jazyku

českém.....	20.000,
německém.....	10.000,
slovenském.....	8.000,
slovensko-maďarském.....	1.000,
polském.....	1.000,
- 7/ jednacích řádů pro okresní státní komisariáty s dodatkem

v jazyku	
českém.....	2.500,
německém.....	1.000
slovenském.....	1.000
8/ instrukcí pro finanční poklady, berní úřady a ostatní kolký vydávající úřady v jazyku	
českém	600
německém.....	300
9/ denních výkazů, které podávaly okresní stát. komisariáty hlavnímu komisariátu v jazyku	
českém.....	12.000
německém.....	5.000
slovenském.....	3.000
10/ statistických konsignací okresních komisariátů o zbylých bankovkách po provedeném okolkování v jazyku	
českém	2.600
německém.....	1.000
slovenském.....	1.000
11/ vyhlášek všeobecných /: pro obecnostvo:/ v jazyku	
českém.....	200.000
německém.....	92.000
slovenském.....	60.000
12/ pokynů pro nalepování kolků bankových /: k vyvěšení ve sběrnách :/ v jazyku	
českém	5.000
německém	2.000
slovenském	2.000

úhrnem tudíž	5,340.300 tiskopisů,

v čemž nejsou zvláštní instrukce ministerstva pošt, železnic a ministerstva národní obrany pro podřízené pokladny a úřady, vyhlášky komisariátů o pořadu, v jakém dostaviti se měly strany k okolkování bankovek atd.

Přimyslíme-li si k cifrám těmto ještě asi 250 milionů kolků a ostatní rozsáhlé přípravné práce, nebudeme se diviti, nazval-li Dr Rašín akci tuto „bitvou bankovkovou“. Označení toto mám i na obraze, jež dostal jsem od něho 3. dubna 1919 v upomínku na tuto akci s věnováním „Svému milému a vytrvalému spolupracovníku při řízení bitvy bankovkové“ Alois Rašín.

Ostatní přípravy.

Měl-li býti úspěch okolkovací akce zajištěn, bylo nutné ohromní onen aparát, který měl býti 3. března uveden v pohyb, zorganizovati tak, aby každé i sebe menší jeho kolečko konalo bezvadně přikázanou mu funkci. Zvážíme-li, že v pondělí 3. března 1919 – nehledě k pracím podřadným a k službě bezpečnostní – nejméně 15.000 lidí mělo přiložiti ruce k dílu, nebyl to zajisté úkol snadný, tím spíše, když tíha jeho ležela na bedrech jen několika lidí a z těch nejvíce na mně, který měl plnou zodpovědnost na zdar této akce.

Byly vydány sice podrobné instrukce pro hlavní a okresní státní komisariáty a pro sběrný o složení, právech a povinnostech těchto orgánů, než musíme si ujasnit, jak byly orgány ty složeny: pracovali tu vedle úředních bank a lidových peněžních ústavů státní úředníci, profesori, učitelé, duchovní, studenti vysokých a středních škol a t.d. a z těchto nebyli mnozí zvyklí zahloubati se do spousty neobvyklých jim předpisů.

Upozornil jsem Dra Rašína, opíraje se o zkušenosti své z doby daňové reformy v letech devadesátých, že živé slovo vykoná za těchto poměrů daleko více jako sebe důkladnější studium. Dr Rašín s návrhy mými souhlasil. Pozvali jsme nejdříve na společnou konferenci, která konala se 24. ledna 1919 v Clam Gallasově paláci, přednosta zemských finančních úřadů z Prahy, Brna, Opavy a Bratislavy, aby spravili nás o stavu finančních úřadů. Z výkladu presidenta generálního finančního ředitelství v Bratislavě Kvěcha o nepříznivém stavu úřadů našich na Slovensku, kde velká část finančního úřednictva odešla do Maďarska a ti, co zbyli, nebyli příliš spolehliví, seznali jsme, že nezbude, než vyslati na Slovensko důkladného odborníka, který by se přesvědčil o tamních poměrech a podle nabytých zkušeností celou akci jak okolkovací tak soupisovou podle tamních poměrů zorganizoval; president Kvěch byl příliš jinak zaměstnán, aby se mohl práci této plně věnovati. Obrátil jsem se nejdříve na Dra Frant. Lad. Dvořáka, nynějšího centrálního Ústřední jednoty hospodářských družstev v Praze, a když tento nemohl nám vyhověti, na ředitele Zemské banky Dra Maxmiliána Záveského, který těžký úkol tento ochotně převzal. Skončila-li okolkovací akce i na Slovensku, jemuž věnuji zvláštní stať, s úspěchem, má o to Dr Záveský, kterého označil nám Dr. Roos jako výborného odborníka, velikou zásluhu.

Ředitel Dr Záveský byl ihned do celého plánu zasvěcen a 4. února 1919 odjížděl již s úředníky Zemské banky Zvolským a Dvořákem do Bratislavy.

Ve čtvrtek 30. ledna konala se o 10. hod. dopoledne v zasedací síni bývalého místodržitelství v Praze první schůze nedávno před tím ministrem financí jmenovaných předsedů hlavních státních komisariátů a předurčených organizačních referentů. Byli to /: uvádím na prvním místě vždy předsedu a na druhém organizačního referenta :/ za hlavní státní komisariát :

v Praze: president zemského finančního ředitelství a ředitel Hypoteční banky Jan Pokorný,

v Čes. Budějovicích: vrchní okresní komisař František Velík a dirigent Živnostenské banky Hanuš Rataj,

v Hradci Králové: místodržitelství rada Otakar Püchl a vrchní ředitel Králobanky St. Kotlárský,

v Liberci: místodržitelství rada Felix Maschner a ředitel filiálky Živnostenské banky Karel Krejčí,

v Plzni: místodržitelství rada Václav Boum a ředitel tamní spořitelny Dr Richard Krofta,

v Brně: president tamního zemského finančního ředitelství Vojtěch Jakl a vrchní ředitel Moravské agrární a průmyslové banky František Aschenbrenner,

v Uherském Hradišti: přednosta okresní politické správy Ing. František Beneš a ředitel spořitelny Jan Kvapil,

v Olomouci: přednosta okresní politické správy, finanční rada Karel Wagner a dirigent Živnostenské banky Arnošt Sedlický a

v Mor. Ostravě : přednosta finančního ředitelství v Opavě Šimon Brabec, kterého zastupoval vrchní okresní komisař v Mor. Ostravě Žilka, a ředitel Živnostenské banky Leopold Dostál.

Schůzi zahájil ministr financí Dr Rašín poukazem na význam a účel odlučky měny, upozorniv důtklivě všechny přítomné, že hlavní podmínkou zdaru okolkovací akce jest, aby všechny přípravné práce zůstaly až do vyhlášení zmocňovacího zákona a prováděcího nařízení veřejnosti utajeny. Pamatují-li se dobře, - záznamů o tom mimo úryvkovité poznámky nemám – rozvinul na to Dr

Pospíšil v hrubých rysech celý plán. Nepouštěl se a také nemohl se pustit do podrobností, ježto jsme sami ještě tak daleko nebyli, a nebylo toho též potřebí; šlo jen o to informovati zmíněné funkcionáře hlavních státních komisariátů tak dalece, aby zahájiti mohli včas přípravné práce, hlavně organizaci komisariátů a sběren.

O podrobnostech jednáno bylo teprve na schůzi druhé, která se konala v polovici února v téže místnosti za mého předsednictví. Probrány byly zde zejména podrobně instrukce pro hlavní a okresní státní komisariáty, podána Drem Pospíšilem a mnou potřebná vysvětlení k dotazům o tiskopisech, kolicích, hromadných konsignacích, dotacích v okolovaných tisícovkách a t.d., dány přítomným pokyny, aby za účelem hladkého technického provedení okolkovací akce a správného postupu při pracích účetnických a statistických postarali se podobně, jako se to děje zde, o poučeních výkonných orgánů svých okresních komisariátů a sběren společnými konferencemi a přednáškami, a t.d.

Zájem o věc, který se u všech přítomných i při nejmenších podrobnostech po celou dobu schůze jevil, byl dobrou předzvěstí příznivého výsledku.

Přes veškeru horečnou práci na všech stranách viděl jsem již počátkem února, že lhůta šesti neděl, kterou mi dal 7. ledna Dr Rašín, nebude možno dodržeti. Hlavním kamenem úrazu byl tisk kolků. Podle výkazů, které mi musily obě tiskárny denně, později docela dvakrát denně zasílati, bylo očividno, že nemůže přes patrný pokrok ve výkonnosti tiskáren, který se jevil ve stále větších dodávkách, dodán býti včas ani původně objednaný počet kolků, nehledě ani k tomu, že původní objednávka byla později o více jako 100% zvýšena.

Uznali jsme všichni, že nezbude než celou akci aspoň o týden odložit. Začal jsem velmi opatrně; zmínil jsem se v rozhovoru s Dr Rašínem, když naskytla se k tomu vhodná příležitost, o technických potížích, které musíme překonávati. Dr Rašín vystihl správně, kam mířím. „Technických potíží neznám“, byla úsečná odpověď, „do 18. února 1919 musíme býti přes všechny potíže hotovi“. Neznal jich a pečoval jsem též všemožně o to, abych jich nepoznal; byl jinými starostmi tak přetížen, že bylo nutno ulehčiti mu těžký jeho úkol, jak bylo to jen možno.

Válečná má lest se sice nezdařila, připravila však přece půdu společné naší akci, kterou podnikli jsme spolu s Drem Pospíšilem a Drem Roosem. Vylíčili jsme bez obalu Dru Rašínovi věc, jak jest, a poukázali na to, že není ani v moci naší, ani v moci tiskáren překonati tyto potíže, ježto výkonnost obou podniků pro nedostatek strojů a pracovních sil dále stupňovati se již nedá. Dr Rašín dal se tentokrát přesvědčiti a svolil k odkladu celé akce o jeden týden. Spadl mi kámen se srdce a pokračoval jsem s dvojnásobnou chutí ve své práci; týden znamenal pro nás i pro ostatní komisariáty velmi mnoho, tím spíše, že stále přibývalo nové práce, na kterou jsme původně ani nepomýšleli.

Nejvíce starostí působilo nám Slovensko. Čtvrtého února odjel Dr Záveský do Bratislavy a 9. února o 11. hod. dopoledne byl zde již málo potěšující fonogram:

1/ Potřebuji od vojenské správy 8 automobilů a sice 2 pro Prešpurk /: 19 berních okresů /:, 2 pro Zvoleň /: 17 berních okresů /:, 2 pro Košici /: 13 berních okresů /: a 2 pro Ružomberk /: 18 berních okresů /;

2/ železniční služba naprosto nedostatečná; nutno rozmnožit personál a dáti větší přiděl uhlí, ježto by jinak akce byla ohrožena, zejména by jízda obecnstva ku sběrnám nabyla nebezpečna;

3/ vojenská správa musí okamžitě učiniti opatření, aby jižní hranice byla lépe obsazena, jmenovitě aby akce úřední na pravém břehu Ipoly nebyla rušena; Rimavská Sobota, Ipolské Šahy a 1 berní úřad u Košice byly v posledních dnech zabrány Maďary;

4/ bude nutno, aby zemské finanční ředitelství v Praze přijalo 40-50 sil z řad úředníků bankovních, rovněž zemské finanční ředitelství v Brně asi 30 sil, konečně i moravský zemský výbor několik sil. Silami těmito bude pan ředitel Kvěch disponovati telegraficky. Hlásiti se mají u pana ředitele v Prešpurku, odkud budou na patřičná místa dirigováni;

5/ hlavní komisariáty budou zřízeny v Prešpurku, Zvoleni, Košicích a Ružomberku. Funkce okresních sběren připadne z největší části berním úřadům.

Již ze zprávy generálního finančního ředitelství, kterou nám podal na konferenci 24. ledna 1919, seznali jsme, že bude nutno prořídlé řady berního úřednictva na Slovensku okamžitě doplniti spolehlivými úředníky s potřebnou kvalifikací. Neohlížel jsem se, které oddělení ministerstva financí je k tomu příslušné, a vzal věc do ruky sám. Obrátil jsem se nejdříve na přednosty zemského finančního ředitelství v Praze a Brně a na jednotlivá ústředí čl. peněžních ústavů, s kterými jednal před svým odjezdem též Dr Záveský; všude vyšlo se mi s velkou ochotou vstříc. Svaz bank dal nám již v prvních dnech měsíce února k dispozici 69 úředníků, většinou starších, kvalifikovaných zvláště

ke službě pokladní a likvidační; mimo to přihlásilo se ještě 15 úředníků z jiných bank. Jakmile došel 9. února fonogram Dra Záveského, sháněl jsem, podporován vydatně Drem Rašínem, personál, kde jsem mohl; u zemského výboru v Praze a Brně, Zemské banky a Hypoteční banky v Praze, u větších pojišťoven a t. d. Již 22. února 1919 oznámil nám Dr Záveský, že má 213 lidí z různých oborů /: mezi těmito byli patrně i úředníci berní, kteří odjeli na Slovensko již v měsíci lednu, celkem asi 40 :/ a že potřebuje ještě dalších 170; část jich byla již na cestě nebo k odjezdu připravena.

Žádaných 8 automobilů opatřilo 19. února ministerstvo vnitra v dohodě s ministerstvem národní obrany a akciové společností „Laurin a Klement“ v mladé Boleslavi. Každý hlavní státní komisariát /: Bratislava, Zvoleň, Košice a Ružomberk :/ dostal podle přání Dra Záveského po dvou vozech.

Obsah bodů 2/ a 3/ sdělen byl okamžitě s ministerstvem železnic, resp. Národní obrany s dožadáním, aby učinila potřebná opatření.

O ostatních přípravních pracích na Slovensku zmíním se ve zvláštní stati věnované tomuto území.

V místnostech oddělení 4 bylo den ode dne rušněji. Bylo nutno vykonati včas rozsáhlé přípravy nejen k okolkovací akci, nýbrž i k soupisu dluhopisů rakouských a uherských válečných půjček a pokladničních poukázek Rakousko-uherské banky /:nařízení ministra financí z 25.února 1919, č. 85 Sb.z. a n. :/, který proveden býti měl ve třech dnech od 27. února do 1. března 1919, nýbrž i k soupisu peněžních vkladů a členských a závodních podílů /: nařízení vlády republiky Československé ze 4. března 1919, č. 110 Sb. z.a.n. :/, který začal hned v pondělí 10. března po skončeném okolkování bankovek. Řada tiskopisů musila býti vydána též v jazyku německém, slovenském, maďarském a částečně i polském; podobně bylo tomu i s chystaným zmocňovacím zákonem a prováděcím nařízením. Sháněl jsem potřebné k tomu síly, kde jsem mohl: mezi konceptními úředníky ministerstva financí, úředníky ostatních resortů, studujícími vysokých škol a t.d. Přihlášek bylo dosti, při výběru bylo však potřebí největší opatrnosti. Znal jsem již z vlastní zkušenosti, jaké potíže často překlady podobně působí i tomu, kdo s duchem dotyčného jazyka důkladně jest obeznámen. Na překladech pracovalo se několik dnů pozdě do noci. Vyprávěl mi nynější přednosta presidia, ministerský rada Dr Lippanský, který spolupůsobil při překladech do němčiny a přišel jednou domů až po 2. hodině v noci, že byla žena jeho, když stále nešel, tak rozrušena, že chtěla se již obrátiti s dotazem na policii. Nebylo divu. Po 10. hod. byly tehdy veškeré veřejné místnosti zavřeny, v paláci Clam Gallasově pracovalo se však horečně až do půlnoci i přes ni.Šťěstí, že nebyl jsem tehdy ještě ženat, jinak by bývala měla policie se mnou plně ruce práce. Osud tomu chtěl, že stala se paní ta, když porušil jsem v pozdních letech celibát bývalého svého oddělení, moji švakrovou a sestra její mou ženou - - -.

Mezitím než dodány byly objednané tiskopisy, byly dokončovány podle statistického materiálu z roku 1910 výpisy o počtu obyvatelstva v jednotlivých soudních okresech a pořizovány podrobné výpočty různých tiskopisů potřebných pro jednotlivé státní komisariáty. Práci tuto převzal a Městská spořitelna Pražská, která zaslala hlavním státním komisariátům seznamy přidělených jim soudních okresů s odhadnutým počtem stran a s odhadem oběživa v jednotlivých soudních okresech, při čemž čítalo se okrouhle 600 K na hlavu.

Značné starosti působilo nám zasílání tiskopisů. Bylo k tomu potřebí velkých, pevných, uzavřených beden. Hotové nebyly na skladě a dáti zhotoviti nové k tomu nebylo času. Počítali jsme s každým dnem. Kdosi – myslím, že to byl Dr Tesař – upozornil mne na ministerstvo národní obrany, které mělo ve vojenském skladišti na Vořechovce dostatečné zásoby. Toto vyšlo nám ochotně vstříc a v několika dnech již byly tiskopisy s potřebným modrým kopírovacím papírem, kterého na venkově nebylo, a s vyhotovenými konsignacemi odváženy pod dozorem místoředitele Městské spořitelny Pražské Adolfa Lötzsche ve velkých, železem okovaných a pevnými zámky opatřených bednách na dráhu. Některé tiskopisy, na př. vyhlášky pro obecnstvo, doručeny byly hlavním státním komisariátem přímo z tiskárny.

O rozesílání kolků bankovkových jsem se už zmínil.

Zatěžkavací zkouškou byl poukaz, jež dalo 24.února 1919 dopoledne ministerstvo financí hlavnímu státnímu komisariátu v Praze, aby zaslal ještě téhož dne večerním vlakem do Košic za 180,000.000 k okolkovaných bankovek a 5,060.000 kusů kolků a do Zvoleně bankovek za 150,000.000 K a 5,750.000 kolků, následujícího dne pak večer do Ružomberka bankovek za 105,000.000 K a 4,830.000 kolků a konečně do Bratislavy bankovek za 263,750.000 K a 7,360.000

kolků. Ve chvatu opatřeny byly u ministerstva železnic a na bývalém státním nádraží 2 zvláštní služební vozy pro přepravu peněz a kolků ještě téhož dne a 2 další pro den příští, dále doprovod legionářů po 15 mužích a 2 důstojnicích pro každý vůz, 2 zdravotní auta ku svážení bankovek, nákladní auto ku svezení beden z rakousko-uherské banky, převzaty v kolkovním úřadě potřebné kolky bankovkové, opatření úředníci ku svážení a předávání materiálu úředníkům zásilky doprovázejícím, zavolána vojenská policie ku hlídání vchodu do Zemské banky, kde byly peníze a kolky bedněny, a opatřeny 2 nákladní vojenské automobily ku převezení beden na nádraží. S největším úsilím všech zúčastněných, zvláště tajemníka hlavního státního komisariátu v Praze, nynějšího min. radu Blažka, podařilo se vypraviti za dozoru ředitele Zemské banky Dra Dowettera zvláštním vlakem první zásilku o půl jedné hodině v noci. Totéž opakovalo se 25. února. Poslední materiál zaslán byl na poukaz ministerstva financí 28. února do Bratislavy.

Zásilky docházely přes nepříznivé tehdejší dopravní poměry, za nichž ztráty zásilek poštovních a železničních nebyly žádnou vzácností, celkem bez větších nehod. Velkou zásluhu na tom měli zástupci ministerstva železnic /: odb. přednosta Dr Karel Mádl :/ a ministerstva pošt a telegrafů /: nynější odb. přednosta Dr Mikolaš :/, kteří od polovice února přicházeli téměř denně ke mně pro potřebné informace a pokyny. Mimo to upozorněna byla obě ministerstva na důležitou roli, která jim při akci této připadla, výnosy z 19. února 1919, č. 2567 resp. 2568 přes. /: příloha XXXIX, X :/.

O úkolech hlavních státních komisariátů /: organizace okresních státních komisariátů, poučení podřízeným funkcionářům o jejich právech a povinnostech, včasné rozesílání tiskopisů a okolkovaných bankovek atd. /: pojednáno bylo podrobně na druhé schůzi předsedů a organizačních referentů těchto komisariátů v zasedací síni bývalého pražského místodržitelství. Aby předešlo se všem nedorozuměním, shrnuty byly ještě výsledky společné této porady do přípisu ministerstva financí z 19. února 1919, č. 2567 a z 20. února 1919, č. 2569 /přes. /: příloha XLI a XLII :/, řízeného všem hlavním státním komisariátům v historických zemích a generálnímu finančnímu ředitelství v Bratislavě.

Doba okolkování kvapem se blížila a bylo nutno obeznámiti s věcí pomalu aspoň v hrubých rysech i veřejnost. Úkol tento sledovaly četné články v denních listech; uvádím zde kromě úvodníku Jandova v Národní Politice s počátku února zvláště článek z 21. února 1919 „První úspěchy chystané měnové rozluky“ a z 23. února „Protí inflaci“ /: oba inspirované patrně Drem Rašínem /: dále článek Pospíšilův z 23. února „K samostatné měně“ a Horáčkův z téhož dne „První krok k nápravě měny“.

Mimo to měli jsme v paláci Clam Gallasově zvláštní redakci, jejíž členové Dr J. Janda, nynější vrchní redaktor Národní Politiky a bývalý ředitel Hospodářské banky Karel Karásek, konali nám tím cennější služby, že byli oba ve stálém styku s peněžními ústavy, s jejichž pomocí jsme zvláště počítali.

V posledních dnech konečných příprav smluven byl též s redakcí Sbírký zákonů a nařízení a se státní tiskárnou přesně postup při tisku zákonů a nařízení s datem 25. února 1919. Byly to: zmocňovací zákon, nařízení ministra financí o soupisu dluhopisů rakouských a uherských válečných půjček a pokladničních poukázek Rakousko-uherské banky, dále nařízení ministra financí ve srozumění s ministrem spravedlnosti o okolkování bankovek vydaných Rakousko-uherskou bankou, nařízení ministra financí o zákazu vydávati uschované cenné papíry a zákon o státní půjčce ve zlatě, stříbře a cizích valutách. Všechny tuto uvedené zákony a nařízení měly býti uveřejněny v jedné části a sice ještě téhož dne, kdy budou oba zákony schváleny, tedy 25. února 1919. Úkol tento byl tím obtížnější, že odevzdali jsme přednostovi oddělení 4 ministerstva vnitra, nynějšímu ministerskému radovi Dru Zdeňku Machovi a řediteli státní tiskárny Dru Karlu Eiseltovi příslušné tiskopisy v pracovně Rašínově teprve 24. února večer. Ještě téhož večera započato bylo s prací a pracovalo se nepřetržitě ve dne v noci až do 26. února ráno. Za krátkou tuto dobu obstarala státní tiskárna sazbu, opravu kartáčových otisků, tisk a vypravení částky XVIII Sbírký zákonů a nařízení o 16 stránkách v nákladu nejméně dvojnásobném jako obyčejně. Nepatrné změny v §17 zmocňovacího zákona, na který usneslo se Národní shromáždění, provedeny byly hned po usnesení finančního výboru a když přišel Dr Rašín 25. února k 7. hodině večer do tiskárny přesvědčit se o postupu prací, byly již zásluhou obou zmíněných úředníků veškeré přípravy skončeny. Na pokyn Rašínův uvedeny byly rotačky v pohyb a ještě večer 25. února byl značný počet částky XVIII Sbírký zákonů a nařízení vypraven.

Zmocňovací zákon a prováděcí nařízení opatřiti si mohl každý v jazyku českém a německém u státní tiskárny a hospodářského úřadu zemského finančního ředitelství za nepatrný peníz.

Namáhavou touto prací – pracoval jsem denně 16 i 18 hodin, většinou při umělém světle v místnostech nevětraných, plných kouře – přivodil jsem si v posledních dnech měsíce února silný

katar oční. Obě oči byly krví tak zalité, že pozbyl jsem téměř úplně zraku, což bylo tím povážlivější, že nebyl nikdo z úředníků ministerstva financí do rozsáhlé této akce tak dalece zasvěcen, aby mne mohl plně zastoupiti. Dík péči, kterou mi věnoval profesor Dr Otakar Lešer, bylo nebezpečí, které dělalo i Dru Rašínovi vážné starosti, ve třech dnech odstraněno.

Souběžně s našimi přípravami pokračovaly i přípravy hlavních státních komisariátů. Mám po ruce mimo zprávy o Slovensku pouze podrobnou zprávu hlavního státního komisariátu v Praze, kterou zpracoval s obvyklou jemu důkladností organizační referent Jan Pokorný, ředitel Hypoteční banky v Praze. Vyjímám z ní toto:

Předsedy okresních státních komisariátů ve venkovských okresech jmenováni byli – v některých teprve po delším jednání – zpravidla přednostové politických úřadů nebo jejich zástupci a kde nebylo těchto úřadů, přednostové okresních soudů. Pro vnitřní Prahu ustanoveni byli předsedy jednotlivých komisariátů vyšší policejní úředníci.

Pokud se týče ostatních členů okresních komisariátů, byla ponechána volba jejich, bylo jim však doporučeno, aby podle instrukcí měli při tom zřetel k důvěry hodným lidem z různých vrstev obyvatelstva a přibrali zároveň místní notáře a zástupce peněžních ústavů.

Všem předsedům okresních státních komisariátů zaslány byly jmenovací dekrety a legitimace pro ně a pro všechny ostatní členy.

Sběrny v jednotlivých okresech venkovských určily okresní státní komisariáty, v obvodu Velké Prahy hlavní státní komisariát sám.

Aby organizace okresních státních komisariátů uvedena byla řádně a s porozuměním do správných kolejí a aby hlavní jejich funkcionáři byli o celé akci včas a dopodrobna informováni, svolány byly hlavním komisariátem důvěrné informační schůze. Dne 17. února 1919 svolána byla do zasedací síně staroměstské radnice schůze všech předsedů okresních státních komisariátů více než 3 hodiny trvající, na níž mimo výklad o významu a účelu akce byly probrány podrobně instrukce pro okresní komisariáty a dány pokyny o jejich ustavení.

Dne 22. února byla rovněž na staroměstské radnici odpoledne schůze všech členů okresních státních komisariátů Velké Prahy, kde probrány byly mimo všeobecné instrukce ještě zvláště důležité otázky úpravy a organizace těchto komisariátů a sběren, a pokyny vypracované hlavním státním komisariátem v Praze.

Dne 26. února byla tamtéž schůze organizačních referentů okresních komisariátů, aby tito důležití činitelé při organizaci okresních komisariátů byli informováni bezprostředně hlavním komisariátem o uspořádání celé akce nejen vzhledem na instrukce pro okresní komisariáty a právě vyšlý zmocňovací zákon a prováděcí nařízení z 25. února 1919, nýbrž i po stránce technických příprav a účetního provádění.

Na den 2. března byla svolána do dvořany „Merkuru“ schůze úřednictva pražských a předměstských peněžních ústavů, kde organizační referent, ředitel Jan Pokorný, pojednal o přijímání bankovek k okolkování předkládaných, o zadržení 50% a vydávání drahé polovice s příslušnými kolky, o pracích účetnických a o postupu ostatních prací ve sběrně.

Mimo to uspořádána byla 3. března ve velkém sále Slovanského ostrova veřejná, čteně navštívená přednáška organizačního referenta Pokorného o hospodářském významu a úkolu okolkování bankovek.

Podobně chystaly se k rozhodnému týdnu i ostatní hlavní státní komisariáty.

Nadešel konečně 25. den měsíce února, kdy na pořadu odpolední schůze Národního shromáždění byl zmocňovací zákon; zmiňuji se o tom blíže na str. 57.

O půl šesté hodině večer volal mne tajemník ministrův Dr Jaroslav Přimda k svému telefonu. Věděl jsem již, oč jde; celý postup byl před tím přesně s Drem Rašínem sjednán. Tento sděloval se mnou, že zákon byl v druhém čtení schválen. Slova jeho:

„zákon byl právě přijat, jedu pro podpis na hrad – spust'te to!“

nikdy v životě nezapomenu. Dal jsem ihned pokyn čiperné naší telefonistce Moravcové, která měla všechno přichystáno; za čtvrt hodiny začala již telefonní ústředna, s níž jsem měl smluveno zvláštní heslo, hlásiti jednotlivé hlavní státní komisariáty, které byly o schválení zmocňovacího zákona zpraveny a požádány, aby zahájily ihned potřebné přípravy. Hlásily se všechny až na Bratislavu, která byla vyrozuměna ještě večer telegramem:

„Národní shromáždění přijalo dne 25. února zmocňovací zákon.

Zařid'te, čeho třeba k okolkování bankovek a k soupisu

válečných půjček. Hned ráno spojte se s námi telefonicky.
Ministerstvo financí /:číslo 3377/přes. :/.

Telegram podobného znění zaslán byl současně finančnímu ředitelství v Opavě.

Ještě večer 25. února rozeslány byly vyhlášky pro obecnost a zahájeny ostatní přípravy.

Soupis dluhopisů rakouských a uherských válečných půjček a pokladničních poukázek Rakousko-uherské banky určen byl na dny 27., 28. února a 1. března z toho důvodu, že bylo nutno provést je za těchto přísných opatření, jako okolkování bankovek, zvláště však aby měly státní komisariáty dostatek času ku organizaci a potřebnému zařízení sběren. Počítali jsme též s tím, že při tehdejších dopravních poměrech na drahách a poštách nebudou tu a tam přes všechna opatření obou příslušných ministerstev některé zásilky doručeny vůbec aneb aspoň včas, že přiděly tiskopisů a kolků odhadnuté podle klíčů, které mohly snadno selhat, nepostačí, že bude v některých místech potřeba větších záloh v okolkovaných bankovkách atd. Všechny tyto závady mohly v době 5 dnů snadno být odstraněny. K účelu tomu bylo pohotově několik automobilů, zrekvírovaných pražským magistrátem, a kde nedalo se předvídat, že by zásilka došla včas poštou nebo drahou, byla vypravena za doprovodu úředníků automobilem. Jak nutně bylo potřeba tohoto mezidobí, povědět by mohl nejlépe nynější ministerský rada Dr. Kunzl, který pověřen byl úkolem pečovat o včasné a správné vypravení podobných zásilek a odcházel ode mne s celým balíkem neprotokolovaných telegramů a nutných přípisů, jež zpravidla ještě téhož dne musily být vyřízeny; k zápisů do protokolu nebylo ani času ani personálu.

Nezapomněli jsme ani na drobné střádaly a požádali tiskem /: tuším 27. nebo 28. února :/ záložny a spořitelny, aby – když již nesmí vklady přijímat – odemkly aspoň svým drobným vkladatelům pokladničky a peníze tam vložené jim vrátily, aby si mohli sami učiniti nutné opatření.

Přesvědčil jsem se tehdy, co dá se dobrou organizací a správou i za poměrů velmi nepříznivých provést.

Okolkovací týden

Byla-li v týdnu kolkování bankovek v hlavních a okresních státních komisariátech a sběrných nepřetržitá služba až do pozdních hodin večerních, pracovalo se u nás i v noci.

Měl jsem původně v úmyslu rozjet se v prvních dnech tohoto týdne do venkovských komisariátů, abych přesvědčil se osobně o postupu prací a náladě obecnosti, než již v pondělí 2. března viděl jsem, že není ani pomyšlení na to, abych vzdálil se jen na několik hodin s místa, odkud dávat jsem musil po celý den pokyny na všechny strany. Připomenou-li, že celá oblast republiky rozdělena byla na 410 okresních komisariátů s téměř 1500 sběrnami a že bylo tehdy zvykem obracet se i s věcmi méně důležitými přímo na ministerstvo, dovede se každý snadno představit, jaký ruch byl po celý den v mé kanceláři. Telefon byl stále v činnosti: tu žádány byly vysvětlivky instrukcí a rozhodnutí o důležitějších věcech, tam scházely kolky nebo tiskopisy, jinde opět kolkované tisícovky, tu dotazovali se mne zvědaví redaktoři denních listů, aby byli první, kteří přinesli zprávy o postupu kolkování, zkrátka bylo vyloučeno, abych se mohl na delší dobu vzdálit.

Zašel jsem si, když nebylo jinak možno, aspoň do Městské spořitelny Pražské v Rytířské ulici. Očekával jsem, že shledám se na ulici s obvyklými „frontami“ a zatím až na snadnější proud přicházejících a odcházejících nebylo pozorovati nic zvláštního. Budova spořitelny stačila úplně, aby pojmula dostavivší se strany, pro něž zřízeno bylo několik pokladen vkladních a výplatních. Celá řada úředníků a zřízenců – tuším asi 100 – pečovala všemocně o to, aby strany nemusily dále čekat; obecnost chovalo se bezvadně, takže stráž bezpečnosti stála zde téměř nečinně, zkrátka obraz pořádku, který u každého vzbuditi musil respekt.

Podobně bylo tomu, jak potvrzovaly docházející zprávy, i v jiných ústavech pražských.

S Prahou byl jsem tedy úplně spokojen, čekal jsem jen, jaké zprávy dostanu z venkova. První, s kterým jsem se po 10. hodině večer telefonem spojil, byl ředitel Dr. Krofta, organizační referent hlavního státního komisariátu v Plzni. Přišel, jak mi oznamoval, právě z kanceláře hlavního komisariátu a pochutnával si na čaji s koblihama. Byl v nejlepší náladě a zprávy, které mi podával, byly vesměs příznivé. I z jiných míst docházely zprávy dobré.

Nebylo již daleko do půlnoci, když ulehnu do své „komisní“ postele v Clam Gallasově paláci. Již dávno neulehal jsem tak spokojeně; věděl jsem, že úspěch prvního dne je nadějnou

předpovědi dobrého konce. Spal jsem tehdy dobře; více ještě jak vlněná houně „komisní“ mé postele hřálo mne vědomí, že na tomto úspěchu mladého našeho státu mám také nějaký podíl.

Dobrá má nálada z prvního dne pokazena byla poněkud zprávami, které docházely z německého území v úterý 4. března, kdy došlo tam k vážnějším demonstracím, které vyžádaly si bohužel i několik lidských životů. Přesto že příčinou bouří těchto nebyla kolkovací akce, nýbrž momenty národně politické /: toho dne konaly se totiž schůze před zahájením zasedáním německo rakouského národního shromáždění /:, obával jsem se, aby vzrušená nálada německého lidu nepřeskočila i na naši akci, při které spolupůsobily četné německé peněžní ústavy. Nestalo se tak; rázným zakročením vlády byly bouře záhy potlačeny a kolkování bankovek pokračovalo i v krajích německých v klidu dále. Pamatuji se jen na jeden případ odporu. Zástupci obce Vrutice /:Webrutz /: objevili se v určený jim den u okresního komisariátu ve Štětí bez bankovek se státoprávným ohrazením, že se považují za občany Německo Rakouska a že tudíž svých bankovek nepředloží k okolkování. Ohrazení takových došlo ostatně více a nevěnovali jsme jim zvláštních pozorností. Stačilo poukázat na §2 zmocňovacího zákona, aby přišli hned druhý den a prohlásili, že si věc rozmyslili a žádají, aby jim byly bankovky okolkovány. Poněvadž lhůta pro ně určená již uplynula, nebyly bankovky sběrnou k okolkování přijaty a občané vrutičtí odkázání, aby se obrátili se svou žádostí na ministerstvo financí, které jim snad povolí z milosti dodatečné okolkování. Přišli velmi zkroušeně ke mně a odcházeli ještě zkroušeněji od Dra Rašina, kterého jsem na návštěvu upozornil. Bankovky byly jim sice dodatečně okolkovány, cesta do kanossy však, kterou musili majitelé jejich prodělati, jistě nepozvedla vážnost těch, kdož je k nerozváznému onomu kroku pohnuli.

Až na zmíněné výtržnosti v německých krajích vyvíjela se akce kolkovací díky dobré organizaci, obětavosti výkonných orgánů a ochotě obecenstva až do konce celkem klidně. Jen v poslední den, tj. v neděli 9. března 1919, kdy bylo na řadě obchodnictvo, působil značný nával a větší částky předkládaných bankovek jistě potíže. Objevily se tu a tam před místnosti sběren „fronty“, které zvláště v Praze vysazeny byly jízlivým vtípům /: „chudí živnostníci“, „fronta keřasů“ at.d. /:, než do večera byly i tyto potíže zdohány.

Že nescházely na konci akce i různé slavnostní projevy, nemusím ani podotýkati; v Praze dal kupř. náměstek ředitele Adolf Lötzsch, když odcházela poslední strana o půl 5 hod. odpoledne z Městské spořitelny Pražské, skončení akce pro strany slavnostně vytroubiti jedním ze spořitelních zřízenců, sokolským trubačem.

Nemalou zásluhu o hladký průběh rozsáhlé této akce měly hlavní státní komisariáty, jejichž členové, v první řadě předsedové a organizační referenti v týdnu od 3. do 9. března uvolnili se ve svém povolání a napjali všechny síly, aby zabezpečili úspěch důležité této akce. Měli postupně dozor v hlavním státním komisariátě, přijímali zde osobní návštěvy a vyřizovali nesčetné telefonické dotazy, navštěvovali přidělené jim okresní státní komisariáty, hlavně ty, kde podle jejich mínění bylo potřebí porady a pomoci /: v obvodu hlavního státního komisariátu pražského navštíveno bylo ze 68 komisariátů 30, tedy téměř polovice /: atd. Stejná zásluha přísluší okresním státním komisariátům a sběrnám, které pečovaly nejen o vhodnou organizaci, nýbrž i o to, aby obecenstvo bylo o celém postupu náležitě informováno: byly pořádány přednášky pro obecenstvo o významu, účelu a postupu akce, vydány vyhlášky o tom, v jakém pořadu má se obecenstvo dostaviti, některé sběrný měly zvláštní právní poradnu, kde dostalo se každému potřebného poučení, dále lepírny, takže obecenstvo dostávalo u výplatní pokladny bankovky již s řádně nalepenými kolky, zkrátka všude byla zřejmá snaha zařídit akci tak, jak vyžadovaly toho místní poměry. To bylo též účelem našich instrukcí, které měly býti jen vodítkem příslušným orgánům, ponechávající jim volnou ruku ve věcech, jež podle různých poměrů vyžadovaly různé úpravy.

Trvalou i občasnou službu bezpečnostní – denní i noční – vykonávalo v Praze a v předměstích československé zahraniční vojsko, službu pořadatelskou stráž bezpečnosti. Na venkově byly to hlavně vždy ochotné Sokolské jednotky tělocvičné a sbory hasičské, které propůjčily své organizace pro službu bezpečnostní a pořadatelskou; v některých okresních obstarávalo službu tuto vojsko a četnictvo.

Nebude snad od místa, uvedu-li zde též několik posudků tisku o této první etapě na cestě k uzdravení měn. Mám po ruce četné výstřížky, nemohu však dnes již zjistiti, z kterých novin jsou –

dále se tehdy vše ve chvatu a varu, o kterém mohou si jen ti , kdož společně se mnou pracovali, učiniti náležitou představu.

První den kolkování bankovek /: 3. března 1919 :/ S tak velkým napětím a netrpělivostí očekávaný první den okolkování bankovek konečně nastal a ukázal, že vše dobře je připraveno, na všechny možnosti pamatováno, proto také celá procedura odbývá se hladce, běžně, jako obyčejné v bankách a spořitelních úřadování. Přesvědčili jsme se u některých sběren ve Velké Praze, že to všeobecně překvapilo. Manipulace, spojená s kolkováním je velmi důkladně prostudována a připravena, takže kolkování postupuje bez průtahů a rušivých příhod. Obecenstvo bylo předem řádně poučeno a neobtěžuje úřednictvo zbytečnými dotazy. Jak jsme viděli, mají sběrní, aby postup kolkování urychlily, zpravidla zvláštní místo, kde se nejprve kontroluje, jsou-li výkazy o totožnosti osoby v pořádku; dále mají po několika pokladnách přijímajících a výdejních /: např. v Živnostenské bance mají 5, ve filiálce Mor. agrární a průmyslové banky 2, v záložně Vinohradské 3 pokladny pro příjem a stejný počet pokladen pro výdej :/. Na Vinohradech připadá na jednu sběrnou denně průměrně po 70 domech, tj. asi 400 lidí.

Také na venkově má kolkování hladký průběh. Např. u filiálky Živnostenské banky v Ml. Boleslavi byl průběh kolkování docela hladký. Prvního dne dostavilo se k výměně 470 stran.

Druhý den kolkování bankovek /: Článek ze 4. března 1919 :/. Příběh druhého dne okolkování bankovek neliší se nějak od včerejška. Fronty na kolkování před sběrnami vyskytují se jen zřídka a zaviněny jsou jen nedostatečnou prostorou, kterou má dotyčná sběrna k dispozici. Většinou však bylo možno všechny, když se dostavili ke kolkování , pojmouti do sběren, takže netrpěli nečasem.

Kolkování samo druhý den postupovalo na základě zkušeností, získaných za včerejšek, pokud možno, ještě hladčeji, než prvního dne. Nerušený průběh kolkovací akce po celý týden zda se již nepochybný. Všechny chaosy a snad i naděje, které tu a tam byly chovány, ukázaly se bez podstatnými. Naš lid, naše široké kruhy správně chápou účel Rašínovy operace a podrobují se jí odevzdaně, místy dokonce s humorem, jemuž je naučila krušná válečná léta.

Kolkování bankovek pokračuje tedy dobře a hladce. Příčinou toho je, že v tomto případě ukázalo se obecenstvo ukázněným a vyspělým a potom, že rozdělení a organisování práce bylo řádně promyšleno lidmi, znalými peněžní praxe a že je prováděno zručným a odborně schopným úřednictvím peněžních ústavů.

Také z venkova docházejí zprávy o hladkém průběhu kolkování.

Druhý den kolkování bankovek /: článek z 5. března 1919 :/ Druhý den kolkování bankovek potvrdil jen zkušenosti získané již v pondělí. Kolkování postupuje hladce a bez rušivých příhod. Ptejte se kohokoliv, všichni jsou s okolkováním a jeho prováděním a s průběhem celé okolkovací akce nanejvýš spokojeni. Spokojeny jsou okresní komisariáty, spokojeni jsou úředníci sběren, spokojeno je obecenstvo, přinášející bankovky k výměně.

Na všech zúčastněných je viděti, že si vše přestavovali mnohem hůře. Těm, kdo akci okolkovací vedou, šla hlava kolem z miliard, jež mají projíti jejich rukama. Obecenstvo pak bylo poděšeno kolujícími pověstmi o nastávající výměně korun za novou měnu v poměru velmi libovolně udávaném a nyní je mile překvapeno, když vidí, že vlastně nic neztrácí a je rádo, že se u nás dějí opatření v zájmu upevnění naší měny. Obecenstvo chová se proto také vzorně a není slyšeti nejmenších stížností v té příčině aspoň u nás ve Velké Praze.

I obavy, jež budilo zadržování drobných, totiž korun a dvoukorun, ukázaly se přehnanými díky vhodným opatřením naší finanční správy. Dnes již, jak bylo viděti, zejména na elektrické draze, jest oběh drobných skoro zcela normální. Je to také docela pochopitelné. Je přece lépe míti peníze okolkované, než drobné, jejichž konečný osud není znám.

Celkem jest stále zřejmější, že všechny drobné nesnáze, jež zcela pochopitelně souvisí s takovou dalekosáhlou akcí, byly dosti hladce překonány, takže úspěch Rašínovy operace nijak neohrožují.

Po skončení kolkování bankovek /: článek z 11. března 1919 :/. Po svém velkém úspěchu v Národním shromáždění dne 25. února t.r., jež nesporně znamenalo jednomyslné přijetí a schválení

předložených finančních návrhů, zaznamenává ministr financí Dr Rašín další neobyčejně cenný a významný úspěch: kolkování bankovek, prováděné po celý minulý týden, bylo úspěšně skončeno.

Hladký a nerušený průběh kolkovací akce – s celé republiky po celý týden nebyly hlášeny nijaké významné poruchy – ukázal, že naše finanční správa se tak důkladně připravila, že je s to celou chystanou dalekosáhlou akci soupisovou provést se stejným úspěchem jako právě skončené kolkování bankovek a zajistit tak úspěch Rašínova finančního plánu. Finanční správa má po ruce vyspělou, vycvičenou a zdatnou organizaci nejen svou, nýbrž i peněžních ústavů, jež se právě neobyčejně osvědčila, takže je nepochybné, že i všechna další opatření budou mít náležitý úspěch.

Zvláště zajímavým je článek uveřejněný v neděli 16. března 1919 v Národních Listech. Je to rozhovor redaktora tohoto denního listu s ministrem Drem Rašínem, jehož obsah zasluhuje, aby zachován byl slovně těm, kteří po nás zajímají se budou o těžké začátky našeho státu. Uvádím jej v příloze XLIII.

Vhodným doplňkem obrazu, který zde podávám, bude zpráva, již vyžádal jsem si od jednoho z nejdůležitějších organizačních referentů okresních státních komisariátů, ředitele spořitelny v Domažlicích Tomáše Pokla; líčí v ní dopodrobna důležitý úkol, který připadl okresním státním komisariátům, a jak byl úkol tento proveden, zejména jak bylo nutno vzhledem k místním poměrům organisovati tamní okresní komisariát a sběru, jaká byla učiněna opatření, aby bylo obecnstvo o okolkovací akci správně poučeno a jaký byl postup prací těch ode všeho počátku až do skončení činnosti komisariátu. /: příloha XLIV :/.

Šla-li okolkovací akce sama o sobě celkem hladce, nepostupovaly práce statistické jak u okresních komisariátů, tak i v hlavních komisariátech tak, aby podati mohly ve stanovené lhůtě správný a bezpečný statistický přehled. O hlavních příčinách zmínil jsem se již na str. 114, zprávu o bližších podrobnostech podati by mohli jen úředníci, kteří v bývalém bankovním úřadě ministerstva financí pověřeni byli úkolem zjistiti konečné výsledky celé akce. Doufám, že Národní banka Československá tuto mezeru v dohledné době nějak vyplní. Prozatím poukazuji na přílohy XLV., XLVI a XLVII, z kterých je vidno, jaké opatření učinili jsme za účelem odvodu bankovek, zbylých tiskopisů a kolků, jakož i statistických výkazů.

Kolkování na Slovensku.

Mám po ruce několik podrobných zpráv o průběhu okolkovací akce na Slovensku, z nichž nejpodrobnější jsou zprávy ředitele Zemské banky Dra Maxmiliána Záveského a berního ředitele Šimona Šelepky, který již v druhé polovici měsíce listopadu 1918 vyslán byl z Brna na Slovensko, aby v obsazeném území přejímal zaměstnance berních úřadů a úřady tyto nově organisoval. Pro účel, který sleduji, postačí, omezím-li se pouze na zprávy těchto dvou význačnějších funkcionářů, tím spíše, že obsáhlá zpráva Šelepova opírá se o podrobné denní jeho záznamy. Zprávy ostatních líčí – některé obsírněji, jiné stručně – obtíže, s nimiž setkávali se výkonní orgánové při akci této a při akcích soupisových, a nepříznivou celkovou náladu obyvatelstva slovenského, tudíž věci, o nichž vzpomínky obou zmíněných funkcionářů podávají dostatečně jasný obraz.

Příspěvek ředitele Zemské banky v Praze Dra Maxmiliána Záveského.

Ministerstvu financí v Praze.

Okolkovací akce. Paměti z ní.

K podnětu sekčního šéfa Leopolda kladu si za čest vyličití své paměti z okolkovací akce na Slovensku, pokud z kusých dokladů po letech bylo mi možno je sestaviti.

Bylo to 26. ledna 1919, kdy k večeru byl jsem p. generálním ředitelem Zemské banky Drem Roosem povolán telefonicky do Městské spořitelny Pražské do kanceláře vrchního ředitele Dra Pospíšila. Vznegli na mne dotaz, zda bych byl ochoten převzítí organisaci a řízení akcí na Slovensku, které za účelem osamostatnění naší měny měly býti v území republiky provedeny. Ač jsem Slovenska neznal a z denních zpráv zvěděl o obtížích, které vojenské a administrativní zabránění Slovenska mladému našemu státu působí, převzal jsem bez rozmyšlení nabízený mi úkol a zúčastnil se od tohoto dne porad týkajících se organisace celé této důležité akce.

Dekretem ze dne 4. února 1919, č. 1635/19 přes., byl jsem povolán do sboru důvěrníků pro přípravné kroky k úpravě valuty a zmocněn, abych za tímto účelem společně s příslušnými úřady učinil veškerá opatření na Slovensku.

Po složení přísahy téhož dne do rukou ministra financí Dra Rašína odejel jsem v průvodu tehdejšího tajemníka, nyní náměstka ředitele Zemské banky Zvolského a nynějšího náměstka ředitele Emiliána Dvořáka do Bratislavy.

Dne 6. února zahájil jsem úřadování, představiv se tehdejšímu generálnímu finančnímu řediteli Kvěchovi, ministru Šrobárovi a vládnímu referentu financí Dru Ludovítu Medveckému. Již opatření místností narazilo na značné obtíže. Československé úřady nastěhovaly se teprve dva nebo tři dny přede mnou do Bratislavy, okupovaly veškeré místnosti úřední, které byly po ruce a jen stěží uprázdnilo mi generální finanční ředitelství dvě skrovné světnice z místností jemu přikázaných, ve kterých kromě 3 stolů a několika židlí nebylo jiného nábytku. Potřebný psací stroj přivezl tajemník Zvolský, kterého jsem udělal svým osobním tajemníkem, z Prahy, takže mohli jsme ihned přikročiti k vyhotovení potřebného programu. Generální finanční ředitelství bylo v počátcích organisace finanční služby a disponovalo nepatrným počtem úřednictva. Jak berní úřady, tak i okresní finanční ředitelství byly ponejvíce obsazeny ještě úředníky maďarskými nám nevalně přátelskými.

První mou snahou bylo dostatí se do bližších styků se spolehlivými osobnostmi slovenskými, místních poměrů dokonale znalými. Především byl to Dr Ludovít Medvecký, tehdejší referent financí v Bratislavě, kterého jsem vedle generálního finančního ředitele Kvěcha a ministra Šrobára hned první den zasvětil do zamýšlené akce a měl s ním dlouho do moci poradu o organisaci celé akce.

Na základě maďarského úředního schematismu a kompasu uherských peněžních ústavů dohodli jsme se, že na Slovensku bude třeba zřídití 4 hlavní komisariáty : v Prešpurku /: Bratislavě :/ s 18 berními okresy, ve Zvolení se 17 berními okresy, v Košicích se 13 berními okresy a v Ružomberku s 18 berními okresy. Pro volbu těchto míst rozhodly jednak poměry komunikační,

jednak okolnost, že ve všech místech těch byly značné vojenské posádky, na jejichž ochranu a spolupráci jsem počítal.

Dr Medvecký, který byl advokátem ve Zvolení – a byl již před válkou politicky činným a kandidoval na východním Slovensku v župě Košické, znal dokonale jak místní, tak i osobní poměry celého Slovenska a byl mně pro výběr funkcionářů jak hlavních tak i okresních komisariátů spolehlivým rádcem. Stanovili jsme jako hlavní zásadu, že hranice okresních komisariátů mají zpravidla býti totožné s hranicí berních okresů. V některých místech však, kde berní okresy byly příliš rozsáhlé, rozdělili jsme je na menší obvody. Na jižní hranici, která ještě nebyla ustálená, platila hraniční čára našim vojskem obsazená. Kde berní úřady, jako u Ipolských Šáhů, nebyly bezpečně naše, stanovili jsme jako sídlo okresního komisariátu sídlo velkého průmyslového podniku, jako v Orozce.

Zásadou bylo, že vedle berních úřadů, které z největší části byly již námi převzaty a vedle služnovských úřadů byly hlavní oporou celé okolkovací akce slovenské peněžní ústavy, jejichž seznam na základě předválečné statistiky jsme si neprodleně sestavili a podle jednotlivých hlavních a okresních komisariátů rozvrhli.

Předsedy hlavních komisariátů zvolili jsme župany dotyčných žup, tedy v Bratislavě tehdejšího župana, nyní biskupa a poslance Zocha, v Košicích župana Dra Sekáče, v Ružomberku župana, později ministra Dra Kállaye, ve Zvolení župana baňsko-bystřického.

Velkou obtíží bylo, že jak spojení železniční tak i spojení poštovní a telefonní bylo naprosto nedostatečné a nespolehlivé, takže na nějaké pravidelné a rychlé dorozumění s jednotlivými navrženými hlavními a okresními komisariáty nebylo ani pomyslení.

Největší obtíží však bylo, že jižní hranice státní tehdy nebyly ještě pevně stanoveny. Veliké části okresů Ipolské Šahy, Rimavská Sobota Torna zabrány byly ještě Maďary. Celé jižní hranice obsazeny byly tehdy našimi legionáři pod vedením italských generálů Piccioniho a Rossiho, z nichž první velel v Bratislavě, druhý v Košicích.

Poměry v Bratislavě stávaly se ihned po mém příjezdu den ode dne obtížnějšími. Již 10. února vypukla generální stávka, která se rozšířila i na hostince a kavárny a podle zpráv, které nás docházely, hrozila vypuknutí i stávka poštovních a železničních zaměstnanců. Za těchto okolností jsem viděl, že s pomůckami, které na Slovensku byly po ruce, by nebylo možno provést úkol mně svěřený a že k rozvážení úředníků, potřebných tiskopisů a bankovek a k udržování pravidelného styku mezi hlavními a jednotlivými okresními komisariáty bude třeba automobilů. Telefonoval jsem proto již 9. února sekčnímu šéfu Leopoldovi, že potřebuji nutně 8 automobilů, 2 pro Prešpurk, 2 pro Zvoleň, 2 pro Košici a 2 pro Ružomberok a že je nutno rozmnožit aspoň na dobu kolkování bankovek službu železniční; jelikož Maďaři odvezli větší část lokomotiv do Pešti, bylo nutno opatřit ihned zejména dalších 30 lokomotiv a potřebný příděl uhlí, dále bylo třeba, aby vedle sil, které zabezpečil jsem si u Svazu bank, Jednoty záložen a Svazu spořitelén, byl dirigován aspoň na přechodnou dobu značnější počet berních úředníků na Slovensko.

Požádav ministerstvo o tato opatření, vydal jsem se dne 11. února jediným vlakem, který tehdy byl vypraven, v průvodu Dra Medveckého a tajemníka Zvolského do Košic.

Vlak byl, jako tehdejší všechny vlaky, nevytopen. Ač jeli jsme 1. třídou, sedělo nás v kupé namačkáno 10 osob a hodinové zpoždění, se kterým jsme z Bratislavy vyjeli, se na každé stanici zvětšovalo. Když dojížděli jsme do stanice Trnavy, byl by se náš vlak málem stal obětí zločinného atentátu. Maďarský výhybkář v posledním okamžiku před příjezdem vlaku přehodil výhybku, což mělo za následek, že sice lokomotiva a první vůz výhybku přejely, další vozy však vyjely z kolejí. Jen tím, že vlak již zastavoval ve stanici, nebylo způsobeno neštěstí; musili jsme sice z vozu vystoupiti a přesehnouti do nového, který nám byl dán k dispozici, jinak však příhoda tato minula bez následků.

Do Košic přijeli jsme dne 12. února. Byly-li poměry v Bratislavě svízelné, byly v Košicích ještě čistě válečné. Město bylo v pravém slova smyslu vojskem přeplněno, Všude po ulicích procházely vojenské hlídky italských legionářů a též vzezření obyvatelstva bylo naprosto nepřátelské. Generální stávka, kterou v Bratislavě jsme opustili, uvítala nás stejně v Košicích. V hostincích a kavárnách odepřeli nám podati jakákoli jídla, takže byli jsme nuceni obrátiti se na vojenské velitelství, které poskytlo nám v důstojnické menáži útulek a pohoštění.

Na županském úřadě, kam jsme se neprodleně odebrali, zastihli jsme župana Dra Sekáče a starostu města Dra Mutňanského v poradě s vůdci dělnictva a v plné práci zabezpečiti nejnnutnější potřeby životní. Jest přirozeno, že jmenovaní funkcionáři za těchto poměrů jevíli malý zájem o naši

akci, z níž obávali se dalšího přístřeší beztak již napjatých hospodářských a politických poměrů. Teprve pozdě v noci přikročili jsme k nutné poradě o organizaci hlavního a okresních komisariátů župy košické a dohodli se s nimi o personaliích těchto komisariátů.

Dne 14. února navštívil jsem Vojenského velitele generála Rossiho a požádal ho, aby nám po dobu akce okolkovací vzhledem k naprosto nedostatečnému spojení železničnímu dal k dispozici potřebné vojenské nákladní automobily a vojenské síly k transportu a hlídání bankovek. Generál Rossi žádost mou příkře odmítl uváděje, že má naprostý nedostatek automobilů a že nákladní automobily stěží stačí na nutnou aprovisaci vojenské služby, která vzhledem k velké rozloze hranic a nedostatečným zásobám horního Slovenska činí velké obtíže. Pro nutnost námi připravované akce neměl porozumění a pokládal ji vzhledem na rozčilení a zneklidnění obyvatelstva pohraničních území přímo za nebezpečnou. Spojil jsem se proto neprodleně Hughesovým telegrafickým aparátem s ministerstvem financí a sdělil mu obtíže, které ve východním Slovensku se vyskytují a žádal za důraznou intervenci u vrchního vedení prostřednictvím ministerstva národní obrany.

Poněvadž pravidelná železniční služba následkem generální stávky, ke které připojily se i železničáři, byla přerušena, žádal jsem od vojenské správy vyslání zvláštního vojenského vlaku, který by nás zavezl do Ružomberka, abychom v organizaci hlavních komisariátů mohli pokračovati. Jenom s pomocí županovou a českých vyšších důstojníků podařilo se nám dosíci vyslání zvláštního vlaku, skládajícího se z lokomotivy a jednoho osobního vozu. Bylo nám však sděleno, že za osobní bezpečnost naší vojenské velitelství nepřejímá naprosto žádné záruky, že bude třeba, aby odjezd našeho vlaku byl utajen a že bude záhodno, abychom ve vlaku, zejména při výjezdu z Košic si lehli na podlahu vagonu, poněvadž není vyloučeno, že stávkující železniční personál bude na vlak střílet. Asi k jedné hodině v noci doprovodila nás hlídka z vojenského kasina na nádraží a bez nehody opustil náš vlak Košice.

V únoru 1919 se ani železniční vozy ani hotely na Slovensku mimo Bratislavu nevytápěly, opatřili jsme proto na cestu na Slovensko potřebnými kožichy a nánožníky a takto vyzbrojeni uložili jsme se na podlahu vagonu našeho zvláštního vlaku, v němž dojeli jsme šťastně bez nejmenší nehody ráno do Ružomberku. Jak já, tak i Dr. Medvecký byli jsme nadáni výborným spánkem, takže v jakékoli poloze a za jakékoli teploty vždy ve vlaku jsme usnuli. Hůře bylo s naším tajemníkem, kol. Zvolským, který většinu noci probděl.

V Ružomberku, kam dojeli jsme dne 15. února, odebrali jsme se neprodleně do místnosti Slovenské banky, kam pozvali jsme vedle ředitele banky předsedu Makovického a poslance P. Hlinku. Jak ředitelství Slovenské banky, tak i poslanec P. Hlinka přislíbili nám ochotně svou pomoc. Ve společné poradě dohodli jsme se pak o personaliích tohoto rozlohou největšího a ponejvíce hornatého hlavního komisariátu. Ve Slovenské bance zabezpečili jsme si úřední místnosti pro hlavní komisariát.

Z Ružomberka odjeli jsme pak do Zvoleně, kde staříčka matka poslance Medveckého pohostinně nás přijala a zejména přispěním ředitele Pauliniho učinili jsme nutné přípravy pro zřízení hlavního komisariátu Zvoleňského a získali potřebná data pro komisariáty okresní.

Dne 17. února vrátil jsem se opětně do Bratislavy a přikročil neprodleně po poradě s županem Zochem k organizaci okresních komisariátů župy bratislavské.

Jednatelem hlavního komisariátu bratislavského ustanovil jsem po dohodě s generálním finančním ředitelem Kvěchem berního správce Tomaše Šelepou, který jak v době okolkovací, tak zejména v pozdější době revise celé akce okolkovací výborně se osvědčil.

Obtíže působilo, že tehdy v Bratislavě nebylo ještě filiálek českých a slovenských peněžních ústavů a že veškeré banky, na jejichž pomoc jsme nutně počítali, měly vedení čistě maďarské, nám málo přátelské. Ježto však okolkovací akce bez peněžních ústavů nedala se prováděti, rozhodl jsem se po poradě se županem Zochem k poradě ředitelů místních peněžních ústavů. Porada byla svolána do županského domu a jejím účelem bylo zabezpečiti pomoc maďarských peněžních ústavů pro státní akci finanční, o jejímž rozsahu nemohl jsem ovšem jim sdělití podrobnosti. Přijetí se strany bankovních ředitelů bylo naprosto nepřátelské. Odpovídali na můj německý výklad maďarsky a v odpovědích, jak mně sdělil přítomný tajemník županského úřadu Maršík, byl tón naprosto protistátní. Odpírali jakoukoli účast vzhledem v nevyjasněným politickým poměrům a nedostatku sil. Pohrozil jsem, že ministerstvo financí ze stanoviska bank vyvodí důsledky, že pomoc peněžních ústavů při zamýšlené akce bude zákonem upravena a že všem peněžním ústavům, která jakýmkoliv

způsobem vystoupí nepřátelsky, bude odňata koncese. Vystoupení neminulo se s účinkem a druhého dne jeden z ředitelů po druhém tajně ohlašoval se v mé kanceláři a hleděl navázati styky.

Odmítl jsem prozatím s nimi vyjednávati a zahájil jednání s organizací úředníků, kteří projevili ochotu při soupisových akcích, o nichž jsem se zmínil, přispěti finanční správě na pomoc, ovšem za podmínky, že práce bude zvláště honorována, což po dohodě s ministerstvem financí jsem jim přislíbil.

Dne 22. února měl jsem na Slovensku již 213 úředníků, které jednak zemské finanční ředitelství v Praze a Brně, jednak Svaz bank, Jednota založen a Svaz spořitelů mně do Bratislavy poslaly. Bylo třeba sjednati pro tyto úředníky hromadné noclehy a organisovati pro ně zvláštní kursy, v nichž o organizaci hlavních a okresních komisariátů, o podrobnostech okolkovací akce byli informováni a s tiskopisy a se správnou manipulací s nimi obeznámeni. V kursech těch upozorňovali jsme veškeré úřednictví na to, že celá akce okolkovací bude zvláštní revizní komisí přezkoušena, takže je v zájmu všech zúčastněných, aby účty celé akce přesně byly vedeny.

Podle odhadu, který jsme mezitím na základě osobní přehlídky a po opětných konferencích s Drem Medveckým učinili, bylo však k provedení akce zapotřebí nejméně 400 úředníků.

Potřebu bankovkového materiálu odhadli jsme po společných konferencích na 863,000.000 K, při čemž pro začátek bylo třeba nejméně 750,000.000 K, a potřeba kolků odhadnuta na 700,000.000. Z Prahy došla mezitím správa, že bankovkový materiál jest připraven a odebrali jsme se proto dne 24. února do Prahy, abychom připravený bankovkový materiál převzali.

Dne 25. února vybral jsem na základě svolení ministerstva financí ze dne 25. února 1919, č. 5438, za ústřední komisariát pro okolkování bankovek na Slovensku z hotovostí uložených v Zemské bance 432,000.000 K v okolkovaných tisícovkách, z toho pro Zvoleň 87,000.000, pro Košice 85,000.000, pro Prešpurk 170,000.000 a pro Ružomberk 90,000.000. Na bankovkách od 10 do 100 K vydáno bylo pak pro Slovensko 338,760.510 K. Převzaté bankovky a kolků odeslány byly úředníky zvlášť k tomu určenými do jednotlivých komisariátů.

Vzhledem k nedostatečným komunikačním prostředkům a nedostatku vyzkoušených sil bylo třeba rozdělení okolkovaných peněz do okresních komisariátů pečlivě připravovati a při tom odjezd jednotlivých transportů pečlivě tajiti. Vojenské správy vyšly nám díky intervenci ministerstva vojenství všude v každém ohledu vstříc a bylo vojsko v hraničních krajích jihoslovenských vydatným našim spolupracovníkem.

Převzaté bankovky stačily pro počáteční potřebu. Muselo se však počítati s tím, aby při jednotlivých hlavních komisariátech byly organizovány také lepírny kolků, kde bankovky z oběhu vzaté po případě přilepením kolků mohly býti okolkovány. Odebral jsem se proto za pražského svého pobytu do lepírny kolků při hlavním komisariátu pražském, a vyzval studenty, kterých k tomu účelu v Praze bylo použito, aby odebrali se na Slovensko. Sotva jsem však sály prošel, dostavila se ke mně deputace organisovaných studentů, která kladla tak nemírné požadavky pro službu na Slovensku, že jsem splnění jejich musil kategoricky odmítnout a jim prohlásiti, že na jejich služby vůbec nereflktuji. Někteří ze studentů přihlásili se pak u zemského finančního ředitelství pro službu okolkovací na Slovensku a byli přiděleni hlavnímu komisariátu v Ružomberku. Dle zpráv berního správce Peřinky se však neosvědčili v žádném směru a musili býti posláni do Prahy zpět.

Po návratu do Bratislavy podařilo se nám pak zorganizovati lepírnu způsobem bezpečným a levným tím způsobem, že v továrně na cukrovinky použili jsme děvčat, která byla pověřena adjustováním cukrovinek, a měla tedy v balení a lepení velkou zručnost a hodila se k práci spojené s lepením kolků na bankovky. Tak opatřili jsme pro hlavní komisariát potřebné množství bankovek bez zvláštních nehod a způsobem velmi levným.

Z úřednictva přiděleného do Bratislavy vybral jsem vedle výše již uvedeného organizačního jednatele, berního správce Šelepky, pro hlavní komisariát bratislavský berního správce Křížana a účetního radu zemského správního výboru českého Suchého pro Košice, berního správce Peřinku pro Ružomberk a berního správce Vincíka pro Zvoleň. Každému z výše uvedených referentů přidělil jsem jako hlavního pokladníka jednoho z bankovních úředníků, vyslaných Svazem bank. Po odbytých kursech expedovali jsme pak úřednictvo na jednotlivé hlavní komisariáty, kde pak úředníci přidělení byli jednotlivým okresním komisariátům.

Po konferencích jak se železniční tak i poštovní správou, odbývaných několik dní před zahájením okolkovací akce, postarali jsme se pak o provoz železniční v době okolkovací akce, pokud

s nedostatečným vozovým parkem za tehdejších poměrů bylo to vůbec možno. Při tom nám referent železnic při ministerstvu bratislavském, nynější prezident Stodola, a tehdejší ředitel státních drah Srp všim možným způsobem vycházeli vstříc.

Do naší kanceláře dali jsme zavést nové přímé telefonní linky, aby okresní komisariáty měly v době okolkovací akce možnost přímého spojení s námi, a při těchto telefonech zařídili jsme nepřetržitou denní a noční službu.

Mezitím došly také automobily, které rozeslali jsme po dvou do každého z hlavních komisariátů.

Přípravy naše byly včas dokončeny, takže okolkovací akce mohla v stejný den být zahájena jako v zemích historických.

Již první den okolkovací akce přinesl však takovou spoustu telefonních dotazů, telegramů a osobních intervencí, zejména z míst venkovských, že viděli jsme z toho naprostou nutnost, abychom akci kontrolovali na místě samém. Vypravil jsem se proto s poslancem Medveckým v nevládním čase po zablácených silnicích na objížďku Slovenskem.

Přes Nitru, Zlaté Moravce, Kremnici, Zvoleň, Báňskou Bystřici, Lučenec, Rimavskou Sobotu, Tisovec, Tornalii, Rožnavu, Tornu, Košice, Prešov, Levoču, Poprad, Lip. Sv. Mikuláš, Ružomberok Žilinu, Trenčín a Trnavu vrátili jsme se do Bratislavy.

Mezi dnem úřadovali jsme vždy po dvou až třech hodinách v jednotlivých komisariátech, večerů a nocí používali jsme k dalším jízdám, takže celý ten týden jsme téměř ve dne v noci byli v permanenci. Zejména na jižní hranici od Lučence ke Košicím byly poměry velice obtížné. V průmyslových místech na jižní hranici, zejména v Levicích, Lučenci a Rožnavě byly vlivy bolševických emisarů mezi dělnictvem patrné a přispěly jsme s Drem Medveckým veřejnými proslovy nemálo k uklidnění dělnictva hlavně tím, že jsme je mohli ubezpečiti, že mzdy vyplaceny budou v penězích okolovaných.

Naše intervence měla však ten dobrý výsledek, že za jízdy podél jižních hranic mohli jsme informovati jednotlivé vojenské velitele o nutnosti této akce a nutnosti přísného střežení jižních hranic a vyšla nám již v této době vojenská správa díky energickému zakročení ochotou vstříc.

Poněvadž pokoje v hostincích obsazeny byly vojskem, spali jsme ponejvíce v bytech soukromých, buď s ochotou vlasteneckých rodin slovenských nám přenechaných, v místě čistě maďarských pak vojensky rekvirovaných.

Všude, kam jsme svůj příchod telefonicky ohlásili, očekávali nás v okresních komisariátech všichni nájemníci, kteří, pokud šlo o provádění celé akce, byli v nejistotě. Zejména okolování hotovostí náboženských fondů, církevních škol a internátů, jmění kostelního, jmění kapitol a biskupství činilo značné obtíže, poněvadž ani informace, které jsme si z Prahy telefonicky vyžádali, nebyly jednotné. Teprve 4. března došlo definitivní rozhodnutí, které pak cirkulárním telegramem všem okresním komisariátům jsme sdělili.

Přes improvizovanost celé akce, přes to, že prováděna byla úřednictvem nejrůznějšího vzdělání a nejrůznějších kvalifikací v poměrech naprosto neznámých, v krajinách namnoze čistě maďarských, nesetkaly jsme se na objížďkách po Slovensku s vážnými obtížemi. Jedině v Rimavské Sobotě, která ještě krátce před tím Maďary byla obsazena, odepřel ředitel peněžního ústavu okolování bankovek, tvrdě, že bankovky, které má v pokladně, byly mu zaslány z Pešti k výplatě mzdy tamních průmyslových podniků. Ani hrozba zatčením na něho neúčinkovala. Nařídil jsem důsledkem toho, aby hotovost ústavu byla zjištěna a učinil ho osobně zodpovědným za veškeré škody, které ústavu jejím neokolkováním vzniknou. Netrvalo to ani týden a dotyčný ředitel přijel do Bratislavy prositi, aby mu bankovky byly dodatečně okolovány.

Venkovský lid, zejména na Žitném ostrově a v jižních pohraničních zámožných krajinách, jen málo donášel peněz k okolování, kdežto ve vnitřním Slovensku akce měla plný úspěch.

Zajímavý byl v době okolkovací pohled na hradské a okresní silnice vedoucí k okresním komisariátům. Vzhledem k řídkosti železniční sítě slovenské a malému počtu vypravených vlaků byl hlavním dopravním prostředkem povoz. Potkávali jsme jich na jízdách z jednoho do druhého, komisariátu na sta, do posledního místečka obsazených.

Před jednotlivými sběrnami byly pak dlouhé „fronty“ jako v nejhorších dobách válečných. Postarali jsme se závčas o to, aby místní policie doplněna byla ve všech okresních komisariátech vojenskými hlídkami, které staraly se také o udržení pořádku v jednotlivých sběrnách.

Díky těmto opatřením nebyl pořádek, pokud je mi známo, nikde rušen a ač ve dnech okolkování statisíce občanů se značnými hotovostmi putovaly mnohdy ze značně vzdálených osad, nebyly hlášeny případy protizákonné. Příčina byla až ta, že následkem okolkovací akce nastal takový čilý ruch na všech veřejných komunikacích, že nekalé živly netroufaly si zasáhnouti.

Již před zahájením okolkovací akce činila nám velké starosti otázka, jak uschováme stažené bankovky. Prošel jsem v Bratislavě všechny větší peněžní ústavy a přesvědčil se, že tresory, pokud jich vůbec měly, jsou pro úschovu velkých hotovostí naprosto nedostatečné. Větší tresory měla toliko filiálka Rakouskouherské banky.

Dohodl jsem se proto s přednostou filiálky této p.Šonnerem, že převezme nám do svého tresoru do uschování námi zapečetěné bedničky a bedny obsahující bankovky z jednotlivých okresních komisariátů nám odvedené a že přenechá nám je ze svých úředních místností k přepočítání.

Tresory dal jsem pak vojenskou hlídkou ve dne v noci střežiti.

V jiných hlavních komisariátech, zejména v Košicích. Ve Zvoleni a Ružomberku, byly poměry ještě horší, poněvadž tam vhodných tresorů vůbec nebylo. Školní a jiné veřejné budovy sloužily místo tresorů – nebylo ani mříží ani nedobytných zámků. Peníze hlídali pokladníci spolu s vojenskou stráží.

Také v Bratislavě byli jsme nuceni přepočítané bankovky přenést z tresorů Rakousko-uherské banky do přízemních místností berního úřadu, sešlé to staré budovy v Grösslingově ulici, a postaviti před okna stráž.

Veliký pocit bezpečnosti jsme však neměli, neb několik set metrů od budovy na druhém břehu Dunaje vlál rudý bolševický prapor.

Bylo mou snahou urychlit co nejvíce přepočítání stažených bankovek a zaříditi kontrolu účtů jednotlivých okresních komisariátů.

Poněvadž písemných zpráv od funkcionářů hlavních komisariátů následkem jejich přetížení pracemi nebylo lze dosíci, odhodlal jsem se k druhé objíždce Slovenska počátkem dubna 1919.

Navštívili jsme napřed Zvoleň přes Nitru, Bánovce a Zlaté Moravce, kde byli jsme hostmi tamějšího župana, pozdějšího ministra Dra Mičury.

Po urovnání neshod mezi úřednictvem hlavního komisariátu učinili jsme opatření ohledně uschování přepočítaných hotovostí v tresoru filiálky bankovního úřadu v Báňské Bystřici a nařídili co nejrychlejší skončení okresních komisariátů a stažení úřednictva do hlavních komisariátů.

Jelikož okresní komisariát v Rožnavě neodvedl přes několikeré urgencye hlavních jeho komisariátů účty a zbylé kolký, zajeli jsme po druhé na jižní hranici přes Březno, Tisovec a Tornalii do Rožnavy, kde pomocí okresního náčelníka učinili jsme potřebná opatření.

Při druhé této objíždce seznali jsme, že zejména maďarské peněžní ústavy, které po převratu veškeré své hotovosti a cenné papíry převezly do Pešti, těžce se pohybují.

Vývoj kursu naší koruny ukazoval již k tomu, že utrpí značné ztráty na hotovostech a cenných papírech. V důsledku toho důvěra obecnstva se od nich odvracela.

Věnoval jsem pilnou pozornost všem těmto zjevům, stejně poměrům závodů průmyslových a podal o nich při příjezdu do Prahy obšírnou zprávu ministru financí Dru Rašínovi. Stejně stesky peněžních ústavů slyšeli jsme na další své cestě v Košicích, Levoči a jiných spíšských městech.

Svaz spíšských peněžních ústavů svolal k popudu Levočské banky konferenci do Popradu, kde vylíčili nám ředitelé těchto ústavů neutěšený svůj stav a tlumočili hlavně požadavek, aby jím bylo dovoleno hotovost a pohledávky své z Pešti na Slovensko převézt a dodatečně okolkovati.

Všude zjistili jsme, že okolkovací akce minula klidně, že sebrané hotovosti hlavním komisariátům byly odvedeny a že až na menší schodky a ztráty celá akce zdárně byla skončena.

Na základě zkušeností na místě samém získaných mohl jsem u jednotlivých hlavních komisariátů přikročiti k částečnému uvolnění přebytečného personálu.

Po návratu do Bratislavy přikročil jsem po dohodě s generálním finančním ředitelem Kvěchem k organizaci kontrolních komisí, které vyslány byvše do sídel okresních komisariátů, na místě samém zkoumaly účty jednotlivých komisariátů a všech jejich sběren.

Dne 19. dubna 1919 odjel jsem po 74 denním pobytu na Slovensku do Prahy.

K žádosti ministra financí Dra Rašína přislíbil jsem po provedené revisi okresních komisariátů revizní operát na Slovensku přezkoušeti.

Dříve než revize okresních komisariátů byla provedena, nastaly na Slovensku vážné události, které hrozily, že zničí celý výsledek naší akce.

Bolševický vpád na Slovensko koncem května 1919 přivodil nebezpečí, že veškeré okolkovací akcí stažené bankovky, které v Bratislavě, Báňské Bystrici, Košicích a Žilině byly uschovány, padnou do rukou bolševiků.

K žádosti ministerstva financí a vrchního ředitele bankovního úřadu Augustina Nováka odjel jsem dne 28. května 1919 do Bratislavy. Již druhého dne naloženy byly veškeré neokolkované, v dolních místnostech berního úřadu bratislavského uložené bankovky a byly zaslány bankovnímu úřadu v Praze. Ještě téhož dne odjel jsem do Zvoleně, kam přijel jsem ráno.

Byl-li v Bratislavě neklid, podobala se krajina od Vrátek ku Zvolení válečnému pásmu. Již na cesta od Kremnice ku Zvolení viděli jsme silnice přeplněné vozy a když jsme se blížili ku Zvolení, bylo viděti, že se děje něco neobyčejného.

Na peroně zvoleňském visela těla čtyř justifikovaných zřízců maďarských, kteří byli dle stanného práva odsouzeni pro vojenskou zradu. Odebral jsem se neprodleně na vojenské velitelství, kde vysvětlil jsem účel svého poslán. Bylo mi sděleno, že Lučenec je nepřitelem obsazen, že naši drží linii Slatinu – Šťávnici a že železniční spojení s Báňskou Bystricí dosud funguje. Úředníkům hlavního komisariátu zvoleňského dal jsem příkaz, aby s veškerými doklady odjeli neprodleně do Turč. Sv. Martina. Sám s Drem Medveckým odjel jsem automobilem do Báňské Bystrice, já abych zachránil uložené tam miliony, on, aby zachránil svou matku a rodinu své sestry.

Na stanici v Báňské Bystrici jsem od přednosta stanice zvěděl, že poslední vlak se státním majetkem vypraven bude o 2. hod. odpolední. Zamluvil jsem si hned 2 kryté vozy u vojenského velitelství v Báňské Bystrici, opatřil jsem nákladní automobil a potřebný počet mužstva.

Když jsem přibyl do místnosti filiálky bankovního úřadu, v jehož tresoru bankovky byly uschovány, shledali jsme tresor uzavřený. Jak nám zřízenec sdělil, pracoval vedoucí úředník Křepelka celou noc v tresoru a chvíli před naším příchodem odešel, aby se poněkud prošel.

Rozeslali jsme ihned na všechny strany posly, aby jej našli, všichni se však vrátili s nepořízenou. Minulo již poledne, automobil s vojenským doprovodem budil pozornost zejména všech Maďarů, kteří přípravy naše bedlivě a zřejmě škodolibě pozorovali.

Již jsme byli zoufalí, když našli jsme vedoucího úředníka v odlehleém pokoji, kam od sluhu nepozorován se uchýlil k odpočinku po probdělé noci.

Rychle byl tresor otevřen a noční práci přednosta v bednách k expedici připravený bankovkový materiál pomocí nákladních vojenských aut po nádraží dopraven a opustil šťastně posledním vlakem po 4. hod. odpolední Báňskou Bystrici. Bylo to o svatodušní neděli.

Auto hlavního komisariátu ve Zvolení, které nás dopravilo do Báňské Bystrice, přenechal jsem Dru Medveckému, aby staříčkou svou matku dopravil do Turč. Sv. Martina. Slíbil, že auto vrátí, aby mohlo dopravit ještě mne a rodinu jeho sestry. Auto se však nevrátilo. Na telefonickou urgenci bylo ze Zvoleně hlášeno, že přibýlo sice do Zvoleně, že vrátilo se však s úřednictvem hlavního komisariátu do Turč. Sv. Martina a že pro nás přijede později, ale nepřijelo.

Nezbylo tedy, než postarat se o povoz, který by mne s rodinou Dra Thurje odvezl ráno přes Nízke Tatry a horské sedlo Sturec do Ružomberku. Železniční spojení přes Zvoleň, jak výše uvedeno, již nefungovalo. Jen na důraznou žádost, podepřenou županským úřadem a místním velitelstvím, podařilo se mi za velkou odměnu získati povozníka, který nás druhého dne časně z rána, aby to nepůsobilo zneklidnění, z Báňské Bystrice odvezl.

Jeli jsme povozem téměř celý den; cesta horským krajem byla překrásná. Nejeli jsme sami, Zprávy o postupu bolševiků pronikly do veřejnosti a zejména uvědomělé slovenské rodiny bály se msty Maďarů.

Odevzdav svěřence své rodině pozdějšího ministra Houdka, spěchal jsem na nádraží, abych odjel do Košic se přesvědčit o tom, zda bylo vyhověno příkazu odeslati bankovky hlavního komisariátu do Prahy.

Již ve Sv. Mikuláši jsme se však dozvěděli, že vlak náš pojedje jen do Spišské Nové Vsi a že veškeré úřady košické jsou evakuovány a na cestě do Lubochné.

Skutečně jsme se několik stanic později, tuším v Liptovském Hrádku, setkali s emigranty košickými. Přesedl jsem do jejich vlaku a zvěděl od župana Dra Sekáče, že hotovosti hlavního komisariátu odeslány byly již do Prahy a že doprovázel je účetní rada Suchý.

Z Lubochné, kam jsem se s Košickými uchýlil, zařídil jsem pak převoz hotovostí ze Žiliny.

Vpádem Maďarů přerušeny byly ovšem práce jak revizních komisí v okresních komisariátech, tak i konečné práce komisariátů hlavních. Materiál byl hlavně z pohraničních žup a okresů odeslán do Prahy a revisní komise přestaly úřadovati.

K výzvě presidia ministerstva financí ze dne 30. července 1919 vykonal jsem pak v měsíci srpnu 1919 konečnou přehlídku hlavních komisariátů a těch okresních komisariátů, kde shledal jsem toho při hlavním komisariátů nutným.

Našel jsem revizní práce zejména v bratislavském hlavním komisariátě ukončeny. Podstatných závad nebylo. Mezitím však přípravy pro uložení dávky z majetku, zejména různé soupisové akce, upoutaly plně úřednictvo. Zkušenosti při okolkovací akci získané přišly jim v dalších akcích pak vhod.

V Praze dne 21. července 1927.

Dr Maxmilián Záveský v.r.

Vzpomínky berního ředitele Šimona Šelepý.

Vynechávám zápisky jeho o zkušenostech a zážitcích při organizaci finanční zprávy na Slovensku a přicházím ihned k okolkovací akci.

„Koncem ledna 1919 bylo již rozhodnuto, že vláda Šrobárova i se všemi ústředními úřady přesídlí co nejdříve ze Žiliny do města Bratislavy, které bylo stanoveno hlavním městem Slovenska. Společně s několika jinými úředníky byl jsem určen, abychom dne 30. ledna 1919 odjeli jako ubytovatelé do Bratislavy za účelem vyhledání a zajištění vhodných úředních místností pro generální finanční ředitelství případně i bytů pro úřednictvo. Odjeli jsme tehdy ze Žiliny dne 30. ledna 1919 v 9 hodin večer a přijeli jsme do Bratislavy dne 31. ledna o 9. hod. ráno. Pro generální finanční ředitelství zabrali jsme v I. poschodí bývalého sborového velitelství u dunajského mostu /: nynější vládní budova :/ potřebný počet místností, sepsali v nich se nalézající inventář, mezi jiným i četné psací stroje a určili místnosti pro jednotlivé obory a referenty. Soukromý byt pomohl mi vyhledati kontrolor tabákového skladiště Josef Symonyi v Římské ulici č.11 ve II. poschodí u H.Gyuli.

Během prvních dnů měsíce února stěhovaly se do Bratislavy jednotlivé odbory státních úřadů do nových místností. Nastala čilá poptávka po bytech pro četné zaměstnance státních úřadů a ústavů. Obyvatelstvo bratislavské chovalo se vůči novým příchozím velmi upjatě a pohrdavě. Volné byty a místnosti nechtělo buď vůbec pronajati, nebo žádalo za ně ceny přemrštěné. Radnice byla proto donucena zřídit ubytovací úřad, který rozhodoval o zabírání volných místností a stanovil výši nájemného. Poněvadž nový tento úřad vystupoval stranicky, domáhalo se úřednictvo, aby v něm mělo přiměřené zastoupení. Současně bránilo se úřednictvo proti přemrštěným cenám pokojů v hotelích a zřizováním vlastních kuchyní staralo se o lacinější stravování. Pro zaměstnance úřadů umístěných ve vládní budově zřízena byla samostatná kuchyně v přízemních místnostech ve dvoře.

Pro zplnomocněné ministerstvo Šrobárova určen byl ve vládní budově v I. poschodí trakt s vyhlídkou na Dunaj, vedle s výhledem na dunajský most umístěn byl poradce pro vojenské záležitosti, major Vavřík a v části druhé s výhledem na násep mostní umístěno bylo generální finanční ředitelství.

Druhou stranu Dunaje měli obsazenu a všemi prostředky pevně zajištěnu Maďaři. Dunajský most s naší strany drželo naše vojsko se čtyřmi kulometry. Také v každém pokoji vládní budovy, který měl vyhlídku na dunajský most nebo na protější stranu řeky, postaveny byly kulometry a potřebnou zásobu střeliva. Dunajský most byl uprostřed zabarikádován kládami a železnými traversami, aby se znemožnila návštěva obrněných vlaků. Kromě toho byl druhý mostní pilíř podminován a elektrické vedení ústilo v pracovně poradce pro vojenské záležitosti. V části mostu, připadající ještě k našemu území, chodili do polovice naši vojáci a v druhé polovině hlídky maďarské. Vysoký mostní násep z naší strany zajištěn byl četnými překážkami z ostnatého drátu. Od vládní budovy za mostním náspem nacházely se dřevěné baráky, v nichž ubytováno bylo vojsko. Nedaleko v městě přímo proti dunajskému mostu jsou vojenské kasárny, které obsazeny byly našimi mladými, neohroženými námořníky. Ze všech těchto bezpečnostních opatření vidělo místní obyvatelstvo, že naděje do přechodného obsazení Bratislavy československým vojskem patří do říše bájí. Vidělo, že nová státní moc usazuje se na Dunaji trvale a pevně; zprávy o přesídlení dočasné vlády pro Slovensko do Bratislavy, jakož i patrné přípravy na všech stranách vyvolávaly v místním obyvatelstvu velkou nenávist, kterou dávalo při každé příležitosti najevo. Napětí mezi místním obyvatelstvem a mezi novými držiteli moci rostlo den ode dne, zvláště když bylo do jisté míry živeno podivným postupem vojenského velitele města Bratislavy, italského plukovníka Barettiho, který prý kvůli maďarské ženské společnosti stranil a nadržoval Maďarům. Nevítaný tento vliv pozorovali hlavně italská legionáři, kteří prý proto Barettiho na veřejné ulici insultovali /: mluvilo se i o poličcích :/. Za tohoto napětí zahájili dne 3. února 1919 zaměstnanci poštovní a zřizenci elektrické dráhy stávkou. Energickým zakročením županského úřadu a příslušných úřadů administrativních bylo stávkové hnutí zdoláno a ke všem státním úřadům postaveny byly vojenské stráže. V týž den sjížděly se ze všech zemí republiky četné deputace k uvítání vlády Šrobárovy, které bylo určeno na den 4. února 1919. Veliký příliv cizích hostů uváděl obyvatele města Prešpurku přímo v zoufalství. Županský úřad vyzval plakáty místní obyvatelstvo, aby ozdobilo své domy a zúčastnilo se slavnostního uvítání nové vlády. Opatření toto bylo jen přilítím oleje do rozpalených myslí bratislavských usedlíků. Domácí moje paní prohlašovala

mi opětně, že jsou Maďary, že nových uchvatitelů moci neuznávají a nikdy neuznají, že se uvítání vlády nezúčastní, ba že ani oknem na ulici nevyhlédnou. „Tuto hanbu nepřezijeme“, byla její poslední slova.

Nadešel 4. únor 1919. Na ulicích od nádraží až po vládní budovu tvořil se po obou stranách špalír vojska všech druhů v plné výzbroji. Na Náměstí republiky postaveno bylo dělostřelectvo. Stejným druhem zbraní obsazeny byly zříceniny hradu. Za městem k Livenému mostu zakopány byly těžké houfnice k ochraně města a hlavně dunajského mostu. Hustě byl obsazen vojskem také levý břeh Dunaje od Děvína až za Bratislavu. V ulicích města a hlavně u vládní budovy shromáždění byli četní hosté ze všech zemí republiky.

Kolem 11. hod. dopoledne přijížděly k vládní budově bouřlivě pozdravované automobily se členy vlády. V posledním automobilu seděl ministr Šrobár a za ním jela četa italských legionářů s tasenými šavlemi. Díval jsem se na původ s vyvýšeného náspu dunajského mostu, kde shromáždění byli četní zástupcové českých měst. Připlížením průvodu k vládní budově nastal okamžik nejkritičtější, neboť volné toto místo bylo dobrým terčem pro všechny druhy maďarských zbraní umístěné na druhém břehu dunajském. Se zatajeným dechem čekal jsem, zda do průvodu nebude střeleno; předbíhal jsem v myslí, co by potom následovalo. S velkým vnitřním uspokojením jsem pozoroval, že ministr vystoupil z vozu a ztratil se nám ve vratech vládní budovy. Formální uvítání vlády skončilo tedy bez nepříjemných příhod. Tehdy dozajista nikdo z hostů nezáviděl Šrobárovi, který odhodlaně konal tuto nebezpečnou služební cestu. Okázalý vjezd jeho vlády do Bratislavy špalírem po zuby ozbrojeného vojska spíše by byl svědčil vojenskému veliteli do nepřátelského města nežli civilnímu úředníku.

Po uvítacích slavnostech nastala horečná činnost ve státních úřadech, která se na novém působišti a v nových místnostech musily nově zařizovati. V budově filiálky Rakousko-uherské banky v Žilíně mělo generální finanční ředitelství jen asi 3 místnosti. Ve vládní budově vyhrazena byla slušná místnost pro generálního finančního ředitele, přilehlá menší místnost byla předpokojem a současně úřední místností ředitele kanceláře. Místnost generálního finančního ředitele souvisela na druhé straně se 2 pokoji, v nichž umístěn byl odbor I pro organizaci berních úřadů a službu pokladní. Ve dvou dalších pokojích nalézal se odbor II pro důchodkovou kontrolu a pohraniční finanční stráž. Vedle byly místnosti vládního poradce pro obchod a průmysl, v další místnosti nalézal se odbor III /: celní /: a v přilehlých dvou místnostech bylo oddělení kancelářské.

Vedle pokoje generálního finančního ředitele na druhé straně měl dvě místnosti vládní poradce pro záležitosti finanční a vedle byly dva pokoje generálního finančního ředitelství, jeden pro autonomní finance a druhý pro berní lustrátory. Dále byly dvě místnosti vládního poradce pro vojenské záležitosti, kteréž souvisely s místnostmi zplnomocněného ministra pro správu Slovenska.

Budova měla ústřední topení a osvětlení plynové, později elektrické.

Přednostou odboru I byl finanční rada Emil Holík; odbor tento dokončoval na chvat práce spojené s přejímáním berních úředníků, vyhotovoval dekrety o převzetí nebo zproštění služby úřednictva dosavadního a ustanovoval dle potřeby a možností u každého úřadu aspoň po jednom vrchním úředníku z Čech a Moravy.

Zatím došly již gen. fin. ředitelství z ministerstva financí první důvěrné zprávy, že bude rozsáhlá akce za účelem osamostatnění naší měny. Provedením této akce na Slovensku a Podkarpatské Rusi mely býti pověřeny berní úřady, jejichž síť byla nejhustší a organizace nejúplnější. Nastala nutnost dokončiti co nejrychleji základní a jedinou organizaci těchto úřadů a dotovati je potřebným personálem. Zemské finanční úřady v Praze a Brně byly vyzvány, aby ku provedení této akce uvolnily potřebný počet berních úředníků. Současně bylo učiněno opatření a státních podniků a ústavů, u bank a samosprávných úřadů, aby daly své úředníky ku provedení této akce k dispozici.

O rozsahu a způsobu této akce zachováno bylo nejhlubší mlčení. Zatím přijel do Bratislavy finanční rada Kugler z Prahy, který byl ustanoven přednostou nově zřízeného hlavního finančního ředitelství v Užhorodě. Informoval se o poměrech na Podkarpatské Rusi a převzal spisy, které se týkaly tamních úřadů. Nedlouho potom přibyl do Bratislavy ředitel Zemské banky z Prahy a zvěděli jsme, že s vládním referentem Dr. Medveckým a ge. Fin. Ředitelem Kvěchem státi budou v čele ústředního komisariátu na Slovensku. U gen. fin. ředitelství a u ministerstva s plnou mocí konaly se neustále porady o zřízení hlavních a okresních komisariátů se zřetelem k organizaci berních úřadů. Z porad těchto vystupují zvolna obrisy budoucí organizace úřadů ku provedení měnové rozluky; jsou to:

Ústřední komisariát pro okolkování bankovek pro Slovensko s vládním referentem Drem Ludevitem Medveckým, generálním fin. ředitelem Otomarem Kvěchem a náměstkem ředitele Zemské banky Drem Maxm. Záveským z Prahy.

I. hlavní komisariát v Prešpurku pro župu prešpurskou, nitranskou, komárenskou a ostříhomskou. Předseda župan Samuel Zoch a náměstkové Dr Okánik a Dr Jamnický.

II. hlavní komisariát Zvoleň pro župu zvoleňskou, tekovskou, novohradskou, gemerskou a hontskou.

Předseda Dr Fajnor, župan ve Zvoleni, náměstkové Dr Mizina, Dr Bazovský, Dr Daxner a Gustav Lehovský. Instruktor vrchní berní správce Vaclav Vaníček a Antonín Holub.

III. hlavní komisariát v Ružomberku pro župu trenčanskou, oravskou, turčanskou, liptovskou a spišskou. Předseda Dr Kallay, náměstkové Dr Gyula, Dr Mlinařík, Dr Pivko a Dr Ruman. Instruktor berní správce František Peřinka a vrchní berní správce Alfred Vinzig.

IV. hlavní komisariát v Košicích pro župu šáryšskou, abaujtonaňskou, zemplinskou a užhorodskou. Předseda Dr Jan Sekáč, náměstkové Dr Fábry, Dr Kriško a Mojš. Instruktor vrch. berní správce Emanuel Křížan a berní správce Plaňava a Jan Malát.

Instruktozem ústředního komisariátu a hlavního komisariátu I. ustanoven byl berní správce Šimon Šelepa a Josef Zvolský, úředník Zemské banky v Praze.

Úkolem hlavních komisariátů bylo starati se o řádné provedení celé akce dle vydaných předpisů a pokynů ústředního komisariátu, dotovati okresní komisariáty bankovkami kolkovanými, přejímati od nich bankovky nekolkované a odváděti je pokladně hlavního komisariátu. Dále byla tam soustředěna administrativa personální a péče o lepirnu kolků.

V obvodu každého hlavního komisariátu zřízeny byly v sídlech berních úřadů okresní komisariáty pro okolkování bankovek, jichž předsedou ustanoven byl zpravidla hlavní služný, městanosta nebo jiný státní civilní nebo vojenský funkcionář. Jen v několika případech zřízeny byly okresní komisariáty také mimo sídlo berního úřadu /: Píšťany :/. V sídle každého okresního komisariátu zřízen byl potřebný počet sběren a to jednak v místnostech berního úřadu, jednak v místnostech peněžních ústavů nebo jiných úřadů.

Každá sběrna sestávala ze síly pisařské, deníkáře pro zapisování přijatých bankovek nekolkovaných, příjmového pokladníka /: kontrolora :/, deníkáře pro zapisování vydaných bankovek kolkovaných, likvidátora a výdajového pokladníka.

Ústřední komisariát dodal hlavním komisariátům seznam měst, v nichž měly býti zřízeny komisariáty okresní, jimž byla však ponechána volnost při zřizování sběren. První obsazení sběren kvalifikovaným personálem před zahájením akce provedl ústřední komisariát. Během akce došlý personál odesílán byl podle potřeby hlavním komisariátem, které jej přidělovaly jednotlivým sběrnam.

Veškeré přípravné jednání prohlášeno bylo důvěrným a do věci zasvěcení úředníci musili složiti slib, že nic nevyzradí. Vnitřní tato organisace trvala od 5. do 10. února 1919, kdy došly také z Prahy první výtisky instrukcí pro okresní komisariáty a sběrný. Protože tyto předpisy nevyhovovaly poměrům na Slovensku, bylo nutno je ihned přepracovati a v potřebném počtu rozmnožiti, připraviti vzorce tiskopisů s příslušným jazykovým textem pro záznamy a vyhlášky pro obce a všechny veřejné ústavy, podniky a náboženské obce. Současně byla připravována distribuce všech těchto tiskopisů na hlavní a okresní komisariáty i se příslušnými pokyny. Včasné provedení všech těchto prací vyžadovalo horečnou činnost do věci zasvěcených osob.

Zatím od potlačení stávký poštovních zaměstnanců a zřízenců elektrických drah šířil se odpor proti nám ve všech vrstvách prešburských starousedlíků. Obchodníci i živnostníci chovali se jak k vojsku, tak i k civilním českým úředníkům a jejich rodinám velmi neochotně. Odpor tento vzrůstal se den ode dne jednak skrytou místní agitací, jednak četnými letáky, které každodenně shazovány byly s maďarských vojenských letadel. Také na druhém břehu Dunaje stály po celé dny zástupy maďarských bolševiků, kteří maďarsky, německy i česky sdělovali hlásnou troubou četně po nábřeží promenujícím prešpurským občanům, že hodina jejich osvobození z české nadvlády se blíží. Odpor místního obyvatelstva proti nové vládě neustále vzrůstal, protože vojenské velitelství chovalo se ke všem těmto provokacím zcela netečně, ba vojsko mělo zakázáno i střílet na maďarské vojenské aeroplány, které každodenně Prešpurk navštěvovaly a rozhazovaly pobuřující letáky. Proti tomuto postupu vojenského velitele, italského plukovníka Barettiho, vzrůstal se odpor v řadách našeho vojska, které pozorujíc zhoubný vliv jeho na místné obyvatelstvo, vyžadovalo opatření energičtější. Bylo patrným, že napětí mezi čsl. vojskem a místním obyvatelstvem jde na ostří nože.

Vojsko nás ubezpečilo, že učiní samo pořádek a dojde-li k otevřenému povstání, že všechno na ulici postřílí. Byli jsme proto upozorňováni, abychom se v tomto případě na ulici nezdržovali. Dlouho živý odpor místního obyvatelstva vypukl dne 11. února 1919, kdy zahájena byla v Prešpurku všeobecná politická stávka. Všichni živnostníci a obchodníci zavřeli své místnosti, zastavila provoz plynárna i elektrárna, ba stávkovaly i převzaté státní úřady. Na náměstí Divadelní svolána byla protestní schůze všeho místního obyvatelstva, kterou však županský úřad ihned zakázal. Vojsko dostalo rozkaz, aby schůzi znemožnilo způsobem co nejmírnějším. Vojáci chodili po chodnicích s nasazenými bodáky a vyzývali na náměstí tvořící se hloučky k rozchodu. Poněvadž davu neustále přibývalo, stával se úkol vojska čím dále tím svízelnější. Odpor davu vzrůstal od minuty k minutě. Žádalo se bouřlivě zahájení protestní schůze a tu i tam ozývaly se hlasy „ pryč s Čechy“. V tu chvíli vyšplhal na stožár elektrické svítilny mladík, který rozvinul v maďarských barvách prapor a snažil se jej na stožár upevnit. V zápětí třeskla rána a mladík řítil se i s maďarským praporem k zemi. Vojsko s nasazenými bodáky začalo vyklizovati přeplněné náměstí. Současně došlo i k nepokojům na Náměstí republiky blíže tržnice. Italský náš legionář obstoupen byl stávkujícím davem, který na něj dorážel pěsti a holemi. Nemaje střelné zbraně, držel pravou rukou v pochvě dýku a levou odrážel dopadající na něj rány. Situace byla beznadějnou, protože útočníků neustále přibývalo. Nevida jiné pomoci, vytrhl dýku a vrazil ji nejbližšímu útočnickovi do hrdla. Proud červené krve zarazil útočníky na okamžik. Toho využíval legionář a prchal z tisícího jej davu. Zatím se však dav vzpamatoval a pustil se do pronásledování prchajícího legionáře i jiných česky mluvících civilních osob. V ten okamžik vyšla na náměstí z Dunajské ulice vojenská hlídka 9 mužů od pluku slovenské svobody vedená svobodníkem. Ten spatřiv tuto situaci, dal ihned povel ku střelbě. Několik mrtvých a celá řada raněných zůstala na dlažbě, ostatní útočníci se rozprchli. Ač nám bylo líto obětí, přece byli jsme ze srdce mu vděční, že rázným vystoupením utlumil vzpouru hned v jejím zárodku a předešel ztrátě na životech v rozsahu daleko větším.

Dne 10. února 1919 představili se u generálního finančního ředitelství první úředníci z Prahy vyslaní na Slovensko ku provádění okolkovací akce. Jednatel ústředního komisariátu dal jim patřičné informace o úkolech, které na ně čekají při okolkovací akci, a dal jim vyhotoviti dekrety o jejich přidělení k jednotlivým hlavním resp. okresním komisariátům. Mnozí z nich odjeli vlakem ještě téhož dne večer, jiní až příštího dne ráno na svá budoucí působišť. Někteří přidělení byli komisariátu v Bratislavě.

Tak přidělen byl ústředním komisariátu účetní rada zemského výboru z Prahy p. H., starší úředník, který dne 11. února 1919 dopoledne nastoupil službu v mé úřadovně. Dával jsem mu právě potřebné informace, když v tom v bezprostřední blízkosti zazní střelná rána. Pohlédnu oknem a vidím, že k ochraně dunajského mostu postavená hlídka střílí živě z pušek do města. Upozorňuji na to v sousedním pokoji fin. radu Holíka, otevírám okno a dívám se na druhou stranu Dunaje, zda z maďarské strany nechystá se přepadení našeho mostního oddílu. Ustrašený fin. rada stáhl mne nazpět do pokoje se slovy: „blázníte, díváte se z okna, když venku se střílí na ostro.“ Odvětil jsem mu klidně, že každá ostrá netrefí, ale že se dívám proto, abych upozornil naši hlídku, kdyby měla býti obrácena jsouc zády, přepadena Maďary s druhé strany. Všichni ve vládní budově mohli bychom se dostatí do rukou Maďarů.

Když jsem se vrátil do svého pokoje, byla ještě střelba v plném proudu. Z vojenských baráků ležících za mostním náspem ozýval se hlahol polnice na poplach. Z města slyšeli jsme střelné rány. Očekávaná bouře se dostavuje, myslím si. V tom přistoupí ke mně na smrt bledý úč. rada H. a sepjatýma rukama mne prosí, abych ho pustil domů. Byl prý celou válku v kanceláři a zde nebyl by nic platen, protože v takových poměrech nemohl by pracovat. Stálo mne to hodně námahy, abych jej uklidnil.

V tom spatřili jsme pod oknem čtyřstupy vojska pospíchajícího do vládní budovy. Četné strojní pušky táhli vojáci na dvou kolkách. Okamžik, a již obsazuje naše vojsko strojní pušky postavené v našich úředních místnostech. Na vozech postaveno jest ostatní vojsko do čtverce a je viděti důstojnictvo, jak důrazně vyzývá k poslušnosti a k účasti na boji toliko na přímý rozkaz. Opatření tohoto bylo velmi nutně potřebí, protože zjevným odporem civilního obyvatelstva bylo vojsko naše vydrážděno do té míry, že by se dalo zcela lehce strhnouti. Sotva udala se svrchu vylíčená příhoda, volá mne k sobě gen. fin. ředitel Kvěch a praví: „pěkně to věru začíná, to jsme právě potřebovali. Zde pan vrchní účetní rada M. mně hlásí, že berní úřad je zavřen – stávkuje. Zjistěte, co je na tom pravdy, zaříd'te potřebné a zavolejte mi na odpoledne oba vrchní úředníky“.

Hlásím to referentu berních úřadů H. a upozorňuji, že v pokladnách uložena jsou depozita a kolkový materiál v ceně několika milionů. Bude teda třeba postavit k bernímu úřadu vojenské stráže. Ihned nabízí se komisař R., že jménem gen. fin. ředitelství dojde na posádkové velitelství a zařídí neprodleně postavení stráží. Odkvapili jsme. Na vojenském velitelství byli R. dáni k dispozici dva muži, italští legionáři, se kterými pospíchal přímo k bernímu úřadu. Na ulicích bylo velmi rušno. Civilní obyvatelstvo střílelo na vojsko z oken. Vystřelili také na hlídky postavené u hlavní pošty a u námořnických kasáren. Stráže na střelbu odpovídaly. Z námořnických kasáren vyběhla část stráže, střílela na Csakyho palác, z něhož bylo vystřeleno a vyrazila domovní dveře a prohledávala bezúspěšně dům. Službu konající důstojník dal ihned vrata námořnických kasáren uzavřít, aby vojsko nemohlo do ulice. Vojáci vyběhli proto do I. Poschodí a stříleli odtamtud na budovu, ze které bylo vystřeleno. V paláci Csakyho i v budově naproti poště byla okna rozstřílena a na omítce byly dlouho stopy střel.

Stráž určena pro berní úřad razila si odhodlaně ulicemi cestu. Civilní obyvatelstvo hnala před sebou, aby nebyla napadena ze zadu. Několikrát použila ruční i střelné zbraně, než dostala se na místo.

Když jsem přišel k bernímu úřadu, byly již stráže postaveny. Na vchodu do úřadu byla upevněna modrou tužkou psaná vyhláška v maďarském jazyku, že opětné zahájení úřadování oznámí na tomto místě důvěrník. Vyhledal jsem proto přednostu úřadu a sdělil mu, že mám s ním nutnou úřední rozmluvu. Šli jsme spolu do kanceláře, kde jsem jej žádal, aby mi vysvětlil znění vyhlášky. „Myslíte“, pravil jsem, „že naše vláda dá si líbiti, abyste jako převzatí státní úředníci stávkovali?“ „Stávkujeme také pro Vás“, byla odpověď. „To energicky odmítám“, bylo mou odpovědí. „Máme-li my s naší vládou něco řešit, pak učiníme tak způsobem docela jiným a ne takovou věrolomností a porušováním daného slibu. Pan gen. fin. ředitel přikazuje Vám mými ústy, abyste se dnes ve 2 hodiny odpoledne dostavil k němu do vládní budovy zároveň s panem kontrolorem.“ Na to obrátil jsem se k oběma legionářům a přikázal jim, aby nikoho do úřadu nepouštěli, jen na příkaz gen. fin. ředitele.

O 2 hod. odpoledne dostavili se ku gen. fin. řediteli Kvěchovi oba vrchní úředníci a omlouvali se, že byli k tomuto činu donuceni nátlakem svých soukmenovců. Musili příslibiti, že do dvou dnů zahájí berní úřad opět pravidelné úřadování; o potrestání jejich vyhradil si gen. fin. ředitel rozhodnutí později.

Ještě téhož dne jsem se dozvěděl, že stávkové hnutí vedl kontrolor úřadu, zuřivý Maďar, který později uprchl také do Maďarska. Veškeré úřednictvo musilo se zavázati ke stávce písemně a kontrolor měl dotyčný spis uschován ve stole.

Aby zlomil všeobecnou stávku, nařídil župan trojjazyčnými vyhláškami, že všichni živnostníci, řemeslníci, kavárníci a hoteliéři, kteří své závody počínajíc zítřejším dnem neotevřou, ztratí bez výjimky své živnostenské oprávnění. Druhého dne /12. února 1919 /: staralo se vojsko i české obyvatelstvo o to, je-li dbáno vydaného nařízení; ti, kteří vyhlášky neuposlechli, byli oznamováni županskému úřadu. Opatřením tímto byla politická stávka skutečně úplně zlomena a také berní úřad zahájil svou činnost.

Gen. fin. ředitelství uvažovalo, jak by získalo potřebný počet berního úřednictva, jehož byl na všech stranách nedostatek. Jakmile byl zajištěn počet českých našich úředníků, byli všichni stávky se zúčastnivší úředníci ze služeb bez jakéhokoliv nároku propuštěni. Vedením bratislavského úřadu pověřeni byli prozatím vrchní berní správce Šesr s kontrolorem Bohumilem Poslušným, kteří z několika jim přidělenými úředníky musili sami delší dobu vésti celou úřední agendu.

Od 13. do 22. února 1919 hlásili se každodenně noví úředníci z Čech a Moravy, vyslaní ku provedení okolkovací akce. Byli poučováni o nastávajících úkolech, a byly jim vyhotoveny dekrety, kterými přiděleni byli jednotlivým hlavním a okresním komisariátům.

Jednatelům – organisátorům hlavních komisariátů – vydány byly seznamy okresních komisariátů i se jmény úřednictva přiděleného a poukázání, aby se odebrali na místo určení. Současně vydány byly hlavním komisariátům pokyny o organisaci okresních komisariátů a sběren.

Dne 22. února 1919 odpoledne doručila dráha gen. fin. ředitelství návštějí, že došly z Prahy 3 vagony tiskopisů. Dle přípisu ministerstva financí obsahovala zásilka různé tiskopisy a hlavně vkladní listy a textem slovenským a slovensko-maďarským, které bylo nutno rozdělit na jednotlivé hlavní komisariáty a odeslati je neprodleně dále do Zvoleně, Ružomberka a Košic. Ještě téhož dne zhotoven byl rozdělovač došlých tiskopisů a hledány pracovní síly pro rozdělení obsáhlé zásilky. Snaha naše nepotkala se však s úspěchem, jednak proto, že následující den byla neděle, jednak že od poslední

stávky byl také proti nám zaujat místní pracovní lid. Aby nenastaly průtahy s dodáním tiskopisů okresním komisariátům v místech odlehlých, bylo nutno co nejdříve zásilku rozdělit a dále expedovat. V týž den dostavilo se právě několik známých berních úředníků od zemského fin. ředitelství v Brně. Vysvětlil jsem jim situaci a požádal je jménem gen. fin. ředitele, zda by nebyli ochotni zítra ráno při rozdělení tiskopisů spolupůsobiti. Všichni přislíbili svoji pomoc a kromě toho získal jsem i jiné pomocníky.

Dne 23. února 1919 vydalo mi gen. fin. ředitelství pověření, že jsem oprávněn převzít též vagon tiskopisů došlé od ministerstva financí. S přihlášenými pomocníky odebral jsem se na nádraží a dal dopravit vagon ku skladišti.

Bylo nutno vyložit především všechny tiskopisy a zjistit počet každého druhu. Dále bylo potřeba rozdělit zásoby podle rozdělovače na 4 hlavní komisariáty. Tiskopisy pro hlavní komisariát v Bratislavě byly odvezeny do vládní budovy. Tiskopisy hlavních komisariátů ve Zvoleni, Ružomberku a Košicích uloženy byly pro každý komisariát do samostatného vagonu a zařízeno ihned, aby byly odeslány na místo určení. Ku odevzdání příslušným hlavním komisariátům určení byli přihlásivší se úředníci, kteří zásilky tyto doprovázeli. Práce tato trvala od rána až do pozdních hodin večerních. Byla to první zkouška obětavosti, při které přidělené úřednictvo čestně obstálo, neštítivši se ani nejhrubších prací. Dostavil se na dráhu též gen. fin. ředitel Kvěch, který nelíčenými slovy nám za mimořádnou ochotu a obětavost poděkoval.

Dne 25. února 1919 došel hlavního komisariátu v Bratislavě vagon kolkovaných bankovek, které převzít měla hlavní pokladna. Především však bylo nutno obstarati pro tuto pokladnu vhodné místnosti. Společně se županem Zochem prohlédli jsme pokladní místnosti všech bratislavských peněžních ústavů, než nikde nenašli jsme ochoty. Všude měli nějaké výmluvy. Uváživše všechny okolnosti, rozhodli jsme se pro místnost a tresor filiálky Rakousko-uherské banky, které jsme zabrali a dali došlé peníze do nich dopravit.

Ředitel filiálky Rakousko-uherské banky bránil se všemi prostředky, aby v budově byla umístěna vojenská stráž. Namítal, že budova je ke svému účelu již stavěna, že dveře budovy nemají zvenku žádných zámků na otvírání a že i bez stráže je úschova peněz naprosto bezpečna. Chceme-li však přes to mít stráž, musí stát před budovou. Přes tuto námitku byla však stráž v budově postavena /: 1 důstojník a 9 italských legionářů ./.

Úředníci hlavní pokladny převzali došlou zásilku kolkovaných bankovek a bankovních kolků. Současně dostali příkaz rozdělit a připravit zásilky na jednotlivé okresní komisariáty.

V týž den konal schůzi hlavní komisariát a poukázal komisariáty okresní, aby provedly rekvisici pomůcek potřebných k okolkování /: psacích potřeb, nůžek, beden atd. ./, ustanovil počet sběren, zajistil jim místnosti a oznámil jména úředníků oprávněných ku přijímání peněžních zásilek a připojil jejich vlastnoruční podpisy.

Nastala mi nyní nová povinnost působiti při organizaci hlavního komisariátu v Bratislavě.

Župan Samuel Zoch svolal do Bratislavy hlavní služné a měšťanosty samosprávných měst všech 4 žup. Na této schůzi ustanovil svým náměstkem dra Okánika a Dra Jammického a členy hlavního služného a ředitele bratislavských peněžních ústavů. Současně ustanovil předsedy okresních komisariátů z řad hlavních služných a měšťanostů měst samosprávných nebo jiné státní úředníky. Všechny zmíněné funkcionáře svolal na den 26. února do Bratislavy k informaci o jejich povinnostech a dal jim podepsati předepsanou přísězní formuli o přesném plnění daných rozkazů a o zachování přísného úředního tajemství o všech usneseních a opatřeních tohoto úřadu. Současně byly jim vydány legitimace, že jsou členy komisariátu pro okolkování bankovek.

Po těchto formalitách obeznámil jsem je s ustanovením zákona ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., o zamýšleném okolkování rak. uh. bankovek a o nařízené občanské pracovní povinnosti všech veřejných úřadů, osob a ústavů soukromých, o právu rekvisice potřebných předmětů a nutných úkonů a o zrušení nedělního klidu a o hodině pracovní době. Probral jsem dále stručně ustanovení vl. nařízení ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., o organizaci hlavního a okresního komisariátu a sběren, o jejich právech a povinnostech, vysvětlil jsem blíže občanskou pracovní povinnost starostů obcí, kněží, peněžních ústavů, společenstev, majitelů továren a jejich závodů, učitelů, profesorů, spolků, majitelů koncesí apod. Uvedl jsem, že okolkování provede se v době od 3. do 9. března 1919 u okresních komisariátů a jejich sběren a že v době od 26. února až 9. března 1919 uzavřeny budou státní hranice pro veškerou dopravu osob a zboží drahou, poštou neb jinými dopravními prostředky, jakož i každý přechod přes hranice. Vydal jsem jim pravidla pro okresní komisariáty a sběrný,

obeznámil jsem je s organizací a postupem při okolkování a vysvětlil význam vkladních listů na 50% zadržovaných bankovek. Konečně jsem jim sdělil, jakým způsobem dotovány budou okresní komisariáty bankovkami kolkovanými a bankovkovými kolků a jak odváděti budou hlavnímu komisariátu bankovky nekolkované.

Na to rozvinula se debata, při které zodpověděny byly různé dotazy. Všichni zúčastnění vyslovili se o mimořádnosti celé akce a zvláště ředitelé peněžních ústavů bratislavských netajili se pochybnostmi, že by bylo možné okolkování v tak krátké době provést. Schůzi skončil župan očekáváním, že každý jednotlivec přičiní se o zdárné provedení uložených mu úkolů a že další pokyny následovati budou písemně.

Dne 27. února konal hlavní komisariát společně s okresním komisariátem novou schůzi, v níž usneseno bylo zříditi v bratislavské čokoládové továrně Stollwerckově lepírnu kolků a stanoven byl počet sběren v Bratislavě.

Jednateli bylo uloženo, aby:

1/ oznámil vojenskému velitelství místnosti hlavního komisariátu, jednotlivých sběren a lepírny za účelem postavení stráží;

2/ odeslal telegramy hlavním služným, kteří nebyli na schůzi, kdy mají čekati peníze kolkované;

3/ zjistil na draze objezd vlaků v pátek dne 28. února ráno, případně zjistil u ředitelství drah odjezdy jejich tak, aby ještě téhož dne do všech komisariátů mohly býti dopraveny ve služebních vozech zásilky peněz s vojenským doprovodem;

4/ zjistil na draze, zda došlé zásilky tiskopisů řádně byly expedovány, případně zaříditi jejich okamžitě dodání kurýrem;

5/ zjistil v Rakousko-uherské bance, zda v bednách a balících tam uložených nejsou tiskopisy, které měly býti expedovány na hlavní komisariáty nebo sběrný, v kladném případě je ihned rozdělit a kurýrem expedovati;

6/ připravil všechny potřebné dluhopisy a plakáty pro okresní komisariát č. 5 v Bratislavě a zařídil jejich dodání i s penězi nejpozději zítra a uvědomil o tom hlavního služného Mayera;

7/ dal pokladně připravit pro jednotlivé okresní komisariáty zásilky kolkovaných bankovek a kolků;

8/ objednal u vojenského velitelství na den 28. února o 4. hod. ráno nákladní auto s legionářskou hlídkou o 10 mužích a 20 námořníků na skládání peněžních zásilek;

9/ zajistil na týž den ráno dle odjezdu vlaků 6 vojenských hlídek opatřených kulometry, určených ku doprovodu zásilek do sídel okresních komisariátů, opatřil jim oběd a večeři na cestě, protože se mohou vrátiti až v noci;

10/ zjistil jména předsedů a pokladníků okresních komisariátů a dodal jejich vlastnoruční podpisy úředníkům, kteří jsou pověřeni doručením peněžních zásilek;

11/ dal vyhotoviti stvrzenky dvojmo na zásilku peněz a kolků dodaných okresním komisariátům;

12/ rozdělil maďarské tiskopisy, pravidla a t.d. a dal je expedovati zároveň s penězi nebo vypravil je kurýrem;

13/ telefonoval Skyšákovi do Parkáně, a postaral se o současné odeslání potřebného počtu úřednictva;

14/ svolal ještě dnes schůzi berního a bankovního úřednictva, dal jim potřebnou informaci a vyzval peněžní ústavy místní, aby předložili výčetky.

Jak z hořejšího lze seznati, uváděla se kola kolkovacího aparátu do číleho pohybu. Dav pokladně potřebné příkazy, ustanovil jsem kol. berní úředníky, kteří měli doručiti zásilky peněz a kolků a poslal je na lože.

Sraz ve 4 hod. ráno u Rakousko-uherské banky. Na to dal jsem pokyny k odeslání nutných dopisů a telegramů a obstaral u vojenských úřadů postavení hlídek, automobilů a doprovodu na 4. hod. ranní.

Na nádraží nebylo možno zajistiti pravidelný odjezd vlaků z Bratislavy do všech okresních komisariátů. Odebral jsem se proto na ředitelství státních drah a tam dojednal jsem na den 28. února odjezd všech vlaků v době od 5.30 do 6.30 ráno tak, že týž den dopoledne budou zásilky na místě určení.

Současně zajistil jsem potřebný počet služebních vozů.

Vrátil se pozdě večer, našel jsem gen. fin. ředitelství v horečné činnosti. Tiskárny nedodaly ještě tiskopisů, které měly být ráno expedovány. Vyhotovovaly se nutně ještě dopisy, opravovaly se kartáčové otisky a rozdělovaly se tiskopisy již dodané. Byla již půlnoc a na odpočinek ani pomyslení. Starý gen. fin. ředitel Kvěch prohlašuje, že bylo již vše řádně provedeno a že mohu tedy s klidem se uložit. S provedením všech přípravných prací byli jsme právě hotovi, když kolem 4. hodiny hlásila se pokladna a k doprovodu určených úředníků, že jsou na místě. Dali jsme složit balíky určené pro jednotlivé okresní komisariáty a doprovodili je k budově Rakousko-uherské banky. Přijelo vojenské nákladní auto a nastala doprava beden a balíků s příslušným doprovodem vojenským ku draze. Zde naložil se náklad pro okresní komisariáty ležící na téže trati a odevzdal se dle kusů doprovázejícímu bernímu úředníku. Velitel vojenského doprovodu uvědomen byl o obsahu zásilek a požádán, aby se postaral o jejich bezpečí zvláště v tom případě, kdyby se něco zlého stalo doprovázejícímu úředníku. Pokračovali jsme pak v dalším dovážení zásilek z Rakousko-uherské banky, až vše bylo v pořádku uloženo do připravených vlaků.

Měli jsme radost, že i tato práce je zdárně dokončena a přáli si, aby kurýři s potvrzenkami byli šťastně zpátky.

Mezi cestujícím obecnstvím bylo viděti značné vzrušení. Vlaky, které měly odejeti již před hodinou, stály dosud v nádraží. Ukládání zásilek a četné ozbrojené hlídky byly neustálým předmětem různých dohadů. Vlaky se šťastně rozjely a kolkovací akce uvedena byla do chodu přesně podle stanoveného plánu.

Nyní bylo nutno postarati se jen o komisariát bratislavský. Pokladníkem tohoto komisariátu ustanoven byl berní správce Nesveda, který přesně kolkované peníze i kolky převzal přímo v pokladně hlavního komisariátu.

Ještě během 28. února zavedeno bylo do místnosti ústředního komisariátu druhé telefonické vedení. Ve vedlejším pokoji zařizovala se místnost pro náměstka ředitele Zemské banky Dra Maxm. Závěského.

Docházely telefonické dotazy hlavních komisariátů a urgencye o dodání scházejícího personálu. Obracím se s týmiž urgencemi na ministerstvo financí. Okresní komisariáty hlásí telefonicky správně dodání peněz a oznamují, že vyhlášky rozeslaly a kolkování zahájily.

Dne 1. března dostavili se úředníci pověřeni doprovodem zásilek a hlásí jednomyslně, že peníze, kolky a tiskopisy řádně odevzdali a předkládají stvrzenky.

Hned na to hlásí některé komisariáty velký nával lidí. Nutno dodati další úředníky a otevřít nové sběrný. Také jsou pochybnosti o přijímání určitých druhů bankovek. Hlavní komisariáty venkovské dotazují se na různé podrobnosti. Obě telefonické vedení jsou neustále v činnosti; akce je v proudu. Docházejí četné dotazy písemně, které možno zodpovídati toliko večer. Než i večer docházejí četné dotazy telefonicky. Bylo-li rušno u ústředního komisariátu v první den, možno říci, že každý následující den vzrůstaly dotazy a agenda lavinovitě. Tam není kolkovaných peněz, které nutno ihned zaslati kurýrem. Běží vždy o miliony. Taj. Zvolský hrozí se poukazů na tak vysoké částky. Co je třeba formalit na výplatu podobných částek u banky? Mnohdy s těžkým srdcem podepsal takový poukaz. Nutnost jednat rychle nepřipouští obvyklých formalit. Poukaz na stroji napsaný dvojmo, označení osoby a průkaz legitimací musí postačiti. Telefonicky hlásí se pokladně, komu jaká částka má být vyplacena. O výplatě zpraven telefonicky příslušný komisariát s příkazem, aby hlásil, že zásilka řádně byla převzata.

Okresní komisariáty a jejich sběrný byly nyní v v tuhém boji. Od rána do večera likvidovaly, přijímaly a vyplácely se peníze a lepily se kolky. Pozdě do noci porovnávaly se položky příjmové a výdajové, aby docíleno bylo souhlasu v pokladně. Tu opětně uplatnili se berní úředníci, kteří ovládají pokladnu a zúčtovací předpisy, neztratili při této spouště peněz hlavu a byť i s velkou námahou, dovedli si vždy udržeti pořádek.

Průběhem kolkování vyskytly se různé případy, na které nebylo pamatováno při sestavování „pravidel“. Docházely četné písemné dotazy od hlavních i okresních komisariátů, jakož i četná rozhodnutí ministerstva financí, která bylo nutno vyřizovati. O způsobu vyřízení rozhodoval ústřední komisariát zpravidla večer. Neplatily tehdy vůbec žádné předpisy o úředních hodinách, pracovalo se každodenně od rána až do pozdní noci.

Uzavření hranic spojeno bylo s mimořádnými obtížemi. Na obou stranách dunajského mostu stály každodenně velké zástupy lidu, který chtěl po práci na druhou stranu řeky. V několika dnech

bylo patrné, že u Bratislavy nemůže býti hranicí řeka Dunaj, protože území na druhé straně řeky tíhne hospodářsky k městu, které má zase potřebu vůkolního kraje hospodářského.

Povolení ku přestoupení hranic dáváno bylo pouze ojediněle a to po předchozí důkladné tělesné prohlídce. Kdo měl u sebe rakousko uherské bankovky, musil je dáti okolkovati. Postupem tím bylo shromážděné četné obecní velitelství velmi znepokojeno, protože chtělo se okolkování vyhnouti. Viděli jsme každého dne z okna kanceláře od rána do noci čekající zástupy lidu před dunajským mostem. Staly se však také případy, že někteří maďarští příslušníci byli z našeho území pro velezrádné rejdy vypovězeni a umínili si stěhovati se i s nábytkem. Jízdní dráhu dunajského mostu bylo nutno s naší strany zatarasiti. Zařízení a nábytek uložen byl proto do lodí na písek a převezen s osobami po Dunaji na druhou stranu.

Sotva trvala činnost kolkovací několik dní, rozesláni byli z Bratislavy k jednotlivým okresním komisariátům titíž berní úředníci, kteří dovezli bankovky kolkované, aby převzali přebytečné bankovky nekolkované. Každý okresní komisariát uložil odpočítané peníze do beden, které označil razítkem a celkovou hodnotou. Příjem potvrdil berní úředník, který opatřil propis potvrzením i s označením počtu a druhu peněz. Ku zajištění dopravované zásilky přibral sobě kurýr vojenský doprovod. Z posledního okresního komisariátu ohlásil obsah své zásilky a dobu příjezdu do Bratislavy. Podle toho objednal jsem u automobilového oddílu na určitou dobu vojenské auto s příslušným počtem mužstva, které naložilo bedny na draze a odevzdalo je hlavní pokladně.

Převzetí zásilek na draze a jejich odevzdání hlavní pokladně zúčastnil jsem se vždy osobně, protože kurýr byl zpravidla vyčerpán a nemohl již obstarávati dozor na přepravu a odevzdání.

Vzpomínám si na jednu příhodu, která stihla kol. Leopolda Bartoše, jemuž příslušely okresní komisariáty od Prievidze dolů ke dráze Bratislava – Parkán Nana..

Již odpoledne hlásil telefonicky, že z Velkých Topolčan u Nitry poveze větší množství bankovek a večerním vlakem přijede přes Nové Zámky do Bratislavy. Večerním vlakem však nepřijel a ani v pozdním druhém vlaku nebylo po něm stopy. Bylo proto nutno vojenský nákladní automobil s mužstvem poslati domů.

Ve 12. hod. v noci vyžádal jsem si z dopravního úřadu telefonické spojení s přednostou stanice v Nových Zámkách a tázal se, co je s vlakem od Nitry. Bylo mi sděleno, že stroj stihla na cestě porucha, kterou nebylo možno ihned opravit. Později zrekviroval proto kurýr lokomotivu nákladního vlaku a zadržel odjezd osobního vlaku z Parkáně do Bratislavy až do svého příjezdu. Na můj další dotaz bylo mi sděleno, že do Bratislavy může tento vlak přijeti kolem 6. hod. ranní.

Na tuto hodinu objednal jsem tedy vojenský automobil s mužstvem. Vstával jsem v 5 hod. a v 5.30 odvezl mne šofér na nádraží. Tam jsem se dozvěděl, že osobní vlak z Nových Zámek přijel po 4. hod. a souprava stojí na sedmé koleji. Nádraží bratislavské je skoro v lese a za ním hned je dlouhý tunel. Vyhledal jsem označenou kolej a volaje jméno Bartošovo, pospíchal jsem kolem vozů. Byla ještě tma. Najednou spatřím úřední vůz, jehož dveře jsou maličko otevřeny. Zavolám opět jméno kurýra a jdu blíže k vozu. Nejprve objevila se mi ve skulině dveří ruka třímající revolver. Na opětné zavolání jména odsunují se dveře a ozval se rozčilený hlas Bartošův. „Dobře, že jsi mne volal, snad bych tě jinak zastřelil“. V očích kolegy zaleskly se slzy. „V domnění, že mne budeš na nádraží čekatí“ – pravil sklíčeně – „poslal jsem vojenskou stráž z Nových Zámek domů. Vezu přes 80 milionů korun. V Bratislavě odsunuly vlak do těchto opuštěných míst. Dvě hodiny trýzněn jsem strachem, že budu přepaden a oloupen. Jsem zcela vyčerpán rozčilením a únavou“. Převzav od něho listiny, požádal jsem jej, aby mi z nádraží poslal vojenskou stráž a mužstvo a sám aby se odebral na odpočinek. Nebohý kolega odnesl to rozrušením nervů a byl z toho několik dní nemocen. Zásilku dopravili jsme šťastně do místností hlavní pokladny.

S dopravou četných zásilek měli jsme již své zkušenosti. Počítal a odevzdával se vždy počet beden. Na každé bedničce vyznačena byla uložené v ní hodnota peněz. Při naložení na draze zjistil se vždy počet beden a totéž se stalo při ukládání u filiálky Rakousko uherské banky. Zásilky bylo nutno vynášeti do pokladních místností v 1. poschodí. Vojáci, vidouce hodnoty vyznačené na bedničkách, přicházeli často do pokušení. Bylo třeba velké ostražitosti, aby peníze byly řádně odevzdány. Dozor před budovou měl jsem zpravidla sám.

Jak tomu bylo s pokladnou?

Od tresoru banky byly tu 3 závěry; dva z nich měli úředníci Rakousko uherské banky, třetí pak měl pokladník hlavního komisariátu. Došly-li zásilky tyto v noci, bylo nutno všechny pokladní

klíče napřed sehnati. Postup tento zdržoval značně úředníky a vynucoval si po delší dobu zvýšenou ostražitost nad svěřenou zásilkou.

V několika dnech nahromaděno bylo v tresoru tolik peněz, že všechny skříně byly vyplněny a bedny s penězi narovnané byly až do stropu. Tresor banky byl plný a docházely stále nové bedny s bankovkami. Nebylo jiné rady, než ukládati je v místnosti, ve které prodlévala legionářská stráž. Vojáci seděli na bednách, které bylo možno bodlem snadno otevřít. Upozornili jsme na to vojenské velitelství a žádali o vysílání mužstva naprosto spolehlivého. Nutno po pravdě konstatovati, že hlídky tyto plnily svou povinnost s největším taktem a pozorností a že byly naší chloubou. Měl-li ředitel banky s počátku obavy před vojskem, že bude chod úřadování v bance rušiti, nebo že poškodí některé její zařízení, nedovedl si později chování stráže vynachváliti. Náзору svému dal opětovně výraz slovy: „takové inteligentní vojsko by mi nevadilo, i kdyby zde konalo stráž trvale.“

Zatím nával u sběren den ode dne vzrůstal. Okresní komisariáty byly nuceny zřizovati další nové sběrné, k čemuž vyžadovaly od hlavních komisariátů personál. Tyto obracely se na komisariát ústřední, který již veškerý personál rozdělil. Bylo nutno odkazovati na občanskou pracovní povinnost.

Hlavní komisariáty měly neustále mnoho dotazů zvláště stran kolkování 100 za 100 veřejných podniků. Bylo třeba zodpovídati telefonické dotazy a vydávati obširné výnosy na hlavní a okresní komisariáty. Pracovalo se tam od rána do pozdní noci s největším vypětím sil. Docházely zprávy, že kolkování nelze do 9. března ukončiti a že bude nutno lhůtu tuto prodloužiti aspoň o týden. V dohodě s ministerstvem financí prodloužil proto úřední komisariát pro Slovensko lhůtu o 3 dny včetně do 12. března 1919. Opatření toto vyžadovalo dalšího uzavření hranic státních a to i na straně západní. Vojenské velitelství i tomuto úkolu přesně dostalo.

V těchto dnech vystupňovala se činnost sběren a všech kolkovacích úřadů na nejvyšší míru. Vzpomínám, že v tuto dobu opustil mne druhý jednatel Zvolský odvolávaje se, že jest správcem podolského sanatoria a nemůže se déle zdržeti. Obsluhoval jsem nyní sám oba telefonní aparáty. Dotaz stíhal dotaz. Nejhorší bylo spojení s hlavním komisariátem v Košicích a ve Zvoleni. Nebylo odtud ničeho slyšeti, protože hovory naše byly zachycovány nepovolanými i v noci. Na poznámky, že neslyším, aby hovořeno bylo hlasitěji, dostávalo se mi odpovědi, že křičí do telefonu tak hlasitě, že jejich hlas slyšeti jistě za několika zdmi. Byl jsem takřka zcela vyčerpán a udržoval jsem se v horečné činnosti již jen setrvačností. Největší ránu dodalo mi stručné sdělení, že jednatel hlavního komisariátu v Košicích kol. Křižan se zbláznil.

Cítil jsem, že stav tento stihnouti může každou chvíli i mne. I já jsem zakolísal a šel více po paměti ke druhému telefonu, který již několikrát volal. Tam dostalo se mi stejně neutěšené zprávy z Parkáně od poručíka Skičáka, přednosta okresního komisariátu, že mu chybí přes 400.000 K a že se zastřelí. Je mi dosud záhadou, jak jsem po takových zprávách zachovati mohl duševní rovnováhu.

Bylo třeba ihned dáti příslušné pokyny hlavnímu komisariátu v Košicích a vyžádati si dalších informací o zdravotním stavu Křižanově. Stejně bylo třeba uklidniti předsedu okresního komisariátu v Parkáni a požádati jej, aby peníze opětně přepočítal a zachoval rozvahu, ježto mohl se státi omyl také v hlavní pokladně. Šetřením pověřen byl kol. Boček, který nezjistiv nic podrobnějšího v hlavní pokladně, ježto bylo mnoho peněžních zásilek, které nebyly převzaty, byl poukázán, aby vyšetřil záležitost na místě samém. Odjel proto do Parkáně, kdež chopil se ihned revisních prací. Byly zkoumány všechny listiny komisariátu, zejména mincovní listiny, pokud dalo se souditi, že bylo možno uložit v nich deklarovaný počet bankovek jednotlivých druhů. Dospěli k přesvědčení, že to nebylo možno a že se musela státi chyba v hlavní pokladně, na kterou pokladník okresního komisariátu při převzetí poslední peněžní zásilky nepřišel. O věci sepsán byl protokol, jehož vyřízení bylo odloženo do vyúčtování celé akce.

Značné obtíže působily nám mzdy dělnictva, které bylo nutno vypláceti v bankovkách kolkovaných, dále zásoby peněz peněžních ústavů ku 26. únoru 1919 a peněz nalézajících se v pokladnách státních úřadů a ústavů a konečně peněz nalézajících se v rukou čsl. vojska. Třeba také uvést, že se vyskytovaly nové a nové padělky bankovkových kolků, protože kolky byly velmi nedokonalé. Padělky byly tak věrně napodobeny, že nebylo možno je v četných případech vůbec od pravých rozeznati; bylo nutno každý případ vyšetřovati.

Také pohraniční hlídky zabavily na různých místech značné zásoby bankovkových kolků, které byly k nám pašovány hlavně z Maďarska.. Proslýchalo se, že padělky byly zhotoveny ve státní tiskárně.

Velký počet bankovkových kolků ztratil se u okresního komisariátu v Pezinku. Četnictvu podařilo se větší jejich část vyhledat u představenstev okolních obcí a u velkostatku v Pezinku. Zdá se, že případ tento byl zaviněn nedopatřením pokladníka okresního komisariátu a nezkušeností jednatele Zajíce.

Sotva dokončena byla kolkovací akce okresních komisariátů a sběren, nastala nová práce nařízením ze dne 7. března 1919, č.118 Sb. z.a n. „O uvolnění vkladů zadržovaných při okolkování bankovek v době od 15. března do 15. dubna 1919.“

V dalším líčí berní ředitel Šelepa potíže, které působilo generálnímu finančnímu ředitelství vyřizování žádostí podle §2 nařízení č. 118, zmiňuje se o zásluhách zesnulého gen. fin. ředitele Kvečka, o návštěvě Rašínové v Bratislavě 18. dubna 1919, o přerušení své činnosti na Slovensku do 9. května, kdy vrátil se opět do Bratislavy, a pokračuje:

„V druhé polovici května se situace naše na Slovensku a v Bratislavě den ze dne zhoršovala se. Docházely neustále telefonické dotazy okresních státních komisariátů, jaká je situace a jsme-li dosud v Bratislavě.

Zplnomocněný ministr Šrobár a župan Zoch odjízďeli večer z Bratislavy; první do Skalice, druhý do Modré.

Nejvyšší odvahu a vytrvalost osvědčoval gen. fin. ředitel Kvěch. Vydržel v ohrožené budově i tehdy, když ministerstvo a ostatní odbory se vystěhovaly. Věděl o tom, že na dnešní telefonická čísla chodí z celého Slovenska četné dotazy a co by mělo za následek, kdyby venkovské úřady zjistily, ať to byly berní úřady nebo okresní komisariáty, že ústřední zemský úřad není již na původním místě.

V této době pozorovati bylo zvýšenou činnost maďarských bolševiků, směřující k opětovnému obsazení Slovenska. Čekal se každodenně útok na Bratislavu a očekával se pokus přejít Dunaj. V Bratislavě to vypadalo jako na frontě. Slidivé oči reflektorů sledovaly po celou noc tok řeky Dunaje. Vojsko mělo trvalou pohotovost. Vládní budova byla opuštěna, jen gen. fin. ředitelství ještě úřadovalo. Ze soupisových úřadů docházely zprávy o blížícím se vpádu a bylo nutno dávat pokyny k záchraně soupisového materiálu.

První Jobova zpráva přišla z Parkáně, že Maďari obsadili město a zajali pokladníka okresního komisariátu, berního správce Mužíka. Byla o tom hned podána zpráva ministerstva financí a žádáno, aby k osvobození jeho podniknuty byly potřebné kroky cestou diplomatickou.

Okresní komisariáty byly vyzvány, aby odvedly všechny hotovosti z kolkovací akce, a se aby postaraly o zabezpečení soupisového materiálu. Poněvadž se již některé okresní komisariáty na telefonické dotazy nehlásily, upozorněny byly vojenské úřady na nutnost zabezpečení a zajistí soupisový materiál.

Současně byl pisatel gen. fin. ředitelstvím písemně poukázán, aby u vrch. vojenského velitelství zjistil situaci a vyžádal si potřebných informací. V Bedřichově paláci dostalo se mu přijetí dosti chladné. Konečně byl odkázán na jistého štábního kapitána, který však nejevil ochoty podati situační zprávu povšechnou. Žádal, aby mu byla oznámena jména míst, na kterých nám nejvíce záleží. Začal jsem tedy s Komárnem. „Nemáme s Komárnem spojení, ale je dosud v naší moci. Jest odříznuto, ale ubrání se. O Nové zámky je boj v proudu. Okamžitě je v rukou nepřítel, ale dle docházejících zpráv je naděje na opětné jeho vydobytí. Parkáň a Levice jsou obsazeny Maďary. Ohroženy jsou Zlaté Moravce, Zvoleň, Kremnice a města ležící v okolí. Situace je tam dosti vážná“.

Na dotaz, které území bude určitě drženo, bylo mi řečeno, že linie řeky Váhu.

Se smutnými těmito zprávami vracel jsem se do úřadu. Na schodišti zastavil mne fin. rada Holík s dotazem, jaké přináším zprávy. Řekl jsem mu, že situace není příznivá. Šel se mnou ke gen. fin. řediteli, jemuž jsem podal zprávu. Po jejím vyslechnutí prohlásil fin. rada Holík: „Pane gen. fin. řediteli, račte mne laskavě zprostiti služby, nejsem zde nic platným. Nespal jsem již 3 noci a jsem k jakékoli práci nezpůsobilý“. Když na opětovný poukaz gen. fin. ředitele, že je sám starý a nesmí ohrožené své místo opustit a že beztak skoro nikdo zde není, trval H. na svém zproštění, dal mu gen. fin. ředitel dovolenou na 8 dnů do Prahy.

Současně byl zaslán příkaz na všechna okresní fin. ředitelství, okresní komisariáty a berní úřady, aby dopravily do bezpečí státní majetek a soupisový materiál a aby opustily služební působiště jen na poukaz vojenských úřadů.

Zatím vrátili se nám úředníci z jednotlivých komisariátů a líčili tamní situaci. Tak jistý vrchní správce, pokladník okr. komisariátu v Galantě, hlásil, že v okolí je maďarské vojsko a nádraží byli již odstřelováno nepřátelským vojskem. Mnozí úředníci přivezli zbylé bankovky, bankovkové koly a

jiný materiál. Úředníkům dána byla dovolená s poukazem, aby přivezené bankovky odevzdali na potvrzení v Brně nebo v Praze.

V Bratislavě bylo nahromaděno přes 600 milionů nekolkovaných a kolkovaných bankovek, které uloženy byly jednak v trezoru Rakousko uherské banky a 23 velké bedny byly v klenutých přízemních místnostech berního úřadu.

Gen. fin. ředitel Kvěch uložil, abych zpravil o tom telefonicky ministra financí Dra Rašina a vyžádal si přesných instrukcí, co se má k zabezpečení těchto peněz zaříditi, ježto nelze nám převzítí za jejich osud žádnou zodpovědnost. Telefonického spojení s Prahou přes Brno nemohl jsem dlouho dosíci, protože bylo obsazeno výhradně úřady vojenskými. Když jsem byl ústřednou telefonu opětně odmítnut, žádal jsem, zda nemohl bych k velmi nutnému rozhovoru dostatí spojení přes Žilinu a Bohumín. Když i tato cesta zklamala, nadhodila mi telefonistka, zda bych nemohl použití telefonického spojení přes Vídeň. S radostí přijal jsem tuto nabídku a v okamžiku hlásila se telefonní ústředna vídeňská a za chvíli ústředna pražská. Ministr Dr Rašín nebyl přítomen, vyžádal jsem si tudíž spojení s jeho zástupcem. Ohlásil se ministerský rada Leopold, jemuž jsem stručně vylíčil situaci a žádal jej o přesné dispoice, co zaříditi s nahromaděnými penězi. Situace v místě nedovoluje, abychom zahájili jejich dopravu na dráhu. Ostatně ani tato cesta nezdá se nám býti dosti bezpečnou, protože dle docházejících zpráv je Bratislava již s několika stran Maďary ohrožena a spojení na Břeclavu není již bezpečným, protože se čeká pokus Maďarů o přechod u Děvína přes Dunaj a Moravu a obsazení této trati. Zbývalo mi tedy jediné spojení na Tmavu. Byl jsem poukázán, abych v případě vyklizení Bratislavy zajistil u vojenského velitelství potřebný počet automobilů, které by peníze odvezly. Namítl jsem, že s požadavkem tímto nás již vojenské velitelství odmítlo. V případě nebezpečí bude prý vojenských automobilů potřeby ku přepravě vojenských potřeb, hlavně nábojů. Právě když min. rada Leopold zdůraznil, že jiného východiska není, vmísil se do rozhovoru z Vídně ministr Stříbrný a řekl: „nemusíme míti strach z bolševiků, kteří jsou na druhé straně s několika strojními puškami“. Odvětil jsem mu, že vládní budova je vyklizena, že jsme tu pouze jako telefonní hlídka, která očekává, že každou chvíli Maďari s druhé strany do budovy budou stříteti. O strachu že není řeči, ale že je třeba uvažovati, zda jsme za třemi nebo čtyřmi tenkými zdmi dosti v bezpečí a co zařídíme, když ke střelbě dojde. Z Prahy dostalo se nám na konec pokynů, abychom si hleděli zajistiti pro případ potřeby vojenské automobily a neopouštěli svého stanoviště, doku bude vojsko v městě. Pokud se pamatují, vydrželi se mnou kol. Ludvík a Král, kteří prodělali útrapy celé světové války. V ten den dal se přemluvití gen. fin. ředitel Kvěch, aby opustil vládní budovu. Uchýlil se do budovy finančního ředitelství na Hlavním /: nyní Masarykově /: náměstí. Dlouho tam však nezůstal. Ještě týž den odpoledne hlásil jsem mu stručně výsledek rozhovoru s Prahou a oznamoval, že k čekanému útoku na vládní budovu nedošlo.

Zval jsem jej, aby se vrátil do budovy. Řekl mi, abych přišel pro něj. Od vchodu vládní budovy držel jsem se těsně u stěny a dostal jsem se šťastně do města. Touž cestou vraceli jsme se z finančního ředitelství s několika jinými úředníky do vládní budovy. Týž den večer jsme zjistili, že opustil Nitru fin. ředitel Kettner a že se nehlásí ani okresní komisariát. Z pošty došlo sdělení, že všichni jmenovaní úředníci před blížícími se bolševiky opustili město a vzali s sebou peníze i soupisový materiál.

Gen. fin. ředitel Kvěch mi uložil zaříditi, aby se fin. ředitel Kettner s ostatními úředníky vrátil na své působiště do Nitry. Domníval jsem se, že Kettner odejel do svého dřívějšího působiště Uherského Brodu a vyžádal jsem si telefonického spojení s hotelem, vedle něhož K. kdysi bydlel a požádal jsem hoteliera, aby zavolal k telefonu K., že volá jej gen. fin. ředitel Kvěch.

Asi po hodině se Kettner vskutku hlásil. „Pane finanční řediteli, že jste mi to mohl udělati“ – hovořil Kvěch – „opustiti své působiště, aniž byste vyčkal, až město bude vyklizovati vojsko. Zítř ráno hlaste mi z Nitry, že jste zase na místě“.

A vskutku se Kettner druhého dne hlásil z Nového města nebo Trenčína, že cestuje do Nitry. V Bratislavě bylo toho dne mimořádné vzrušení. Vojenské velitelství dalo vylepiti trojjazyčné plakáty, aby pod trestem smrti odevzdalo civilní obyvatelstvo veškeré střelné i ruční zbraně. Současně byl všemu civilnímu státnímu úřednictvu zbrojní list s příkazem, že smí opustiti Bratislavu toliko se svolením vojenského velitelství. Stalo se tak pod dojmem odhalení nějakého spiknutí živlů, které bylo v souvislosti s nepřítelem. Železniční tunel za nádražím měl býti vyhozen do povětří a současně měla vzplanouti v městě vzpoura a podniknut útok na město. Exponované české úřednictvo sešlo se jako obvykle u večere ve dvorním traktu vládní budovy. Vážnost situace bylo viděti na tvářích všech

přítomných. Hovořilo se o očekávaném nočním útoku. Tu pronášena byla slova obavy, tam zase slova utišující. Po večeři zůstalo skoro všechno pohromadě. Pojednou zazněla píseň: „Bývali Čechové“, do níž všichni přítomní ruče vpadli. Nálada se obrátila a sebevědomí vzrůstalo od hodiny k hodině. Rozcházelí jsme se po půlnoci s odhodláním čeliti všem dalším nebezpečstvím.

Druhého dne pod tísnivým dojmem vojenských příprav sdělil mně gen. fin. ředitel Kvěch, že by velmi nerad upadl do rukou Maďarů. Prosil mne, abych, dojde-li k nočnímu útoku, přišel pro něj do bytu, že prchneme spolu. Slíbil jsem mu ochotně svou pomoc, ale poukázal jsem zároveň, že bude muset vyskočiti oknem s vyvýšeného přízemí do zahrady a pak prchatí do města ulicí, která bude s druhé strany určitě odstřelována. Byt jeho nalézal se totiž nedaleko vojenského barákového ležení při dunajském mostě. Na mou otázku, kam budeme utíkat, odpověděl, že do lesů za nádraží. Bylo mi starého pána ze srdce líto, ač na druhé straně obdivoval jsem jeho velikou odvahu a příkladnou vytrvalost.

Příštího dne ráno prosila mne domácí paní, že má v bytě po svém manželci ještě nějakou zásobu vojenských nábojů, zda bych nebyl ochoten převzít je a na patřičném místě odevzdati. Převzal jsem plnou krabici ostrých nábojů a cestou do kanceláře zastavil jsem se u vchodu námořnických kasáren. „Hoši, kdo chcete náboje?“ Vrhli se na mne a vbrzku byly náboje rozebrány; byla tehdy o ně veliká nouze.

Některý další den šel jsem opět po večeři od Kochů domů a viděl jsem, že v kasárnách je vše na nohou. Připravovali se k odchodu. Zastavil jsem se u okna a tázal se, kam půjdou. Nevím již, jaké se mi dostalo odpovědi, ale týž okamžik chytla mne již hlídka konající službu u vrat s dotazem, kdo jsem a co si přeji. Vojín zavedl mne na strážnici, kde jsem se důstojníkovi legitimoval a mimořádný zájem o přípravu odůvodnil tím, že jako exponovaní úředníci vidíme záštitu svou jedině ve vojsku, s nímž sdílíme všechny osudy. Bylo mi doporučeno, abych se odebral přímo domů, protože vojsko se musí chrániti před vyzvědači.

Jak jsem se později dověděl, odjely dva prapory námořníků, samých to mladých hochů, na bojiště k Levici. Neměli dostatek kulometů, ani dělostřelectva, ba ani dostatek nábojů do ručnic. Bojovali prý proti veliké přesile, která měla k dispozici všechny prostředky. Poslední náboj ponechávali pro sebe, aby neupadli do zajetí. Vrátilo prý se jich zpět jen 80, ostatní položili život na oltář ohrožené vlasti.

V té době přijížděly na Slovensko již také dobrovolné čtyři sokolské, které převzaly strážní službu v městě a na dunajském mostě. Jiné čtyři šly přímo do boje.

V Bratislavě stávala se situace krajně napjatou. Vojsko mělo trvalou pohotovost a mluvilo se hlavně o opatření, jak zabrániti přechod Maďarů přes Dunaj. Na důkladnost těchto opatření byli jsme právem zvědaví. Odcházejíce jako obvykle po 10. hod. večer z kanceláře zabočili jsme kolem vládní budovy na nábreží. Hned za rohem byli jsme zadrženi vojenskou stráží, která nás nepustila dále.

Později jsme se teprve dověděli, že každodenně za soumraku obsazen je za soumraku od Děvína až za Bratislavu legionářskou stráží se 4 strojními puškami u každé roty; za svítání se vojsko každodenně stáhlo, aby nepřítelé přípravy jeho neviděli.

V jihovýchodní části Slovenska byly již boje v plném proudu. Komárno bylo obklíčeno a k osvobození jeho odeslány byly těžké houfnice, určené na ochranu Bratislavy. O Nové Zámky sváděly se tuhé boje, za kterých vyletěl do povětří železniční klenutý most a viadukt a pochoval pod troskami velké oddíly i řady našeho vojska. Velitelem v Nových Zámkách byl jednoruký francouzský důstojník, který s puškou v ruce povzbuzoval před maďarskou přesilou ustupující naše vojska k dalšímu boji. Měl jsem později příležitost viděti střelecké zákopy na silnici do Bajce, při přechodu přes Nitru ostnaté dráty a rozstřílené domy. Nepokoje v Nových Zámkách vyvolávali hlavně zaměstnanci železničních dílen, kteří zastavivše práci, oblékli maďarské stejnokroje a podněcovali místní vzpouru. Naše vojsko muselo ustoupiti přesile a stáhlo se na nádraží. K poslednímu z nádraží odjíždějícímu vlaku dospěl ještě s rodinou a dětmi můj švagr Karel Šmídek, lesmistr v Bájcích. Ujeli před postupujícími bolševiky do Nových Zámek a když spatřili na náměstí vzbouřený lid, snažili se dostat se na nádraží postranními ulicemi. Na jeho zprávu, že lid na náměstí je srocen, dal velitel dělostřelecké baterie umístěné již na železničním voze vypáliti proti náměstí několik ran. Jedna rána zasáhla ve značné výši kostelní věži a druhá urazila střechu věže. Možná si učinili snadno dojem, jak rušivě zasáhly vyličené zmatky do provádění soupisové akce.

Dle zprávy ze dne 6. června 1919 převzal zásobu bankovkových kolků okresního komisariátu v Nových Zámkách v ceně 1,5 milionu K poštovní kontrolor B. z Brna.

Nové Zámky byly asi 3 dny v držení bolševiků. Než provedli rozdělení obchodních skladů a jiných zásob, které již podrobně zjistili a sepsali, dostavilo se opět naše vojsko, které je z města a okolí opět vypudilo. Dne 5.června byl mi doručen dekret zemského finančního ředitelství v Brně ze 4. června 1919, č.P 34 pp, podle kterého jmenoval mne ministr financí dne 14. května 1919, č. 10504/přes., vrchním berním správcem a schválil návrh, abych byl pověřen funkcí berního lustrátora pro Moravu.

Vzplanutí bojů na Slovensku zdrželo provádění dalších soupisových akcí. Všechny tiskopisy určené pro soupis movitého majetku a neknihovních pohledávek byly sice již odeslány a ve vládní budově uloženy, ale nemohly být expedovány.

Vpád bolševiků na Slovensku vyvolal opět značnou odezvu v myslích bratislavského obyvatelstva. Nebezpečné napětí opět doutnalo a městem šly pověsti o těžkých porážkách našeho vojska. Bratislava byla již takřka se tří stran obklíčena. Mnozí státní zaměstnanci přes zákaz vzdáliti se ze svého služebního působiště bez svolení vojenského velitelství pokusili se uniknouti z ohroženého města tak, že vypravili se pěšky do stanic ležících na trati z Bratislavy, odkud chtěli nepozorovaně ujetí.

Vojenské velitelství pamatovalo však i na ty a postavilo na všechny stanice stráže, které uprchlíky tyto dodávaly postrkem jejich nadřízeným úřadům v Bratislavě.

V prvních dnech měsíce června 1919 se situace v Bratislavě velmi přiostrčila, neboť odhalena byla nová vzpoura mezi civilním obyvatelstvem. Následujícího dne ráno dalo vojenské velitelství vylepiti plakáty, jimiž pod trestem smrti uložilo všem důstojníkům, důstojnickým čekatelům a šikovatelům býv rak.uh. armády, aby se téhož dne dostavili na radnici.

Všem přihlásivším se bylo oznámeno, že v zájmu zajištění pokoje a pořádku budou na nějakou dobu z města odstraněni. Byli po skupinách doprovázených státní policií přivedeni k nádraží a ještě téhož dne odvezeni do Čech.

Současně dán byl rozkaz státním úřadům, aby státní majetek i veškeré důležité spisy daly ještě téhož dne do 4 hodin odpoledne dopravit na nádraží a odvézti do bezpečí. Téhož dne dopoledne započato bylo u generálního finančního ředitelství s balením spisů. S několika kolegy pečovali jsme o zabalení bankovkových kolků a vkladních listů, instrukcí a vzorců tiskopisů připravených pro soupis movitého jmění a pohledávek neknihovních i jiných důležitých spisů.

Odpoledne započali jsme s odvážením peněz z okolkovací akce ke dráze. Vojenské auto s vyzbrojeným mužstvem a strojní puškou musilo jeti několikrát od Rakousko-uherské banky a od berního úřadu k nádraží.

Ve městě bylo velmi rušno, Kordony policie odváděly k nádraží příslušníky bývalé armády. Občanstva byly plné ulice. Volali odcházejícím na pozdrav a policii provolávali hanbu. Po ulicích procházely hlídky legionářů /: arditů :/, které nosily již pušky s ramena dolů připravené k výstřelu. Na naši dopravu peněz posměšně bylo vykřikováno : „Češi se již stěhují, čert jich vem“.

Před nádražím byl kordon vojska, který udržoval pohromadě policejní stráž přivedené příslušníky bývalé armády.

Všechny zásilky šťastně jsme dostali do vlaku. Doprovodem peněz do Prahy pověřen byl komisař Dr Vondřich s několika berními úředníky, mně pak bylo uloženo dopravit spisový materiál k celnímu úřadu do Brna. Unaven a ubit dostal jsem se domů - - -

Zajímavým zjevem bylo, že lidé, kteří před válkou neměli většího jmění, předkládali k okolkování větší částky jako lidé před válkou zámožní. Byli to jmenovitě obchodníci, živnostníci a rolníci, zvláště menší rolníci, kteří přicházeli s velikými poměrně částkami, než i čiperní poštovní a železniční zřízenci, kteří zprostředkovali ve volném čase nákup potravin, nezůstali pozadu. Nebyly řídké případy, že jednotlivci z těchto kruhů, předložili k okolkování 5000, 10000 i 15.000 korun, ba dokonce jeden hostinský z malé obce na Berounsku 58.000 korun. I dělnictvo, zejména dělníci průmyslových závodů zúčastnili se akce kolkovací dosti velikými částkami, uspořenými, jak sami doznávali, ze mzdy. Nejméně dávali kolkovati úředníci veřejní i soukromí, kteří byli válkou nejvíce ochuzeni. Okolkovací akce ukázala nejlépe, na které stavy důsledky světové války nejkrutěji dolehly.

Uvedu zde několik případů ze zpráv okresních státních komisariátů, pokud je mám po ruce:

"Domkář H. z menší obce u Velkého Meziříčí donesl 14.000 korun, urovnaných pěkně v balíčkách, na každém balíčku pásek a pod ním cedulku s udáním, kolik je tam peněz. Ostýchavě vytahoval balíček za balíčkem. Nechtěl s tím k pokladně, až sousedé odejdou, než tito byli na „úspory“ H. –ovy velice zvědaví a nehnuli se z místa. Nezbylo mu nakonec než balíčky předložit. Když byly peníze přepočítány, pochválila komise R., že má vše ve vzorném pořádku. Pochvala ta dodala mu odvahy, že vytasil se k velkému překvapení všech ještě s dalšími 2.000 K. „Kdybyste viděli jeho chalupu“, šeptal vyjeveně kterýsi soused instruktorovi do ucha, „přidali byste mu zlatku, aby si dal aspoň střechu opravit. Kde toho tolik nabral křeček?“

Jistý řezník z téhož kraje přinesl k okolkování 50.000 K, ačkoliv až do toho dne bral podporu od státu.

Táž zpráva zmiňuje se též o „chudé ženě“, která naříkala prý stále sousedům, že nemůže býti z podpory živa a předložila z podpor těch a snad i z almužny ušetřených 10.000 K.

Značné částky, jdoucí do desítek tisíců, byly předkládány polskými přistěhovalci židovského vyznání. Přišli sem jako váleční uprchlíci, jako ubozí, chudí lidé začali obchodovati s nepatrnými prostředky se zápalkami, pohlednicemi, tkanicemi, drůbeží atd. a při kolkování měli již znační částky peněz. Tak zjištěn byl případ, kde haličský uprchlík dal kolkovati šesti různými osobami skoro 100.000 K. Žádal později o uvolnění, které mu ovšem povoleno nebylo, poněvadž nepřiznal hotovostí těch k dávce z majetku, ačkoliv usadil se trvale v Brně a nabyl tam domovského práva.

Pokladníku pro výplaty vkladů ve sběrně v České bance /: okresní komisariát pro Horní Nové město a Vyšehrad :/ stěžoval si starší pán hlasitě před čekajícím obecnstvem, že je starým živnostníkem a sehnal s velkou námahou k okolkování předloženou částku, která je jediným jeho jměním a teď prý má přijíti o polovici. Bylo potřebí dlouhého výkladu a vysvětlování, než se poněkud uklidnil. Když došlo k výplatě 50% předložené částky, byla polovice připadající na „chudého živnostníka“ tak značná, že budila všeobecný podiv a z obecnstva ozvaly se posměšné poznámky, jako „keřas“, „vydřiduch“, „naše peníze“ a t.d., jež přiměly „chudého živnostníka“, aby se rychle vzdálil.

Z malé jedné obce v okresu berounském, která má jen několik čísel, bylo předloženo k okolkování přes 200.000 K.

Majitelka pivovaru a hospodářství z J. donesla 360.000 K v bankovkách, které na první pohled svědčily, že byly delší dobu uschovány ve vlhké místnosti.

Okresní komisariát ve Štokách hlásil, že největší částku – 26.000 K – předložil k okolkování mlynář, - zajímavý prvek doby.

Nedlouho po skončeném kolkování přišel ke mně do kanceláře venkovan, žádaje, abychom mu dodatečně okolkovali 30.000 K. Na dotaz můj, odkud má tak značný peníz, odpověděl, že je to věno jeho ženy, které našla prý teprve teď v modlitebních knížkách. „Jak dlouho jste ženat?“, ptal jsem se bodrého, již letitého venkovana; „třicet let“, bylo jeho odpovědí. Usmál jsem se a poznamenal, že mám jej za příliš rozumného, aby nechal 30 let obnos tak značný doma bezúročně ležeti. Sklopil smutně hlavu a odešel ode mne s nepořízenou.

Zjev, že obchodníci a živnostníci přicházeli ke kolkování se značnými částkami, nás nějak nepřekvapil. Věděli jsme, že bude těžko přesvědčiti majitele vkladních listů o tom, že nepřijdou ani o haléř ze zadržené částky a že snaha zbavit se hotovostí nákupem nejnnutnějších věcí nebude žádnou

vzácností. Tušil to dobře zvláště Dr Rašín a doplnil proto paragraf 3 předložené mu osnovy prováděcího nařízení č. 86 Sb. z. a n. ustanovením, že obchodníci a živnostníci mají volbu přijati od těch, kdo ještě nekolkovali, bankovky nekolikované nebo povolit jim k zaplacení tržní ceny úvěr do 10. března 1919.

Je zajímavo, čísti zprávy hlavních a okresních komisariátů o tom, jakými způsoby hleděli se tehdy lidé vymknouti zadržení 50% předložených hotovostí.

V okresu mohelnickém nakoupil prý výměnkář asi 80letý, který dovedl se sotva podepsati, mimo jiné 100 souborů dopisních papírů, mezi nimi 50 růžových se srděčky.

Asi 70letá panna, členka několika zbožných spolků, koupila mimo množství růženců, obrázků apod. za 150 K preventivních prostředků. Jak se přiznala, pouhým nedopatřením.

Do papírnického obchodu přišla známá, na každý halěr opatrná matrona; koupila to, koupila ono a na konec se táže: „Co máte ještě?“ „Tahací panáky“. „Tož mně jich dejte 30.“

Berní ředitel František Peřinka, organizační referent hlavního státního komisariátu v Růžomberku píše: „V Růžomberku otevřel krátce před kolkováním Baťa prodejnu. Myslím, že nikdy před tím a nikdy potom neměl takové denní tržby jako počas kolkování. Dne 27. února vyvěsili jsme vyhlášky o kolkování. Ještě téhož dne stála před Baťovou prodejnou taková fronta kupujících, jaká stávala před potravinářskými obchody v Brně za války. Baťa prodával za nekolikované bankovky, čemuž divili se obchodníci v městě i kupující. Slováci z dědin, kteří jak živi před tím chodili jen v kapsách /: vysokých papučích :/ nebo v krbcích /: nízkých papučích :/, podšitých doma vepřovou koží, nebo jen zřídkka ve vysokých čizmách, po prve v životě kupovali pro sebe a pro své ženy a dcery „topánky“. Baťa posílal do Růžomberka vagony obuvi a ševci z Růžomberka, Lipt. Sv. Mikuláše, z Německé Lupče a z Hrádku svolali narychlo schůzi do Lipt. Sv. Mikuláše, aby se poradili o obraně proti velkopřumyslu, zasahujícímu jim citelnou ránu. Sami ovšem za nekolikované nechtěli dáti a tak lacino jako Baťa také ne. Slováci rozedrali první a poslední „topánky“ a vrátili se zase ke krbcům a kapsám.

Kupovalo se bez hlavy a potřeby všechno: zlato, stříbro, brilianty, piana, cenné obrazy, ba ani na to, na co každý nejméně vzpomíná – na rakev – mnozí nezapomněli.

Dr Rašín mohl se i pochlubiti, že nikdy před tím a nikdy potom neplatily se tak ochotně daně jako tehdy.

Mnozí hleděli vyhnouti se kolkování a zadržení 50%, že vyměnili si své bankovky za koruny a dvoukoruny, které nebyly kolkovány; odtud nedostatek drobných těchto bankovek před okolkovací akcí a v prvních dnech kolkovacího týdne a později zase jejich nadbytek, o čemž jsem se zmínil již dříve. Velká jedna firma na západní dráze c Čechách, která zaměstnávala v míru asi 1500 dělníků, předložila ku kolkování pouze několik set korun, po kolkování vyplácela však dělnictvu v papírových korunách a dvoukorunách a v stříbrných penězích. Týž jev jako u této firmy pozorovati bylo zhusta u obchodnictva židovského; mnohé větší firmy nepředložily ku kolkování ani jediné bankovky.

Stať tato nebyla by úplnou, kdybych nepřipojil aspoň několik veselých příhod.

K jedné sběrně v Mladé Boleslavi dostavila se žena a předložila asi 200 K. Pokladník žádal od ní průkaz, že je přednostou domácnosti resp. vysvětlení, proč nepřišel muž. Odpověď byla krátká a resolutní: „Přednostou domácností jsem u nás já, muž nesmí do ničeho ani ceknout, je vůbec doma nula; to jsem si hned o svatbě vymínila a jde to u nás jako na drátku“. Žena nedala se nijakým způsobem přesvědčiti, že přednostou domácnosti je muž. Chodila, jak podotkla, za starého státu sama vždy i k „vyšším instancím“ a kvůli republice nebude domácí řád měnit.

Občanka z venkovské obce L. /: okres Hořovice :/ žádala, aby vkladní list byl vydán na její jméno, neboť muž, který prý nic nemá, by jí, až bude přijat zákon o manželské rozluce, s penězi utekl.

V jedné sběrně předložila venkovanka 5000 K se slovy: „Tohle je celé pro stát, to ať si nechá, ale ať se to žádný nedoví; nezapisují si mne, ani mně nedávají potvrzení – zbytečně bych měla s tím chození jako s těmi válečnými půjčkami. Dají mi ale kolky na rovných 5.000 K, které mám ještě v záložně; až si je jednou vyzvednu, tak si to doma nalepím sama, budou míti aspoň bez práce“.

V Občanské záložně v Roudnici podotkl jistý občan, který přijímal u výplatní pokladny okolikované bankovky a počítal při tom ne peníze, nýbrž okénka: „Kdybyste měli ještě jedno okénko, nedobíral bych patrně nic“.

Do sběrný ve Velkém Meziříčí přišel starý dráteník Šopor z trenčanské stolice. Na řemenu drátenické své mošny měl samý křížek, v knížce pracovní celkem 80 K. Odevzdával je se slovy: „Drazija pánkové, že prej mně polovičku vezmete. To bych se šel raději hned oběsit, na mou dušu“.

Byl ujistěn, že hned po 15. březnu obdrží druhou polovičku zpět, jen ať se o ni přihlásí. Uspokojen, loučil se se slovy: „Pán Bůh zaplat“ a prohlásil, že se tedy neoběsí. Z Velkého Meziříčí ovšem neodešel, až mu bylo zadržných 40 K vyplaceno.

Ve sběrně v Mohelnici tázala se matička z hor „pro všechny případy“, nebudou-li později kolkovací známky prodávány v trafice, tam prý by jí nic z peněz nezadrželi. Jiná příslušnice téže zapadlé německé vesničky spěchala domů a nedala si v lepírně nalepiti na bankovky kolky. Zle se jí to vyplatilo. Ještě téhož dne večer přišla, nesouc v cíše zabalené okénko a naříkala s pláčem, že její drobotina nalepila doma kolky na okénko. Na štěstí měly kolky válečné lepidlo; odlepily se samy a byly nalezeny v cíše neporušeny.

V městě G. Na Slovensku byl předsedou okresního státního komisariátu bývalý katecheta J., který zavinil po převratu kleriku za hezkou ženušku. G. Je malé městečko, kde jsou jen dvě hospody, ve kterých dá se poobědvati. Jakmile byly uveřejněny vyhlášky o kolkování, odřekly obě hospody exponovaným úředníkům stravu: nebudou prý vyvažovati. J. byl však čiperný člověk. Vzpomněl si, že v zákoně o kolkování dává se komisariátům rekvisiční právo. „Mocou svojího úradu“ zrekvíroval hostinskému slušně vykrmené prase, zavolał řezníka a zrekvírovaného „brava dal ošacovat' a zaklat“. Úředníci složili se na odhadní cenu a J. donutil bývalého majitele „brava“, aby jim z něho vařil a pekl. Historiku tuto vyprávěl bernímu řediteli Peřinkovi bratr básníka Machara, tehdy respicient finanční stráže v G. Peřinka dotazoval se na to J. samotného, který událost tuto potvrdil a dodal ještě, že hostinský „tolval tolvajský“ /: zloděj zlodějský :/ apeloval k služnovskému úřadu; hlavní služný rekviziciju zrušil, ale „čo sa dalo robiť, keď už brav bol zjedený až na tú trošku masti a niekoľko košťalikov.“ Byl to ovšem trochu smělý výklad zákona, než skončilo to dobře.

Zadarmo se napil a vydělal ještě 5 K. Do jedné sběrně na Moravě přišel s veselou tváří venkovský synek. „To máte radost, že můžete také republice půjčit“, oslovil jej pokladník sběrně. „No, já to republiko nevythno“, povídá synek, „ale mám radost, jak sem na našeho žida vezral. Dal jsem si čtvrtko vína, zaplatil jsem dvacítikorunó, a von mně dal nazpátek pět korun a vokolkovanó desítikorunó. Napil jsem se tedy zadarmo a ještě sem pět korun vedělal“ /“peníze zadržené považoval patrně jako mnozí jiní za ztracené :/.

Kterási babička měla peníze uschovány v míšku na mouku. Donesla je i s míškem a když je odtud vytáhla, začala hrozně naříkati. Bankovky byly prolezlé moučnými červy, kteří v bujnosti a rozpustilosti honili se těmi rakouskými bankovkami sem a tam. Komise slitovala se nad stařenou a přijala bankovky přes to, že byly plny dírek.

Předseda jistého okresního komisariátu na Slovensku dal na oslavu šťastně ukončeného kolkování vystrojiti účastníkům hostinu s tancem a s cikány, která stála jen 56.000 K.

Podobných veselých historek uvéstí bych mohl ještě celou řadu.

Po okolkovací akci.

Měl jsem jeden ze svých nejlepších dnů života, když mohl jsem Dru Rašínovi hlásiti, že kolkovací akce byla všude úspěšně skončena. Nezapomenu ho nikdy. Dr Rašín vstal od svého pracovního stolu, stiskl mi pravici, vážný a přísný vždy výraz obličeje jeho roztál a slovy „Leopolde, kdyby měla republika vyznamenání, postaral bych se, abyste dostal jedno z nejvyšších“, řekl mi více, než povědětí by mohl obřadně vypravený dekret na celém archu papíru. Měl mne vždy rád, od té doby však těšil jsem se zvláště jeho přízni. Mám mimo obraz s věnováním, o němž jsem se již dříve zmínil, ještě několik pěkných upomínek, které odevzdával mi vždy osobně, mezi jinými plaketu jeho od prof. Kafky z roku 1917, kdy vrátil se z vězení, s věnováním:

„Svému oddanému pomocníku při těžkých
pracích v prvním ministerstvu financí“
10.7.19. Dr Al. Rašín

Po okolkování bankovek, kdy v Československé republice byly jediné kolkované bankovky zákonným platidlem, nastaly značné potíže, když vraceli se do vlasti čsl. příslušníci, kteří přinášeli s sebou dosti velké částky nekolkovaných bankovek, za něž musili, byvše z bývalého území Rakouska Uherska, zejména z Haliče a Uher vypovězeni, prodati i pod cenou poslední svůj majetek. Osoby ty byly zpravidla bez jiných prostředků existenčních a neměly ani přístřeší, žůstávající často po celé týdny na nádražích v prázdných železničních vozech. Potíže tyto stupňovaly se ještě příchodem našich legionářů, válečných zajatců a uprchlíků z Ruska.

Aby bylo uprchlíkům našim aspoň částečně v bídě jejich pomůženo, povoleno bylo výnosem z 15. března 1919, č. 9751, okolkovati jim dodatečně bankovky na průkaz, že je včas okolkovati dáti nemohli. Částky do 500 K mohly býti okolkovány celé. Lhůta pro toto okolkování byla však omezena do 29. března 1919. Jinak byly žádosti za dodatečné okolkování bankovek zásadně zamítány, což oznámeno bylo též presidiu ministerské rady zprávou z 31. dubna 1919, č. 8806 přes., s podotknutím, že ministerstvo financí hodlá v případech zvláštního zřetele hodných odkupovati nekolkované bankovky za určité procento nominální jejich hodnoty podle poměru na trhu peněžním. Tento prostředek sociální výpomoci byl zvolen, aby účel okolkovací akce nebyl ohrožen.

Do té doby, než ustálil se kurs nekolkované koruny, hleděli jsme pomoci příslušníkům svým různým způsobem. Tak poskytovaly policejní ředitelství a zemská správa politická v Praze uprchlíkům na nekolkované bankovky menší zálohy, aby bylo jim pomůženo aspoň pro první dobu. Později byly jim bankovky ty odkoupeny.

První kurs stanovil Dr Rašín zatím 60% pro nekolkované bankovky uprchlíků z Haliče a Uher, kteří přicházeli po 29. březnu 1919. Odkup prováděl bankovní úřad ministerstva financí na poukazy okresních politických správ na Moravě a ve Slezsku. Později platil kurs 60% všeobecně a bez omezení částky pro strany, které z kteréhokoliv závažného důvodu /: nemoc, neznalost předpisů atd. ./ bankovky okolkovati nedali, nebo které přijely sem k trvalému pobytu z některé části bývalého Rakousko Uherska, nebo jimž se kolky s bankovek odlepily; stranám, které přišly z bývalého Rakousko uherského území pouze k dočasnému pobytu, povolován byl odkup jen částkami, pro zdejší pobyt nezbytně potřebnými.

Když vládním nařízením z 10. června 1919, č. 311 Sb. z. a n., dovoz neokolkovaných bankovek Rakousko uherské banky byl zásadně zakázán, povolován byl odkup stranám, které přicházely z nové ciziny a přinášely s sebou se zvláštním povolením ministra financí /: §2 vlád. nař. č. 311/19 Sb. z. a n. ./ neokolkované bankovky, částkami pro první čas jejich pobytu nutně potřebnými. Odkup povolovalo původně ministerstvo financí a prováděl jej bankovní úřad. Později přenesena byla činnost ministerstva financí z důvodů správně technických na hlavní úřad bankovního úřadu v Praze.

Původně stanovený kurs 60% snížen byl koncem července 1919 se souhlasem ministerské rady na 50% a později podle toho, jak klesala hodnota nekolkované bankovky, na 40, 30 a 20%.

Počátkem roku 1920, kdy nekolkovaná bankovka přestala býti platidlem i ve státech sousedních, byl odkup vůbec zastaven.

Pro případy zcela výjimečné zařazuje se však ještě každoročně do rozpočtu menší peníz k tomuto účelu.

Odkupem neokolkovaných bankovek, z něhož vyloučeny byly bankovky po 10.000, 200 a 25 K, bylo postiženým vydatně pomůženo a stát nepřinesl při tom, jak jsem mohl sledovati, žádných obětí, ježto bankovky tyto mohly býti použity na platy do států, kde byly ještě v oběhu. Prodal jsem na př. sám velké jedné pražské bance, když likvidovala své filiálky v Haliči, 5 milionů nekolkovaných korun za kurs 62.

Dr Rašín nebyl ani při této akci tak tvrdým, jak mnohým se zdálo. Uvedu jen několik případů. Povolil již v kolkovacím týdnu k žádosti zástupce dánského Červeného kříže, prof. B. Morkovina, aby úspory bývalých ruských zajatců v choceňském táboře v celkové částce 60.000 K byly výjimečně plně okolkovány a zajatcům vráceny /: výnos ze 4. března 1919, č. 4436 přes. ./, nařídil dále, aby členům deputace karpatoruského lidu, která vezla s sebou do Prahy asi 83.000 nekolkovaných bankovek, byly tyto vyměněny za stejný počet bankovek okolkovaných /: výnos č. 11899/19 přes. ./ a ještě poslední den, než předal správu státních financí do rukou svého nástupce Dra Horáčka, svolil, aby uprchlíkům našim z Uher byly vráceny zabavené jim bankovky a vyměněny bankovním úřadem za 50% a pokud šlo o uprchlíky z území ruského docela za 60%.

Výměna neokolkovaných bankovek legionářům a členům Sdružení Čechů a Slováků z Ruska. Pocit mravního závazku vůči těmto osobám, které často z celého majetku zachránily jen hrstku

neokolkovaných bankovek, byl příliš mocný, než aby pomínuty byly žádosti jejich organizací, aby s jejich penězi nebylo nakládáno nepříznivěji, než s bankovkami oněch osob, které bydlely v době okolkování v tuzemsku.

Vytvořena byla proto právní fikce, že neokolkované bankovky, jsouce v rukou základních prvků našeho státu /:sibiřské armády, legionářů francouzských a italských i členů Sdružení, kteří byli nebojující součástí naší sibiřské armády :/, byli tím i spolu na půdě našeho státu, který vznikl právně dříve, než dostati se mohli zakladatelé jeho z ciziny na vlastní území státní. Byl tu tedy již tehdy mezinárodně uznaný stát, zatím ovšem bez vlastního území. Na podkladě této fikce podán byl ministerské radě návrh na odkup neokolkovaných bankovek účastníkům zahraničního odboje, t. j. legionářům a členům Sdružení Čechů a Slováků z Ruska, který proveden býti měl zcela obdobně jako okolkování bankovek.

Ministerská rada schválila 29. října 1919 návrh ministerstva financí, podle něhož všem legionářům, kteří sloužice vlasti své v cizině, nemohli včas své vlastní, hlavně z uspořené platy vyměněné bankovky neokolkované Rakousko uherské banky dáti podle zákona č. 84 Sb. z. a n. z r. 1919 okolkovati, povoluje se jejich odkup způsobem obdobným jako okolkování, t. j. 99%ní hodnotou v korunách čsl. tak, že vyplatí se ihned 50%, zbytek pak 49% zadrží se na 1% úrok tak dlouho, až podle právě uvedeného zákona vraceti se budou peníze zadržené na vkladní listy při okolkování. Pokud při tomto odkupu 50%ní výplata bude menší, než 2.000 K, zvyšuje se na úkor zadržného vkladu až do 2.000 K.

Soupis neokolkovaných bankovek provedou podle jednotlivců vojenské úřady, které tyto výkazy jimi potvrzené předloží bankovnímu úřadu ministerstva financí jako místu platebnímu.

V téže hodnotě a míře povolován byl takový odkup též členům Sdružení Čechů a Slováků z Ruska, pokud byli už uznáni za spolupracovníky a podporovatele ruských legionářů zvláštní tříčlennou komisí Sdružením zvolenou, která prozkoumané žádosti jednotlivců předkládala ministerstvu financí k rozhodnutí. I tu byl platebnou bankovní úřad ministerstva financí.

Odkup provádělo podle usnesení ministerské rady ministerstvo národní obrany, kancelář finanční správy čsl. vojska na Rusi /: kancelář čsl. legií, později finanční správa ruských legií :/ podle návodu ministerstva financí ze dne 12. listopadu 1919, č. 44070/19.

Odbavení halíčských židů. Otázka repatriace polských válečných uprchlíků židovských stávala se po převratu stále palčivější. I tuzemské korporace židovské naléhaly na vládu, aby repatriaci jejich polských souvěrců urychlila, přiznávajíc otevřeně, že jim jejich působnost a pověst jest jen na mravní újmu.

Ježto však uprchlíci tito poukazovali k tomu, že nemohou se do vlasti navrátiti, dokud jim ministerstvo financí zadržuje jejich tuzemský majetek /:bankovky zadržené při okolkování, vázané částky vkladů na knížky a t. d. :/ a nedovolí jim vývoz jejich cenností, oddělalo se oddělení valutové skoncovati vše tak, že smluvilo součinnost s předsednictvem náboženské obce židovské v Praze, která se repatriace ujala sama. Podle příslušného ujednání byly pak měnovému oddělení předkládány hromadně žádosti za vývoz cenin a uvolnění zadržných hodnot, zejména bankovek zadržných při okolkování.

Zmíněné oddělení zpracovalo vždy tyto žádosti ihned, uvolňujíc vklady zadržené při okolkování ovšem jen v neokolkovaných bankovkách, které tehdy ještě v Polsku platily a povolujíc zpravidla /:zamítavých případů bylo velmi málo :/ vývoz přímo na tiskopisu žádosti. Vyřízení byla vydávána do rukou zástupce židovské obce zpravidla dvakrát v týdnu.

Výnosy Horáckovy. Ani výplaty podle §1 vládního nařízení č. 118/19 Sb. z. a n., ani liberální postup ministerstva financí při vyřizování žádostí podle §2 téhož nařízení nedovedly vyvrátiti přesvědčení, které zavládlo mezi lidem, že zadržaná polovice hotovostí vyplacena již nebude. V úřadovnách ministerstva financí i v kuloárech sněmovních odehrávaly se scény, které nijak nelišily se od dramatických představení divadelních. Přednosta oddělení 4a, Dr V. Plocar, uvedl mi ve svých příspěvcích tyto případy:

„Pamatuji se na starou, churavou majitelku domu doprovázenou její dcerou, které obě mi dokazovaly, že nemají na oběd, protože nájemné vybrané 14. února 1919, pokud zbylo po zaplacení daní a anuit, bylo z polovice zadrženo, že celý zbytek sotva stačil na živobytí po válce značně zdražené.

Přišel starý klempíř, který nás vinil, že zbaven byl zadržením peněz svého řemesla, poněvadž nemá na nákup plechů a nikdo mu nepůjčí; podpory od nikoho nechce.

Žena přivedla dvě malé děti, držíc třetí nejmladší v náručí a žádala své peníze na léky pro nemocného muže a na jídlo pro své děti; hrozila, přijde-li bez peněz domů, že se utopí i s dětmi.

Muž rozčileně žádal na Velký pátek vrácení zadržených peněz, ježto nemá na pohřeb své ženy.

Železniční zřízenec chtěl zpět peníze, které prý patří na smrt nemocnému synu a ten je chtěl na otci, aby se mohl poslední dny svého života podle rady lékařské přilepšiti. Zoufalý otec prohlásil, že bez peněz z úřadu nepůjde, protože by mu syn nevěřil, že mu úřad může takovou žádost odmítnouti. Mnoho trpělivě rozvahy bylo potřeba zbavit se takového nešťastníka bez peněz.

Nejhroznějším zjevem, který je mi znám, byl důstojník s vystřeleným zrakem, který žádal, aby mu byl uvolněn ze zadržených bankovek peněz, kterého potřeboval ku provozování hlavního tabáčního skladu. I ten byl zamítnut.“

Tento tlak veřejnosti přiměl Dra Horáčka, který převzal 8. července 1919 po Dru Rašínovi správu státních financí, že uvolnil výnosy z 22. července, č. 13992 a ze 4. srpna 1919, č. 14576 /:přílohy III a IV :/, zadržené vklady osob fyzických do 2.000 Kč a jiných osob do 10.000 Kč, pokud uvolnění toto odůvodněno bylo momenty hospodářskými a sociálními. Výplaty daly se ze státních pokladničních hotovostí zálohou na dávku z majetku a dosáhly úhrné částky 622, 223, 688, 85 Kč /:stav k 31./12.1926:/, která byla bankovním úřadem ministerstva financí ústřední státní pokladně z dávky z majetku uhrazena.

Vládním nařízením z 9. listopadu 1922, č. 319 Sb.z. a n., uvolněny byly zadržené vklady všeobecně zároveň se zadrženými dosud částkami žirových účtů a pokladničních poukázek, převzatých bankovním úřadem podle vládního nařízení č. 119/19 Sb.z. a n.

Protesty cizích vlád proti našim měnovým a soupisovým opatřením. Naše opatření měnová a soupisová byla v dějinách států ojedinělá, proto nebyla přirozeně namnoze v cizině náležitě pochopena. Zejména zadržení 50% bankovek při okolkování také cizím státním příslušníkům pokládáno bylo za svépomocnou a mezinárodnímu řádu právnímu odporující konfiskaci soukromého majetku.

V těchto protestech vynikl zejména švýcarský konsul de Liser, který ve svých dopisech velmi ostře napadal finanční správu československou a ohrazoval se důrazně proti jakémukoliv obmezování svého majetku v tuzemsku nebo zdanění příští dávkou z majetku /: měl tu, pokud známo, továrnu :/.

Rovněž vyslanectví belgické a anglické podávala četné stížnosti a žádosti za uvolnění majetku svých příslušníků, třebaže v mírnějším tonu.

Ministr Dr Rašín rozhodl proto, aby cizincům, pokud nemíní vyčkati všeobecného uvolnění bankovek zadržených při okolkování, byly zadržené částky na žádost potvrzenou konsulátem příslušného státu uvolněny, ale v bankovkách neokolkovaných.

Vklady u peněžních ústavů byly již bez námitek uvolňovány v Kč, nebo tím oběh okolkovaných bankovek se nezvětšoval a pokud šlo o dávku z majetku, předpokládalo se již tehdy, že movitý majetek cizinců v tuzemsku této dávce podléhati nebude.

I ve spřátelené Jugoslavii byla zmíněná naše opatření v některých novinách vykládána jako nepřátelské opatření proti jihoslovenským příslušníkům.

Časopis „Slovenski Narod“ v Lublani uveřejnil o tom článek v říjnu 1919, zahrocený velmi ostře proti Československu. Když náš konzulát upozornil na článek tento, probralo oddělení 4a v dopisu konsulátu z 25. listopadu 1920, č. 111426, zevrubně veškerá opatření dosud učiněná po vytýkané stránce, aby dokázalo, že veškerá tato opatření, spočívající na zásadě teritoriální, postihují stejně příslušníky československé jako cizí, pokud zde v rozhodné době bydleli nebo měli majetek.

Zároveň požádal ministerstvo financí konsulát, aby se přičinil o uveřejnění této odpovědi na článek Slovenského Národa a o vhodné poučení tamní veřejnosti.

Padělané kolky. Záhy po okolkování bankovek počaly se v oběhu objevovati bankovky opatřené kolky, které vykazovaly odchylky v kresbě, barvě nebo jakosti papíru. Pečlivým zkoumáním bylo zjištěno, že jde o více nebo méně zdařilé padělky.

Činnost padělatelů byla značně usnadněna tím, že pro krátkou lhůtu dodací a zatajením účelu, kterému budou kolky sloužiti, nebyl a nemohl také býti při výrobě pravých kolků volen takový způsob reprodukční, který by napodobení ne-li omezil, tož aspoň ztěžoval. Rovněž skutečnost, že i kolky pravé téhož druhu vykazovaly odchylky, způsobené vadným tiskem a velkým nákladem, ulehčovala nekalým žvlům značně jejich činnost.

S počátku, pokud případy ty byly ojedinělé, vystačilo se s tím, že bankovky s podezřelými kolkou byly zadrženy a zahájeno bylo ve věci šetření. Upozorňovati veřejnost denním tiskem na vady, jež padělky vykazovaly, bylo jednak při nejrůznějších druzích padělků nemožno, jednak také do jisté míry nebezpečno, neboť padělatelé byli by čerpali z toho poučení, které vady mají odstraniti. Po krátkém čase se však ukázalo, že nutno sáhnouti k opatřením přísnějším, neboť padělky počaly se objevovati ve značné míře a v provedení dokonalejším, k oklamání obecnstva způsobilejším. Zostřen byl především dozor na hranicích nad dovozem bankovek a zmocněn zároveň bankovní úřad ministerstva financí, aby bankovky s padělanými kolkou na potvrzení zadržoval /: §10, posl. odst.vl. nař.č. 246/1919 Sb.z. a n. :/. Zjištěné případy oznamovány byly ihned soudům, aby zahájily trestní řízení.

Dále zřízeny byly ku zkoumání pravosti kolků zvláštní zkušebny u bankovního úřadu ministerstva financí, u kolkovního úřadu v tiskárně Haasové a v „Unii“. Tímto opatřením bylo možno s urychlením vyhovovati soudům, jež zasílaly ministerstvu financí množství bankovek ku podání dobrého zdání podle § 136 tr. ř., zejména pokud šlo o případy soudní vazby obviněných. I celní, berní a poštovní úřady zahrnovaly přímo ministerstvo financí bankovkami, jež jako podezřelé stranám zadržely. Že staly se při tom i přehmaty, je nabíledni; přispívaly k tomu jednak přílišná horlivost úředních orgánů a jednotlivců, jednak i všeobecné zneklidnění obecnstva. Např. bankovky 100 K s typem kolkou po 1 Kč, kde při srdéčkách na horním okraji scházelo vlnité očárkování, byly pojednou šmahem zabavovány jako falešné, až byly pravé; chyba způsobena byla jen nejasností tisku. V mnohých případech podezřelá barva kolků vysvětlena byla tím, že strany před nalepením kolků užily ku očištění bankovek roztoku sody, který barvu kolkou změnil. Ježto však i v takovýchto případech docházelo někdy k zatčení osob pro rozšiřování domnělých padělků, bylo zapotřebí v oddělení měnovém velmi značného napětí sil, aby všechny případy byly včas vyřízeny. Nynějšímu vrch.odborovému radovi Rycovi nahromadilo se někdy těchto zásilek za mnoho tisíc Kč, které musily býti rozděleny podle druhů bankovek, úřadů a osob obviněných, přičemž bylo nutno dbáti přesně toho, aby se nezamíchaly. Bankovky po 100 a 10 Kč zasílány byly k prozkoumání „Unii“, bankovky po 20 a 50 Kč tiskárně „A.Haase“ a bankovky po 1000 Kč zkušebně zřízené u kolkovního úřadu. Po prozkoumání vracely se bankovky s dobrým zdáním zpět do oddělení měnového, kde byly opětně vloženy do původních obalů a zasílány s posudkem a dalšími pokyny zpět příslušným úřadům. Dočasné uschování tak značných obnosů činilo ovšem nemalé potíže, neboť referent byl nucen bankovky ty pro nedostatek pokladen opatrovati ve svém zcela jednoduchém psacím stole.

Docházejícím posudkům věnována byla zvýšená pozornost, aby bylo možno učiniti si přehled o druzích jednotlivých padělků a podle toho usuzovati i na jejich původ a zaříditi další nutná ochranná opatření.

Zkušenosti v tomto směru získané opravňují k tvrzení, že příliv falešných kolků dál se převážnou většinou z ciziny. Sváděl k tomu kursový rozdíl mezi valutou naší a sousedních států a byly tu i důvody politické, které snažily se poškoditi měnu mladého našeho státu uváděním falešně okolkovaných bankovek do oběhu.

V příloze L. je několik vzorků zdařilých padělků bankovkových kolků s popisem od referenta vrchního odborového rady Ryce.

Případy podloudného dovozu bankovek falešně okolkovaných z ciziny šířily se měrou tak nebezpečnou, že bylo nutno učiniti opatření, aby přísnější trestní normou bylo tomuto zločinnému řádění čeleno. Zrušeno bylo proto ustanovení všeobecného trestního zákona a trestního zákona vojenského jednající o padělání veřejných úvěrních papírů a mincí /: §§ 106, 116 a násl., 201, lit. A/ tr.zák., § 506, lit.a/ voj.tr.s. :/ a nahrazena zákonem ze dne 22. května 1919, č. 269 Sb.z. a n., jímž stanoveny byly pro padělatelce a rozšiřovatele nepravých kolků velmi přísné tresty.

Aby i dovozem nekolokovaných bankovek do Československé republiky nebyla činnost padělatelů kolků usnadňována, byl tento vládním nařízením z 10.června 1919, č. 311 Sb.z. a n., zakázán a trestán podle čl. 6 vl. nař. č. 113/1919 Sb.z. a n.

Jen tomuto úpornému úsilí finanční správy se podařilo, že počet bankovek s padělanými kolkou a porovnání s padělky platidel jiných států nedosáhl mimořádné výše.

Nejvydatnějším ovšem prostředkem proti zločinné činnosti této bylo postupné vydávání vlastních čsl. státovek a stahování bankovek okolkovaných, které počalo vládním nařízením z 31. října 1919, č. 513 Sb.z. a n. /: 100 K :/ a skončilo vládním nařízením z 31. března 1920, č. 367 Sb.z. .a. n.:/:

20 a 10 Kč :/. Lhůta pro výměnu těchto posledních druhů okolkovaných bankovek končila dne 31. srpna 1920.

Náhrada za bankovky s padělanými kolkly. Ministerstvu financí došlo na sta žádostí o poskytnutí náhrady za bankovky s padělanými kolkly.

Nebylo možno upříti jisté oprávněnosti stesku obecnstva, že kolkly pravé nebyly technicky dokonale provedeny a že i stejné druhy se od sebe lišily, což rozpoznávání kolků pravých od padělaných značně ztěžovalo. Podezřelé kolkly byly sice ihned zkoumány ve zkušebnách, než však obecnstvo na nový typ padělků bylo upozorněno, dostala se již značná část bankovek jimi opatřených do rukou obecnstva. Mnohé padělky pak byly tak dovedně zhotoveny, že bylo zapotřebí oka zkušeného odborníka po případě i chemického rozboru barvy, aby byly rozeznány. Padělky takové byly přijímány i u státních pokladen, kde úředníci přece měli nepoměrně větší zkušenosti, než bylo možno žádati od široké veřejnosti. Okolnosti tyto přiměly finanční správu, aby rozhodla se, jakmile byly okolkované bankovky vzaty z oběhu, přikročiti k řešení otázky případné náhrady za bankovky s padělanými kolkly.

V prvé řadě bylo nutno zjistiti, kolik asi bankovek s padělanými kolkly obíhalo na území naší republiky. Část jich byla ovšem již zjištěna, a to typ které bankovní úřad ministerstva financí na potvrzení stranám zadržel, nebo které zadrženy byly poštovními a celními úřady a byly předány bankovnímu úřadu. Šlo tedy jen o ty, které byly ještě v oběhu.

V poradě konané dne 24. listopadu 1920, které předsedal ministr financí Dr Engliš a již zúčastnili se zástupci bankovního úřadu a oddělení 4a ministerstva financí, bylo usneseno vyzvati zvláštní vyhláškou každého, kdo má takové bankovky, aby je do tří dnů ode dne uveřejnění vyhlášky odevzdal příslušnému poštovnímu úřadu. Krátká lhůta tří dnů byla stanovena proto, aby znemožnilo se podvratným žvlům dovézti ještě v poslední chvíli falešně okolkované bankovky z ciziny.

V dohodě s ministerstvem pošt a telegrafů, které vyšlo nám s velkou ochotou vstříc, stanoven byl tento postup:

Ministerstvo financí připraví vyhlášku o odevzdání bankovek s padělanými kolkly, která bude vydána i v jazyku menšin, a dodá ji jednotlivým poštovním ředitelstvím. Ministerstvo pošt a telegrafů zašle zároveň do rukou přednostů poštovních ředitelství důvěrný pokyn o celé akci s rozkazem, aby určitého dne rozeslány byly vyhlášky jednotlivým poštovním úřadům v zapečetěném balíku s tím, že poštovní úřady smějí balík tento otevřít teprve za telegrafický rozkaz. V zapečetěném balíku bude příkaz poštovnímu úřadu, aby přiložené vyhlášky rozeslal všem obcím svého obvodu a opatřil je datem, kdy byly do obce dodány, vyhláška sama bude obsahovati rozkaz obecním úřadům, aby ji ještě téhož dne, kdy ji obdrží, obvyklým způsobem v obcích uveřejnily /: vylepením, vybubnováním, ohlášením z kazatelny atd. :/. Tři dny po doručení vyhlášky obci bude poštovní úřad přijímati od stran bankovky s padělanými kolkly a použije k tomu výčetky, na níž uvede jména, bydliště strany a počet odevzdaných bankovek podle druhů. Propis výčetky odevzdá straně a originály výčetek spolu se sebranými penězi odvede po uplynutí třídní lhůty svému odvodovému poštovnímu úřadu, který je pak hromadně odevzdá příslušnému bernímu úřadu.

Dne 20. ledna 1921 rozeslalo ministerstvo financí vyhlášky poštovním ředitelstvím v Praze, Pardubicích, Brně, Opavě, Bratislavě, Košicích a Užhorodě a vyzvalo zároveň všechny zemské finanční úřady, aby upozornily berní úřady, že v nejbližší době budou jich docházeti od poštovních úřadů zásilky bankovek s padělanými kolkly, o nichž každý berní úřad musí poříditi seznam, který zašle svému zemskému finančnímu úřadu. Bankovky a originály výčetek až na další opatření berní úřadu ponechá u sebe. Zemské finanční ředitelství pořídí pak hromadný seznam pro svůj obvod a zašle jej ministerstvu financí.

Když ministerstvo pošt a telegrafů oznámilo ministerstvu financí, že poštovní ředitelství balíky s vyhláškami již poštovním úřadům dodala, byl dán telegrafický rozkaz, aby byly balíky 8. března 1921 otevřeny a vyhlášky obcím doručeny. Téhož dne uveřejnilo zároveň ministerstvo financí tuto vyhlášku ve všech denních listech. Bankovky se tudíž přijímaly u poštovních úřadů ve dnech 9., 10. a 11. března 1921.

Vyhláška vztahovala se ovšem pouze na ta území, kde bylo okolkováno podle zákona č. 84/19 Sb.z. a n., a kde tudíž bankovka okolkovaná měla nucený oběh.

Vylíčená akce provedena byla v celé republice hladce až na Košice, kde z neporozumění příkazu ministerstva pošt a telegrafů byly vyhlášky obcím doručeny již 20. února 1921, než třídní lhůta byla i tam přesně dodržena. V celku provedeno bylo vše až s překvapující přesností.

Dle hromadných seznamů sebráno bylo v obvodu zemského finančního úřadu:

1/ v Praze:

3.726/1000 K, 9.889/100 K, 5.133/50 K,
30.290/20 K, 15.710/10 K, tedy úhrnem5,734.450 Kč;

2/ v Brně:

780/1000 K, 4.783/100 K, 7.984/50 K,
55.716/20 K, 37.049/10 K, úhrnem 2,142.310 “;

3/ V Opavě:

261/1000 K, 107/100 K, 863/50 K,
8.081/20 K, 7.065/10 K, úhrnem537.120 “;

4/ v Bratislavě:

4.401/1000 K, 32.589/100 K, 21.476/10 K
75.627/20 K, 51.797/10 K, úhrnem10,764.210 “;

5/ v Užhorodě /:městě :/

4/1000 K, 30/100 K, 6/50 K, 47/20 K,
59/10 K, úhrnem8.830 “;

celkem tudíž19,186.920 Kč.

Všechny tyto sebrané bankovky odevzdány byly ústřední státní pokladně v Praze.

Ministerstvo financí zahájilo zároveň po dohodě s bankovním úřadem ministerstva financí jednání s ministerstvem spravedlnosti o vhodném opatření, aby mohl býti bezpečně zjištěn i počet bankovek s padělanými kolky, které dosud uloženy byly u soudů trestních jako věci doličné. Výsledkem společného jednání byl výnos ministerstva spravedlnosti ze dne 15. března 1921, č.8032/21, kterým nařízeno bylo ovšem soudům, aby sestavily na dodaných tiskopisech seznam všech bankovek s padělanými kolky, které byly kýmkoliv předloženy soudu k zavedení trestního řízení a dosud tam jsou, a aby z nich ty bankovky, které náležejí k trestním věcem již vyřízeným, odeslaly bankovnímu úřadu. U soudu mají býti ponechány pouze ty, kterých je nevyhnutelně potřebí pro neskončené dosud trestní řízení.

Tyto odvedené bankovky, jakož i ty, které soudy již dříve podle § 136 tr. ř. odeslaly, uloženy byly u bankovního úřadu ve zvláštním soudním depositu.

Výnosem ministerstva financí z 31. srpna 1921, č. 88999/20410/21:IIA/4a, bylo konečně nařízeno všem státním úřadům, aby veškeré bankovky s padělanými kolky, které tvoří součást jejich pokladní hotovosti jako peníze státní, odeslaly ústřední státní pokladně.

Shora vylíčenými opatřeními bylo docíleno, že všechny bankovky s padělanými kolky byly soustředěny jednak u bankovního úřadu ministerstva financí, jednak u ústřední státní pokladny. Byly to:

1/ u bankovního úřadu:

a/ bankovky zabavené stranám bankovním úřadem, poštovními a celními úřady celkem
Kč 133,577.860.—

b/ bankovky ve zvláštním soudním depositu za Kč 17,508.670.--;

2/ u ústřední státní pokladny: bankovky sebrané jednak podle
vyhlášky ministerstva financí z 18. prosince 1920 poštovními
úřady a bankovky odevzdané státnímu úřadu podle výnosu č.
88999/20410/21 za Kč 31,000.000.—

úhrnemKč 182,086.530.—

K tomu nutno připočísti ještě bankovky, které zůstaly u soudů jako věci doličné v neskončených trestních věcech a pak ty, které ze závažných důvodů nebyly včas buď stranami neb úřady odevzdány. Počet těchto nedosahoval však již značnější výše a možno tedy celkový počet bankovek s padělanými kolky zjištěný na území Československé republiky odhadnouti okrouhle na 183 miliony Kč.

Po vyšetření celkového počtu bankovek s padělanými kolký přikročila finanční správa ihned k zásadnímu řešení stránky náhrady.

Výsledek porad, o této věci konaných, shrnut je ve vládní nařízení ze 17. listopadu 1921, č. 8/1922 Sb.z. a n. /: příloha LI :/ a ve vyhlášce ministerstva financí z 11. února 1922, č. 46 Sb.z. a n. /: příloha LII:./

K náhradě 50% dospělo se úvahou, že vedle nedostatků zaviněných rychlou výrobou pravých kolků má vinu na svém poškození též obecnost, které v mnohých případech podporovalo přímo nekalé obchody s padělanými kolký a při přijímání okolkovaných bankovek nezachovávalo mnohdy ani té nejnutnější opatrnosti, aby si zajistilo případné právo postihovací. Nedostatky byly tudíž oboustranné a jejich poměr ku způsobené škodě nedal se zjistiti.

Odpovídalo tudíž jen pojmu spravedlnosti a také analogii §§ 1301 a 1304 obč. zák., aby obě strany nesly škodu stejným dílem.

Před konečnou úpravou bylo ovšem nutno postarati se také o potřebnou úhradu. V zjištěném obnose okrouhle 180 miliony Kč obsaženy byly, jak uvedeno, jak bankovky patřící státu, tak i ty, které zabaveny byly při nedovoleném dovozu z ciziny, nebo které prohlášeny byly soudem v trestním řízení za propadlé bez náhrady. Dle zdejšího názoru činilo množství bankovek, za které nebude třeba žádné náhrady, asi 1/3 celkového počtu. Zbývalo tudíž k náhradě bankovek asi za 125 milionů Kč, takže náklad na 50% náhradu dal se odhadnouti okrouhle částkou 65 až 70 milionů Kč, která byla také zařazena do dodatečného rozpočtu za rok 1921 u kap. XIV, tit. 6 s označením „Úprava valuty“.

Způsob vyúčtování bankovek s padělanými kolký, jež zjištěny byly v pokladnách státních a jichž vlastníkem byl stát a které podle § 1 cit. nařízení č. 8/1922 Sb.z. a n. bylo nahraditi plnou hodnotou, stanoven byl výnosem ministerstvem financí z 11. března 1922, č. 23289/1664/22-IIA/4a.

Podle článku 4 shora zmíněné vyhlášky ministerstva financí, č. 46/1922 Sb.z. a n., vyplácela se náhrada v době od 15. března do 31. srpna 1922.

V této lhůtě vyplaceno bylo na náhradě:

1/ bankovním úřadem ministerstva financí a jeho odbočkami Kč 11,595.752.--,

2/ finančními úřady, a to:

v obvodě zemského finančního ředitelství v Praze Kč 2,947.445.--,

zemského finančního ředitelství v Brně Kč 2,980.918.--,

finančního ředitelství v Opavě Kč 239.925.--,

generálního finančního ředitelství v Bratislavě Kč 6,796.723.--,

hlavního finančního ředitelství v Užhorodě Kč 4.585.--,

3/poštovními úřady v celé Československé republice Kč 2,454.177.—

úhrnem Kč 27,019.525.--,

Tím nebyla však ještě celá akce skončena. Nebyla jednak provedena ještě celá řada soudních řízení, dále oznámilo ministerstvo pošt, že ještě větší počet případů u jednotlivých ředitelství jest administrativně projednáván, konečně i řada stížností podaných podle §2 vládního nařízení č. 8/1922 Sb.z. a n. proti odmítnutí náhrady výplatnou nebyla berními správami, které byly přetíženy věcmi daňovými, vyřízena. Došel ministerstva financí i dosti značný počet žádostí o dodatečné přijetí bankovek nebo dodatečnou výplatu náhrady, zejména ze Slovenska od obcí, které od stran vybrané peníze na daně považovaly za peníze státní a proto jich poštovnímu úřadu včas neodvedly. Všechny tyto případy dodatečné výplaty náhrady vyhradilo si ministerstvo financí. Vyplacení této náhrady jde až do nynější doby: na úhradu pamatováno je každý rok příslušnou položkou v běžném rozpočtu.

Na dodatečných náhradách vyplaceno bylo dosud 1,322.422,- Kč; připočteme-li hořejších 27,019.527 Kč, bylo vyplaceno celkem 28,341.949,- Kč. Nebyla tudíž vyplacena ni polovice prelimitované částky 70 milionů Kč, což je nejlepším důkazem, jak málo bylo těch, kteří bankovek s padělanými kolký v tuzemsku bezelstně nabyli.

Připočte-li se k celkové náhradě 28,341.949 Kč ještě 96,551.410 Kč /: viz státní závěrku za rok 1922, str. 136 a 148 :/ za bankovky s padělanými kolký v pokladnách státních, které jako peníze státní odepsány byly plnou hodnotou, vyžádala si likvidace bankovek s padělanými kolký celkového nákladu okrouhle 125 milionů Kč.

Bankovky 1 a 2 K. Zmínil jsem se u §1 nařízení č. 86/19 Sb.z. a n. na str. 66, že hodlali jsme čeliti přílivu 1 a 2 korunových bankovek tím, že vydáme ještě, než uvolněny budou hranice, nařízení,

kterým bude dovoz a zasilání bankovek těch zásadně zakázán a že nahradíme neokolkované 1 a 2 K v nejbližší době stávkami.

Zákaz dovozu a zasilání těchto bankovek stal se vládním nařízením ze 6. března 1919, č. 113 Sb.z. a n. Cestujícím do tohoto území bylo dovoleno vzít s sebou v těchto bankovkách jen částku 50 Kč nepřesahující. Kdo jednal proti tomuto zakazu, dopustil se přečinu a byl potrestán podle článku 6 téhož nařízení trestním senátem příslušné horní správy, zřízeným podle článku III, §5 cis.nař. ze 16. března 1917, č. 124 ř.z., pokutou do 30.000 Kč nebo vězením do 6 měsíců. Kromě toho obnosy nad dovolenou míru nalezené propadly ve prospěch státu. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi, kde nebyly trestní senáty tehdy ještě zřízeny, stíhán byl dovoz jedno a dvoukorunových bankovek žalobou u soudů jako soudů důchodkových. Pronikavý rozdíl mezi valutou naší a ostatních států způsobil záhy, že podvrtné živly snažily se dosáhnouti lehce zisku podloudným dovozem těchto drobných bankovek. Pokusy o podloudný jejich dovoz nabyly brzy tak velikých rozměrů, že finanční správa byla nucena dovolenou míru 50 K snížit na 20 K /: vl. nař. z 10. července 1919, č. 311 Sb.z. a n.:/. Ani přísné tresty neodstrašily však spekulanty, aby nepokoušeli se opětně o podloudný dovoz a nevymýšleli při tom rafinované způsoby převozu těchto bankovek přes hranice. Finanční správa čelila tomu s krajní přísností; zosílila dozor na hranicích a přikázala prováděti prohlídky osob i zavazadel s největší důkladností. Opatření tato jakož i rafinovanost podloudníků vyžadovala přirozeně krajního napětí sil pohraničních orgánů.

Finanční správa, oceňujíc namáhavou práci to, nařídila výnosem z 21. června 1919, č. 41945/19, aby všem pohraničním strážníkům jakož i jiným osobám, které se o dopadení podloudníků a zabavení dovážených 1 a 2 K přičinili, vyplacena byla ze zabaveného obnosu 5% odměna.

Množství trestních případů bylo důkazem, jak velký počet osob a s jakou rafinovaností se tímto nekalým obchodem zabýval a zároveň, s jakou svědomitostí pohraniční orgány službu svou vykonávaly.

Kufry s dvojitým dnem jako skryše převážených drobných bankovek záhy zevšedněly a vymyšleny byly způsoby dokonalejší. Drobné bankovky uschovávány byly do dětských hraček, dutých holí, zašívány do jednotlivých částí oděvu, ano zjištěn byl i případ, že byly převáženy v duté noze od piana. Vyskytly se i případy, kde byli podloudníkům nápomocni i strojvůdci a topiči vlaků, kteří balíky s drobnými bankovkami ukrývali na lokomotivě nebo v uhlí na tendru. I někteří diplomatičtí kurýři propůjčovali se za odměnu k těmto nekalým obchodům. V Praze zatknut byl policií např. Chemistokles Touloumaris, který v automobilu pod řeckou vlajkou jako kurýr převezl z Vídně 220.000 K v drobných bankovkách.

Z vylíčených případů dalo se očekávati, že přes veškeru opatrnost dostane se přece jen větší množství těchto bankovek na naše území, nezbylo tudíž, než vyměnit je za nové stávkami.

S přípravami počato bylo v polovic srpna 1919. Již od počátku bylo úmyslem hodnotu bankovek těchto při výměně snížit, neboť přes veškeré snahy zameziti jejich dovoz do tuzemska obíhalo jich u nás nadměrné množství, které bylo stále rozmnožováno dovozem zvláště z Rakouska. Nebylo jen zatím rozhodnuto, oč se hodnota sníží. Oddělení 4 navrhovalo 5%. Věc ovšem chována byla v nejprísnejší tajnosti a byli do ní zasvěceni mimo mne jen ministerská rada Dr Brabenec a nynější vrch.odborový rada Karel Stibral.

Bylo nezbytno, aby právě tak jako při okolkování bankovek bylo vše připraveno předem také pro výměnu 1 a 2 K, tak aby v daném okamžiku, jakmile vyjde zákon s prováděcím nařízením, mohlo býti s výměnou započato.

Porady o věci, aby udržena byla v tajnosti, nebyly z opatrnosti konány v ministerstvu financí, nýbrž v salonku presidenta Hanačíka u zemského finančního ředitelství v Praze zpravidla večer a zúčastnili se jich kromě presidenta Hanačíka jen odborový přednosta Leopold, m.r. Dr. Brabenec a odb. rada Stibral.

Potíž byla s organizací výměny. Na podnět můj přizvání byly na pomoc pošty. Nutno vzpomenouti zde nevšední ochoty odb. přednosta Dra Mikoláše z ministerstva pošt a telegrafů, který dal na přání naše poštovní úřady finanční správě k dispozici.

Na podnět býv. ministra Dra Rašína bylo rozhodnuto, že snížena bude hodnota 1 a 2 K o 10%.

Byl vypracován návrh zákona a nařízení a to tak, že teprve druhý den po účinnosti zákona, kterým se vláda zmocňuje snížit hodnotu 1 a 2 K o 10%, vydáno bude příslušné nařízení prováděcí, kterým se hodnota sníží o 10%, a o výměně.

Mělo tedy snížení nastati až druhý den po vyhlášení zákona.

Zároveň vypracována byla instrukce pro berní a poštovní úřady /: příloha LIII :/ a poněvadž nebylo možno rozeslati ji včas všem úřadům, upozorněny byly jen telefonicky zemské finanční úřady, že instrukce bude vyhlášena v Úředním listě.

Instrukce pracována byla v noci za spolupůsobení odb. přednosta Dra Mikoláše.

Odpoledne 23. září 1919 měl jíti kol.Stibral na můj příkaz do Národního shromáždění ku projednávání osnovy zákona. Ku všeobecnému našemu překvapení došla však ze sněmovny zpráva, že zákon byl ve výboru i v plenu již projednán a schválen a na návrh Dra Rašína osnova změněna potud, že již zákonem, tedy dnem jeho účinnosti, snižuje se hodnota 1 a 2 K o 10%.

To znamenalo, že již druhý den musí býti vše připraveno k poučení veřejnosti i úřadů.

Ihned přizpůsobena byla této změně instrukce pro úřady a krátce před půlnocí šel již do Č.T.K. Článek o snížení hodnoty a nastávající výměně 1 a 2 K, který pak druhý den ve všech novinách uveřejněn. V redakci úředního listu bylo ještě před tím uveřejnění instrukce zajištěno.

Zákon z 23. září 1919, č. 505 a vládní nařízení z 24. září 1919, č.506, uveřejněny byly ve Sbírce zákonů a nařízení hned nejbližšího dne, tedy 24., pokud se týče 25. září.

Věc udržena byla v tajnosti do té míry, že snížení hodnoty 1 a 2 K bylo naprostým překvapením. Ještě ráno 24.března brali pekaři, mlékařky atd. 1 a 2K v plné hodnotě. Jaké chvalozpěvy sypaly se pak na hlavy úředníků z ministerstva financí, může si každý lehce domyslet. Clam Gallasův palác i redakce novin byly obleženy, neboť obecnost nevěděla s počátku, je-li snížení hodnoty pravdou čili nic.

Zmatek zaviniily některé redakce /: např. Národní Politika :/, které zákon nesprávně vyložily, jakoby snížení mělo teprve nastati.

Byl ihned telefonován správný výklad redakcím listů, které vyvěsily nato na svých oznamovacích tabulích vyhlášku o pravém stavu věci; některé vydaly i zvláštní vydání.

Ovšem i potom docházelo ještě zvláště na elektrické dráze k nedorozuměním mezi některými neinformovanými pasažéry a průvodčími. Tak vypravuje kol. Stibral, že když asi třetí den po vyhlášení zákona jel elektrickou dráhou do úřadu, jakási babička, platíc za jízdenku dvoukorunou, nemohla pochopiti, že jí průvodčí dává o 20 h méně zpět. Po výkladu průvodčího, že papírová koruna platí nyní jen 90 hal., tedy dvoukoruna 1.80 Kč, ulevila si slovy : „a to zas vymyslel někdo, kdo nemá co dělat; kdybych tady toho lumpa měla, ten by koukal, co bych mu dala“. Netušila, že seděl právě v témže voze.

Jinak minula výměna hladce a nutno zvláště poštovním úřadům vzdáti veškerou chválu za jejich spolupůsobení.

Celkem vyměněno bylo 1 a 2 K okrouhle za 302 miliony Kč. Výměna šla hladce, jen někde pozastaveny byly nápadně veliké položky bankovek předložených k výměně.

Číselné výsledky a výlohy okolkovací akce.

Celkem bylo okolkováno bankovek za
.....7.157.721.000.--
z kteréžto sumy předloženo bylo soukromými stranami5.149.057.470.85
zbytekK 2.008.663.529.15

jsou bankovky pokladen státních a bankovky na výplatu dělnických mezd, které byly po okolkování nezkráceně vráceny.

Z bankovek předložených soukromými stranami K 5.149,057.470.85
bylo okolkováno a stranám vráceno K 2.696,472.353.34
a zadrženoK 2.452,585.117.51,
na kteroužto částku vydány byly vkladní listy.

Z těchto bylo proplaceno:

1/ podle vládního nařízení ze dne 7.března 1919, č. 118 Sb.z. a n.,
.....Kč 192,545.837.64,

2/ podle výnosů ministerstva financí ze dne
22. července 1919, č. 13992
a ze dne 4. srpna 1919, č. 14578
..... Kč 622,223.688.85,

3/ podle vládního nařízení ze dne 9. listopadu 1922, č. 319 n.,
/:všeobecné uvolnění :/Kč 121,632.753.94,

4/ z poštovních a železničních dobírekKč 14.557,--,

Dále bylo složeno vkladních listů na dávku z majetku:

a/bankami /: tzv. vázané vkladní listy :/Kč 724,145.747.60,
ostatními stranami Kč 738,202.735.72,
celkem tedyKč 2,398.765.320.75

Zbývá tudíž k 1. dubnu 1928 ještě neproplacených vkladních listů
zaKč 53,819.796.76

Zlomky v haléřích vznikly hlavně tím, že při železničních a poštovních dobírkách zadržena byla na vkladní list při některých položkách přesně polovice dobírkového obnosu a nikoliv peníz zaokrouhlený na koruny a dělitelný 10.

Výlohy této akce byly přes její rozsáhlost poměrně malé; činily asi 1/7 kolkovného, vybraného od stran za předložené jimi bankovky. Byly to :

1/ výlohy za bankovkové kolky dodané tiskárnou „A.Haase“ a „Unif“ Kč 976.770.--;

2/ volné jízdenky pro činovníky hlavních státních komisariátů, jimž usnadněn byl tím výkon dozoru v rozsáhlých obvodech jejich působnosti. Za 54 jízdenky zapláceno bylo ministerstvu železnic paušálně
.....Kč 4.000,--;

3/ za zrekvirované automobily a za automobilové jízdy i s pohonnými hmotami, opravami a dietami řidičům po odečtení ceny za odprodaných 7 automobilů /: 1 auto ponecháno bylo pro potřebu generálního finančního ředitelství v Bratislavě :/Kč 428.605.28;

4/ věcné a osobní náklady komisariátů a sběren: pronájem potřebných místností, stop, světlo, tiskopisy, odměny činovníkům cestovné diety a čisté

schodky /: po odečtení přebytků :/, které povstaly jednak návalem práce, která v poměrně krátké době několika dnů musela být zdolána, jednak nezpracovaností v peněžní manipulaci mladších činovníků. Dle dosavadního zjištění činí tyto věcno a osobní výlohy úhrnemKč 5,297.899.11;

5/ odměny berním úřadům na revizi okolkovací činnosti Kč 93.000.--;
celkové náklady okolkovací činnosti tudížKč 6,950.274.39,
tedy přibližně asi 1 0/00 bankovek k okolkování předložených.

Data o číselných výsledcích okolkovací akce čerpána byla ze sdělení Národní banky Československé a ze zprávy Nejvyššího účetního kontrolního úřadu, č. 1.026/27 přes., o výsledku revise a superrevise vkladních listů a okolkovací činnosti.

Doslov

Ve svých „Vzpomínkách“ dotýkám se jen několika věcí, které jsou spojeny s jménem prvního ministra financí, nezapomenutelného Dra Rašína. Nejdlejší stat' věnuji v nich z důvodů, o nichž se nemusím šířeji zmiňovati, osamostatnění naší měny. Touto látkou chtěl jsem se zabývati až po odchodu z činné služby, na podnět nynějšího pana ministra financí, Dra K. Engliše, zpracoval jsem ji však ještě v posledních měsících své činnosti v ministerstvu financí. Jsem velmi vděčen tomuto podnětu, ježto by se mi později stěží asi podařilo sebrati potřebné pomůcky.

Úkol, jež jsem si při „Vzpomínkách“ svých vytkl, byl opatřiti těm, kdož budou se v budoucnu zabývati tímto důležitým úsekem historie našeho státu, spolehlivé prameny a doložiti je vzpomínkami těch, kteří se prací oněch zúčastnili.

Nebyl to úkol snadný, jak dosvědčí mi zajisté každý, kdo zná archiv náš z těch dob a kdo v rušných těchto měsících pracoval v Clam Gallasově paláci.

Použil jsem při práci své kromě příspěvků, o nichž jsem se již dříve zmínil, pomůcek, které na žádost mou ochotně mně dodali kolegové z odboru II A, zvláště odborový přednosta Dr V. Plocar a vrchní odb. radové K. Stibral a Z. Ryc, dále odborový přednosta E. Martinec, president zemského finančního ředitelství v Brně Z. Lepař, ministerský rada K. Chochole a vrchní berní správce v kolkovním úřadě v Praze Vilém Bayer. Také protokoly z dob revolučního Národního shromáždění byly mi dobrou pomůckou.

V Praze v červnu 1928.

Karel Leopold,
odborový přednosta v.v.